

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

*Heydər Əliyevin
İran İslam Respublikası
ilə əlaqədar baxışları*

İran İslam Respublikasının hörmətli Prezidenti
Zati-Aliləri cənab Seyid Məhəmməd Xatəminin
Azərbaycan Respublikasına rəsmi səfəri münasibətilə

İran İslam Respublikasının Bakıdakı Səfirliyi
İyul-2004

ÇAŞIOĞLU

2004

Heydər Əliyevin İran İslam Respublikası ilə əlaqədar baxışları

Hazırlayanı: Fərhad Bəyat

Naşir: İran İslam Respublikasının Bakıdakı Səfirliyi

Çap tarixi: iyul - 2004.

Bakı, «Çaşıoğlu» nəşriyyatı

Mündəricat:

Ön söz	7
Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional strukturlarda üzvlüyü	8
Qarabağ probleminin danışıqlar yolu ilə həlli üzrə Heydər Əliyev diplomatiyası	8
Heydər Əliyevin İran və Türkiyə ilə əlaqədar siyasəti	9
Cənab Haşimi Rəfsancani ilə şəxsi münasibətlərin dövlətlərarası münasibətlərin inkişafında rolu.	10
Heydər Əliyev: «İran Naxçıvana yardımlarını heç vaxt unutmaram.»	10
Heydər Əliyev: «Rəfiqdustu ticarət naziri kimi Bakıya aparacağam.»	11
Azərbaycan Respublikasının İran İslam Respublikası ilə münasibətlərə dair strategiyasının formalılaşmasında effektiv faktorlar.	11
Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin İran İslam Respublikası tərəfindən rəsmi olaraq tanınması.	12
Ərazi bütövlüyünün rəsmi tanınmasının və bir-birinin işlərinə müdaxilə olunmamasının xüsusi vurğulanması.	12
Bakının Naxçıvanla İran arasında imzalanmış müqavilələrə qarşı çıxması	13
Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün İran İslam Respublikası tərəfindən dəstəklənməsi və qondarma Talış Muğan Respublikasının müdafiə etməməsi	13
İran İslam Respublikasının Azərbaycan Respublikasına siyasi, iqtisadi və humanitar yardımları.	13
Heydər Əliyevin İranın Bakıdakı Səfirliyinin qarşısında keçirilən piketlərə qarşı çıxması.	14
Azərbaycan dövlətinin siyasətilə mətbuatın və müxalifətin fikirləri arasında fərq qoyulmasının zərurəti.	14
Heydər Əliyev «yan» sonluğu ilə bitən İran adları barədə.	15
Müstəqillikdən sonrakı ilk illərdə əlaqələrdəki soyuqluğun səbəbləri.	15
İki ölkə əlaqələrində mövcud olmuş mənfi ünsürlər.	16
İran-Ermənistan əlaqələri.	16
İranın Ermənistan üzərində olan nüfuzundan Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün istifadə etməyin gərəkliyi.	17
Heydər Əliyevin İranın Rusiya və Ermənistanla yaxın münasibətlərindən narahatlığı.	17
İran-Rusiya münasibətlərinin gərgin olmasına dair Heydər Əliyevin baxışı.	18
Erməni lobbisi və təbliğatının daha güclü olmasının etiraf	

olunması.	18
Cənubi Qafqaz ölkələri ilə münasibətdə Azərbaycana qarşı daha özəl və səmimi münasibətin gözlənilməsi.	18
Rusiya istismarının Azərbaycan üçün xeyirlərinin izahı.	19
İki ölkənin Xəzər dənizinin hüquqi statusu məsələsindəki fikir ayrılıqları barədə Heydər Əliyevin çıxışları.	19
İranın Xəzərdə hərbi aksiyası və dəniz demilitarizasiyasının zəruriliyi barədə Heydər Əliyevin çıxışları.	21
Xəzər olayı və Türkiyə qırıcılarının Bakı səmasında uçuşu barədə Heydər Əliyevin çıxışları.	22
Xəzər dənizinin neft-qaz ehtiyatları və Bakı-Ceyhan neft kəmərinin rentabelliliyi barədə Heydər Əliyevin çıxışları.	24
Heydər Əliyevin Mazandaran dənizinin adı barədə fikri.	25
Xəzər dənizində neft hasilatı sahəsində Azərbaycan Respublikasının praktikası.	26
Heydər Əliyevin İranla Azərbaycan və İran azərbaycanlıları ilə tarixi-mədəni bağlılıqları barədə fikirləri.	26
«İranda azərbaycanlıların hüquqlarının pozulması» haqda sözləri ilə əlaqədar Heydər Əliyevin Vilayət Quliyevi tənqid etməsi.	28
İki xalqın mədəni-tarixi ortaqlıqları və ayrılıqları.	29
Heydər Əliyevin İran-Rusiya müharibələri başlayan ərəfədə Azərbaycanın statusu barədə çıxışları.	30
İran İslam Respublikası hökumətinin azərbaycanlılar yaşayan vilayətlərə diqqət və qayğısı, azərbaycanlı vətəndaşların hüquqlarının qorunması.	30
İran İslam Respublikasının rəhbərinin azərbaycanlı olmasına bir işarə.	31
İran İslam Respublikası hökumətində bir çox şəxslərin azərbaycanlı olmasına bir işarə.	31
İqtisadi əlaqələrin əhəmiyyətinin vurğulanması.	32
Heydər Əliyevin Şimal-Cənub dəmir yolu dəhlizinin inşasına razılığını bildirməsi.	33
İki ölkə xarici işlər nazirlərinin hər altı aydanbir görüşləri.	33
Neft sahəsində əməkdaşlıq və neft-qaz kəmərlərinin çəkilişi üçün İran marşrutundan istifadə imkanları.	33
Transxəzər və İran marşrutundan istifadə imkanları.	34
Azərbaycan Respublikasının enerji layihələrində İranın tərəfdaşlığa cəlb olunması.	35
Heydər Əliyevin regional əməkdaşlıqların gücləndirilməsinə münasibəti.	35
Heydər Əliyevin İran İslam Respublikası ilə əlaqələrə əhəmiyyət verməsi	35
Hər il bir milyon nəfər azərbaycanlının İrana səfəri.	36

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində İranın vasitəçiliyində Heydər Əliyevin münasibəti.	36
Heydər Əliyevin Xudafərin su bəndinin tikintisinə qarşı çıxması.	37
İran İslam Respublikasının Bakıdakı Səfirliyinin binası barədə fikirlər.	37
Heydər Əliyevin Mahir Cavadov və Kənan Gürel haqda sözləri.	38
Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Təbrizdə Baş Konsullğunun açılması barədə sözləri.	38
İmam Xomeyninin (ə) Qorbaçova məktubuna bir işarə.	39
Cənab Əhəd Qəzayinin İran İslam Respublikasının Azərbaycan Respublikasının Bakıdakı səfiri vəzifəsinə təyin olunmasından razılıq etməsi.	39
Heydər Əliyevin İsfahan, Məşhəd və Kiş şəhərləri barədə tərifləri.	39
Azərbaycan Respublikasındakı seçkilərdə İranın müşahidəçilik missiyası.	40
Azərbaycan Respublikası prezidentinin inaqurasiya mərasimində İran rəsmilərinin iştirakı.	40
Heydər Əliyevin Nizami və Şəhriyar barədə fikirləri.	40
Heydər Əliyevin Firdovsi və Xəyyam barədə fikirləri.	41
Əlaqələrin və iki ölkə arasında imzalanmış müqavilələrin icrasının intensivləşdirilməsi zərurəti.	42
Heydər Əliyevin İrana rəsmi səfəri əznində iki ölkə arasında imzalanmış sazişlər.	42
İran İslam Respublikasına səfərində əldə olunmuş ən mühüm razılıqlar barədə Heydər Əliyevin fikirləri.	43
Heydər Əliyevin mətbuat və kitablarda absurd «vahid Azərbaycan» xəritələrinin çap olunmasına münasibəti.	43
Heydər Əliyevin İslam məsələlərinə bağlılığı.	44
Cənab Xatəminin Azərbaycan Respublikasına səfərinin intizarında.	45

Əlavələr:

1- İran İslam Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında imzalanmış sənədlərin siyahısı.	48
2- İran İslam Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq prinsipləri haqda müqavilə.	57
3- Heydər Əliyevin İran İslam Respublikasının rəsmi şəxsləri ilə görüşlərini əks etdirən fotosəkillər.	84

Ön söz

«Heydər Əliyev və Şərq: İran İslam Respublikası» kitabı 2002-ci miladi ilində Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyinin, Nazirliyin müşavirləri cənab Vəhdət Sultanzadə və cənab Qaley Allahverdiyevin təşəbbüsü və İran İslam Respublikasının Bakıdakı Səfirliyinin köməyi ilə azərbaycan dilində çap olunub yayılmışdır. İranlı oxucuların da istifadə etmələri üçün kitab 2003-cü ilin payızında Səfirliyin tədqiqat işləri üzrə müşaviri Fərhad Bəyatın səyləri ilə fars dilinə tərcümə, redaktə olunaraq hazırlanmış və onun məlumatları yeniləşdirilmişdir. Azərbaycanın sabiq prezidenti Heydər Əliyevin on illik rəhbərliyi dövründə Azərbaycan Respublikası və İran İslam Respublikası əlaqələrinin araşdırıldığı bu kitab İran İslam Respublikası ilə ikitərəfli münasibətlərin müxtəlif məsələlərinə və ötən on ildə regiondakı proseslərə dair mərhum prezidentin bütün baxış, mövqe və fikirlərini ihtiva edir. İran İslam Respublikasının xarici siyasətində Azərbaycan Respublikasının xüsusi yerini nəzərə alsaq, kitabın müəlləsi diplomatiya sahəsində çalışanlar, Azərbaycan Respublikasının və strateji Qafqaz bölgəsinin məsələlərinə maraq göstərənlər üçün olduqca faydalı və əhəmiyyətliidir.

Kitabın səhifələrinin çoxluğunu (548 səhifə), onun mühüm məqamlarının dağınıqlığını və nəzərdən uzaq qaldığını nəzərə alaraq Səfirliyin müşaviri kitabın əsas məqamlarını, Heydər Əliyevin Azərbaycanın İran İslam Respublikası və regionla əlaqədar mühüm fikirləri, mövqe və münasibətlərini ayrıca toplamışdır. Hazırkı məcmuə əslində oxucunun nəzərdə tutulan informasiyaları daha asan əldə etməsi məqsədilə hazırlanmış həmin kitabın mühüm məqamlarının xülasəsidir. Ümid edirik ki, kitab tədqiqatçılar və Qafqaz, Azərbaycan Respublikası ilə maraqlananlar, eləcə də ekspertlər və xarici siyasət idarəsinin əməkdaşları tərəfindən istifadə olunacaqdır.

Əhəd Qəzayi
İran İslam Respublikasının Bakıdakı səfiri

Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq və regional strukturlarda üzvlüyü

Azərbaycan Respublikası aşağıdakı beynəlxalq və regional strukturlara üzv olmuşdur:

Müstəqil Dövlətlər Birliyi
Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı
İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (ECO)
ÖQUAM (Gürcüstan, Azərbaycan, Ukrayna, Moldova və Özbəkistan)
Avropa Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT)
Avropa Şurası
NATO-nun Sülh Naminə Tərəfdaşlıq Proqramı
İslam Konfransı Təşkilatı
Türkdilli Ölkə Başçıları Konfransı
İllik Davos İqtisadi Forumunda mütəmadi iştirak
Parlamentlərarası Assambleya

Azərbaycan ABŞ, İngiltərə, Almaniya, Fransa, İtaliya, Belçika, Hollandiya, Norveç, Rusiya və Şərqi Avropa ölkələri ilə sıx əlaqələr qurmuşdur. Bu ölkənin eyni zamanda Avropa Birliyi, NATO, Beynəlxalq Valyuta Fondu, Avropa İnkişaf və Yenidənqurma Bankı və İslam inkişaf Bankı ilə də yaxşı əlqələri var.

Heydər Əliyevin Qarabağ münaqişəsinin danışıqlar yolu ilə həll diplomatiyası

1993-2000-ci illərdə ATƏT və ona üzv ölkələrin rəhbərliyi ilə 130-dan artıq görüş keçirilmişdir.

1993-cü ildən 2002-ci ilə qədər Heydər Əliyev 68 ölkənin prezidenti və dövlət xadimləri ilə 500-dəfədən artıq görüşərək Dağlıq Qarabağ münaqişəsini müzakirə etmişdir.

ABŞ prezidenti və xarici işlər naziri ilə- 18 dəfə

Rusiya rəhbərləri ilə- 25 dəfə

Fransa rəhbərliyi ilə- 16 dəfə

Türkiyə rəhbərliyi ilə- 90 dəfə

BMT Baş Katibi ilə on dəfələrlə

Bundan başqa, Qarabağ məsələsi NATO, Bloklara Qoşulmayan Ölkələrin, İKT-nin və ATƏT-in iclaslarında dəfələrlə qaldırılmışdır.

ATƏT dövlət başçıları 1996-cı ildə Lissabonda keçirilən forumunda Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün formul tapılmış və həmin tarixdən etibarən danışıqlar hələ də davam edir. ABŞ, Rusiya və

Fransa Minsk Qrupunun əsas üzvləri qismində 1997-ci ildə öz təkliflərini irəli sürmüş, Azərbaycan onları qəbul etsə də təkliflər Ermənistan tərəfindən rədd olunmuşdur. Təklifdə problemin aşağıdakı mərhələlər üzrə həlli nəzərdə tutulurdu:

1- İlk mərhələdə, Dağlıq Qarabağ ətrafında Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərinin azad olunması, yolların və sıradan çıxarılmış kommunikasiya vasitələrinin bərpası.

2- Azərbaycan Respublikasının tərkibində Dağlıq Qarabağın hüquqi statusunun müəyyənləşdirilməsi.

3- Buna paralel olaraq Şuşa və Laçın rayonlarının azad olunması. Heydər Əliyev qeyd etmişdir ki, Azərbaycan ərazilərinin işğalını aradan götürüldükdən sonra Dağlıq Qarabağ ermənilərinə Azərbaycanın tərkibində yüksək hüquqi status veriləcəkdir.

Heydər Əliyevin İran və Türkiyə ilə əlaqədar siyasəti

"Heydər Əliyev və Şərq: İran İslam Respublikası" kitabında bu ölkənin İran və Türkiyə ilə münasibətləri barədə deyilir:

"Əliyevin xarici siyasət kursunda qonşu və müsəlman ölkələrlə əlaqələrin yaradılması və inkişaf etdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

Bu ölkələrlə münasibətdə çoxsaylı süni problemlər meydana gəlmişdi. Yaxın qonşumuz İranla siyasi-ideoloji qarşıdurma və Türkiyə ilə real şəraitin nəzərə alınmaması, türk birliyi adı altında kamil etnik birləşmə kimi emosional siyasətin yürüdülməsi hər iki dost ölkə ilə münasibətlərdə soyuqluğa səbəb olurdu. Buna görə də Heydər Əliyev qısa vaxt ərzində qeyd olunan ölkələrlə əlaqələrdə dəyişikliklər yaratdı və onlarla beynəlxalq hüququn norma və prinsiplərinə, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq prinsiplərinə əsaslanan mehriban qonşuluq məqsədilə yeni kurs işləyib hazırladı.

İranla olan böhran və anlaşmazlıqları aradan götürüb qısa vaxt ərzində əməkdaşlıqları inkişaf etdirməklə yeni xarici siyasət kursunun düzgün və xeyirli olduğunu sübuta yetirdi. Türkiyə barədə ölçülüb-biçilmiş dərin mənalı ifadələr də, həm ölkəmiz üçün, həm də türk dünyasının birliyinin gücləndirilməsi üçün olduqca xeyirli və əhəmiyyətli olmuşdur. Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının İran və Türkiyə ilə əlaqələri barədə belə deyir: "İlk dövrlərdə, İran və Türkiyə ilə yaxın əlaqələrin yaradılmasını istəməyənlər hər nə cür olursa-olsun bunun qarşısını almağa çalışırdılar. Onlar Azərbaycanın İran və Türkiyəyə meylinə dini don geyindirməklə ölkəmizi bunda ittiham edirdilər ki, ortaq dini az qala "vahid millət" amili kimi qəbul edirik.

Mən bunu rədd edirəm və şəxsən milli və dini hissləri bir-birilə qarışdırmıram. Türk və Azərbaycan dili eyni dil ailəsindəndir. Bunun özü əvvəlcədən yaxınlığın olmasını labüdləşdirir. İranda da on milyonlarla azərbaycanlı yaşayır. Məgər bu amillər bu iki böyük ölkəyə yaxınlaşmağı zəruri etmirmi?

Cənab Həşimi Rəfsəncani ilə şəxsi münasibətlərin iki ölkə münasibətlərinin inkişafında rolu

Heydər Əliyev və İran İslam Respublikasının prezidenti cənab Həşimi Rəfsəncani arasında olan isti münasibətlər iki ölkə münasibətlərinin inkişaf edib güclənməsinə çox kömək etmişdir. Əliyev Moskvada çap olunan "Sobesednik" qəzetinin müxbiri ilə müsahibəsində bu dostluğa toxunaraq demişdir: "Naxçıvanın ağır günlərində İran və Türkiyə rəhbərliyi ilə köhnə şəxsi əlaqələrim öz səmərəsini verdi və bu ölkələr Naxçıvana kömək etdilər."

Əliyev Ukrayna yazıçısı Aleksandr Proxanovla söhbətində də bir daha demişdir: "Bizimlə İran və Türkiyə rəhbərliyi arasında şəxsi münasibətlər yarandı. İran prezidenti öz şəxsi təyyarəsini Naxçıvana göndərdi. Mən onunla Tehrana getdim və yardımlar barədə razılığa gəldik. İrandan elektrik ötürmə xəttləri yaradıldı və enerji idxalına başlandı. Eyni zamanda, yanacaq, qida maddələri və s-nin göndərilməsi üçün tədbirlər görüldü. SSRİ dövründə Azərbaycana və Lənkərana qaz kəmərləri çəkildi. Onun açılış mərasimində Məhəmməd rza şah, Əliyev və Podqornı iştirak etdilər.

İrandan alınmış qaza görə Azərbaycan həmişə borclu olmuşdur."

Heydər Əliyev: "İranın Naxçıvana yardımlarını heç vaxt unutmaram."

Bu kitabın ayrı-ayrı bölümlərində oxuyuruq: "Əliyev Naxçıvanı blokada şəraitindən çıxarmaq və Muxtar Respublikanın qida, enerji ehtiyaclarını təmin etmək üçün faydalı tədbirlər görmüş və minlərlə insanı soyuqdan, ölümdən xilas etmişdir. O, deyir: "Bizim orada elektrikimiz və qazımız yox idi, su da çox az idi. Yaşamaq insanlar üçün çətin və problemlı olmuşdu. Belə bir şəraitdə İranın hörmətli prezidenti Həşimi Rəfsəncani məni Tehrana dəvət etdi. Biz orada bir protokol imzaladıq və ondan sonra müəyyən həcmdə elektrik enerjisinin və ərzaq yardımlarının ixracına başlanıldı.

Yollar bağlananda da, İran dövləti avtomobillərə öz ərazisindən Bakı ilə Naxçıvan arasında hərəkət etməyə icazə verdi. Biz in-

di də həmin yoldan istifadə edirik. Belə misallar çoxdur və mən bundan çoxunu söyləyə bilərəm. Mən İranın Naxçıvana yardımlarını heç vaxt unutmaram.

Bəzən mənə deyirlər ki, maneələr var, filandır, behmandır... Görünür bunlar bəzi məmurların bürokratlığından irəli gəlir.

Mən bilirəm ki, İran dövlətinin bu sahədə siyasəti dönməz və dəyişilməzdir. Biz də bundan istifadə edirik və bundan sonra da istifadə edəcəyik."

Heydər Əliyev: "Rəfiqdustu ticarət naziri kimi Bakıya aparacam."

Kitabın başqa bir hissəsində Heydər Əliyev İranın Naxçıvana köməkləri barədə deyir: "Ağayi Rəfiqdust nəinki Naxçıvanda məscid tikintisi, həm də orada gözəl bir ticarət mərkəzinin inşası üçün də işlər görmüşdür. Mən də onunçün yer ayırdım. Buna görə deyirdim ki, onu ticarət naziri vəzifəsinə təyin etməkdən ötrü Bakıya aparacağam."

Azərbaycan Respublikasının İran İslam Respublikası ilə münasibətlərinə dair strategiyasının formalaşmasında effektli faktorlar

Bu kitabda qonşuluq, tarixi-dini, etnik-mədəni ortaqlıqlar və yaxınlıqlar, SSRİ-nin dağılması, Rusiya-İran münasibətlərinin dəyişməsi, İran İslam Respublikasının siyasi rəhbərliyi tərəfindən son illərdə Azərbaycan Respublikası ilə əlaqələrin yaxşılaşdırılması istiqamətində obyektiv mövqe tutulması, qonşularla bağlı konstruktiv siyasət yürüdülməsinə səylər, iki ölkənin Xəzərdəki sahillərinin iqtisadi və coğrafi oxşarlıqları, ötən illərdə Şimal-cənub dəhlizinin az və ya çox dərəcədə fəaliyyəti, İranın Fars körfəzilə qonşuluğu və Xəzər dənizində zəngin karbohidrogen ehtiyatlarının olması kimi amillər Azərbaycan Respublikasının İran İslam Respublikası ilə bağlı strategiyasını formalaşdıran və İranla dostluğa, mehriban qonşuluğa əsaslanan əlaqələrin yaradılmasında effektiv faktorlar kimi xarakterizə olunur.

Strategiyanın açıqlanmasında deyilir: "İranla yaxın və bərabər-hüquqlu qonşuluq əlaqələrinin yaradılması, mövcud potensiallar çərçivəsində bütün sahələrdə faydalı əməkdaşlıqların qurulması günümüzün zərurətlərindəndir. Bizim İranla əbədi qonşuluğumuz və əbədi mənafelərə malik olmağımızın özü əlaqələrin yüksək səviyyədə inkişafı üçün bir bünövrədir. **Digər ölkələrlə dostluq və iqtisadi əlaqələ-**

ri qoruyub inkişaf etdirməklə yanaşı, İranın maraqlarını da nəzərə almalıyıq."

Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin İran İslam Respublikası tərəfindən tanınması

Kitabda Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin İran İslam Respublikası tərəfindən tanınması barədə deyilir:

"... Müstəqilliyimizin İran tərəfindən bəzi ölkələrdən bir qədər sonra tanınmasına gəldikdə isə demək lazımdır ki, belə ehtiyatlı mövqenin səbəbi Rusiyanı qıcıqlandırmamaq olmuşdur."

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının 1918-1920-ci illərdə ilk müstəqillik dövründə də İran onun müstəqilliyini tanıyan ilk ölkə olmuşdur. Ancaq, SSRİ-nin dağılmasından və Azərbaycan Respublikası Parlamentinin 18 Oktyabr 1991 tarixdə Müstəqillik Aktını qəbul etməsindən sonra İran İslam Respublikası 12 Mart 1992-ci ildə təxminən 6 aylıq gecikmədən sonra onu rəsmi olaraq tanımışdır.

Ərazi bütövlüyünün tanınması və bir-birinin daxili işlərinə müdaxilə olunmamasının vurğulanması

Kitabda dəfələrlə rastlaşdığımız maraqlı məqam Heydər Əliyev tərəfindən müxtəlif görüş və tədbirlərdə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün tanınması və bir-birinin daxili işlərinə qarışmamaq məsələsinə önə çəkməsidir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti öz çıxışlarında dəfələrlə qeyd etmişdir: **"Bizim əlaqələrimizin əsas prinsipi bundan ibarətdir ki, İran Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanıyır. Sərhədlərin pozulmamasını tanıyır və Azərbaycanın daxili işlərinə qarışmır.** Azərbaycan da İranın ərazi bütövlüyü, sərhədlərinin toxunulmazlığı və eləcə də bir böyük dost olaraq suverenliyini tanıyır. İranın daxili işlərinə qarışmır və qarışmayacaq da. Bu prinsip bizim ölkəmiz üçün çox vacibdir. Bu həm İran üçün və həm də Azərbaycan üçün vacibdir. Bu fikirdəyik ki, bundan sonra da belə prinsiplər əsasında əlaqələrimizi inkişaf etdirəcəyik."

O, 27 Mart 1997 tarixdə Parisdə müxbirlərdən birinin İran İslam İnqilabının Azərbaycana təsiri barədə sualına cavab olaraq deyir:

"Bunun Azərbaycana heç bir təsiri yoxdur. Mənim nümayəndəsi olduğum müstəqil Azərbaycan Respublikasının özünəməxsus hökumət strukturu və quruluşu var. **Biz onların daxili işlərinə qarışmırıq. Onlar da bizim daxili işlərimizə qarışmamalıdırlar.**" O, başqa yerdə

deyir: "Məsələn, biz demirik ki, İranda qadınlar niyə çadra geyir? Biz buna qarışmırıq."

Heydər Əliyevin İran İslam İnqilabının qələbəsinə həsr olunmuş çıxışlarının demək olar ki, hamısında bir-birinin daxili ilərinə qarışmamaq və ərazi bütövlüyünə hörmət məsələsinə toxunulmuşdur. O, bu münasibətlə çıxışlarının birində deyir: «İnanıram ki, hər bir ölkə başqa ölkənin hökumət quruluşuna və onun daxili siyasətinə hörmətlə yanaşmalıdır. Biz İranın daxili siyasətinə hörmət edirik. İran da bizim dünyəvi olmağımıza hörmətlə yanaşır.»

Bakının Naxçıvanla İran arasında imzalanmış müqavilələrin əleyhinə çıxması

Heydər Əliyev 20 İyul 2001 tarixdə İran İslam Respublikası Ali Milli Təhlükəsizlik Şurasının sədri cənab Həsən Ruhani ilə görüşdə İranın Naxçıvana köməkləri barədə deyir:

«Həmin dövrlərdə biz İrandan çox yardımlar aldığ. Sizin dövlətiniz mənə Tehrana dəvət etdi və İranla Naxçıvan arasında bir neçə müqavilə imzalandı. Əlbəttə, Bakıdakı hakimiyyət bu əlaqələrin əleyhinə idi və deyirdi ki, Naxçıvan müstəqil dövlət deyil və belə işlər görə bilməz. Ancaq biz insanların yaşayışını təmin etməyə borclu idik.

Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünün İran tərəfindən dəstəklənməsi və qondarma Talış Muğan Respublikasını müdafiə etməməsi

Kitabın bəzi hissələrində deyilir: «İran dəfələrlə Azərbaycana siyasi dəstəyini nümayiş etdirmişdir. Misal üçün, Əlikram Hümətov qondarma Talış Muğan Respublikası yaratmaq istəyirdi. Öz adamları ilə birgə İrana səfər etmək istəyəndə İrana deyildi ki, onun sərhəddən keçməyə haqqı yoxdur. İran da bunu qəbul etdi və belə bir işə icazə vermədi.»

İran İslam Respublikasının Azərbaycan Respublikasına siyasi, iqtisadi və humanitar yardımları

İran çətin günlərdə Azərbaycanın haqlı mövqeyini müdafiə etmiş və bizə kömək istiqamətində aşağıda sadalananlar kimi əməli addımlar atmışdır:

-Beynəlxalq qurumlarda siyasi dəstək, Ermənistanın təcavüzkar kimi tanınması və Ermənistan qoşunlarının Qarabağdan çıxarılmasını tələb edilməsi.

- Qarabağ münaqişəsində vasitəçilik təklifi.

- Kreditlərin ayrılması.

- Mühasirədə olduqları vaxt Naxçıvan əhalisinin elektrik enerjisi və ərzaqla təmin olunması.

- Ermənilərin hücumu təhlükəsilə üzləşmiş sərhəd rayonlarının əhalisinə xilas olmaq üçün yardım göstərilməsi.

- 100 min nəfər qaçqın və məcburi köçkünün himayəyə götürülməsi və uzun illər ərzində onların ehtiyaclarının ödənilməsi.

Heydər Əliyevin İran Səfirliyinin qarşısında piket keçirilməsinə qarşı çıxması

Bir-birinin daxili işlərinə qarışmamaq sahəsində bu kitabda Heydər Əliyevin başqa sözlərinə də rast gəlirik:

«... O gün televiziya da gördüm ki, bir qrup gənc İran Səfirliyinin qarşısında toplaşmış və nəsə deyir. Sonra mən daxili işlər nazirinə zəng vurdum. Soruşdum ki, nəyə görə belə işləri görmələrinə icazə vermişsiniz? Bizim İranın daxili məsələləri ilə nə işimiz var? Biz işsizikmi? Mən daxili işlər nazirini ciddi tənqid etdim ki, sən belə işlərə icazə verməməlisən. Həmin piket də bəzilərinin təşəbbüsü ilə baş tutmuşdu.»

Azərbaycan dövlətinin siyasətilə mətbuatın və müxalifətin fikirləri arasında fərq qoyulmasının zərurəti.

Azərbaycan Respublikasının heç vaxt İranın daxili işlərinə qarışmadığı və bundan sonra da qarışmayacağı barədə Heydər Əliyev bunları demişdir: «Burada müxalifətdəkilərdən kimsə qəzetdə nəsə yazırsa, ona diqqət yetirməyin. Mən bir-iki dəfə səfirə demişəm ki, biri var dövlətin siyasəti, biri də var müxalifət mətbuatı və müxalifətin fikirləri. **İndi bizim ölkəmizdə mətbuat azaddır. Onlar dövlət siyasətini izah edənlər deyil. Dövlətin siyasəti budur ki, İran İslam Respublikası Azərbaycanın dostu və qardaşıdır. Bizim bu ölkə ilə dostluğumuz və qardaşlığımız daimidir və bunu inkişaf etdirməliyik.**»

Heydər Əliyev başqa bir yerdə deyir: «Müxalifət qüvvələrinin, müxtəlif insanların, siyasi qrupların və s-nin fikirləri heç vaxt Azər-

baycan dövlətinin fikri deyil. Bunu İranda fəaliyyət göstərən bəzi qüvvələr barəsində də demək olar. Məlum olduğu kimi, həm İranda və həm də Azərbaycanda düşmən qüvvələr mövcuddur və bunlar iki ölkə əlaqələrinin inkişafına maneə yaratmağa və bunu korlamağa çalışıb, bu yolda böyük səylər göstərmişlər.»

Heydər Əliyev eyni zamanda bildirir: «Azərbaycanda bəziləri əksinə hərəkət edirlər. Bu azərbaycan xalqının xeyrinə deyil, əksinə onun ziyanıdır. Bunlar İran cəmiyyətində və o cümlədən İran rəhbərliyində də narazılıqlar yaradır. Biz bu barədə bir-iki dəfə söhbət etmişik. Mən müəyyən fərmanlar vermişəm. Ancaq, təəssüf ki, onlara riayət etmirlər.»

Heydər Əliyev «yan» sonluğu ilə bitən İran adları barədə.

Kitabda Heydər Əliyevə istinadən deyilir: «... Bakıda çap olunan qəzetlərin birində belə bir məqalə getmişdi ki, guya Naxçıvan İran İslam Respublikasına onun ərazisindən istifadə etməklə ermənilərə silah göndərməyə imkan yaradır və bu silahları İran İslam Respublikasının erməni vətəndaşı (Müstəzəfan Fondunun rəis müavini) Fəriborz Şəhabiyən adlı şəxs əlaqələndirir. Böyük təəssüflə demək lazımdır ki, bizim bəzi vətəndaşlarımız bilmədikləri şeylər barədə danışır, bizə xeyir gətirməkdənsə böyük ziyan vururlar. O vaxt mən İranın Bakıdakı Səfirliyi ilə əlaqə saxlamağa məcbur oldum. Həmin vaxt İranın xarici işlər nazirinin müşaviri cənab Şeyx Əttar da Bakıda idi. Onlardan bu məsələ barədə soruşdum və onlar da təkzib etdilər. Biz də buradan (Naxçıvandan) İran İslam Respublikasından Naxçıvan ərazisi vasitəsilə Ermənistanı silah göndərilməməsi barədə təkzib məktubu yayaraq açıqladıq ki, Şəhabiyən erməni deyil, əksinə, müsəlman, fars və məşhur bir şəxsiyyətdir. Bunu da bilməlisiniz ki, İranda həm farslar, həm də azərbaycanlılar arasında «yan» sonluğu ilə bitən soyadları çoxdur. Ancaq bəzi insanlar öz intellektinin aşağı səviyyədə olmasını göstərməklə İranda belə soyadlarının çox olmasından hələ də xəbərsizdir. Bəlkə də bilirlər, ancaq, işləri korlamaq üçün şayiələr düzəldirlər.»

Müstəqillikdən sonrakı ilk illərdə əlaqələrdəki soyuqluğun səbəbləri.

Kitabdakı materiallarda deyilir:

«... Bir tərəfdən Azərbaycan Xalq Cəbhəsi rəhbərliyinin ölçülüb-biçilməmiş sözləri, digər tərəfdən isə İslam İnqilabını dünyaya ixrac

etmək istəyən radikal qüvvələrin İran hakimiyyətində təmsil olunması əlaqələrin dostluq və mehriban qonşuluq əsasında inkişaf etməməsinin amillərindən idi. İki ölkə əlaqələri ehtiyatlanma xaraktei daşıyırdı.»

İki ölkə əlaqələrində mövcud olmuş mənfi ünsürlər.

Bu kitabda iki amil ölkələrimiz arasında əlaqələrin inkişafına mane olan mənfi faktor kimi qiymətləndirilir:

1- İranın Ermənistanla əlaqələri.

2- İki ölkənin Xəzər dənizi barədə fikir ayrılığı.

Aşağıda hər iki amil barədə bu kitabda getmiş materialları veririk:

İran-Ermənistan əlaqələri

Heydər Əliyev Şərqi Azərbaycanın qubernatoru Yəhya Məhəmmədzadə ilə 2 Avqust 1999 tarixdə Bakıda keçirilən görüşündə demişdir: «Bizim bir ümumi narazılığımız var. Uzun illərdir deyirik ki, İranla Ermənistan arasında sıx iqtisadi əməkdaşlıq vardır. Biz bunu deyirik, ancaq İran tərəfindən bizim bu arzumuz yerinə yetirilmir. Çünki deyirlər ki, biz iqtisadi əlaqələr yaradıırıq, filan edirik. Ancaq iş burasındadır ki, **Ermənistanın sabiq prezidenti Levon Ter-Petrosyan bir neçə dəfə demişdi ki, əgər, İrandan iqtisadi əlaqələrlə gələn şeylər iki gün kəsilsə, Yerevan boğular. Yəni bu iqtisadi əlaqələr, şübhəsiz ki, İran üçün faydalıdır. Çünki ticarət etməlidir, öz mallarını satmalıdır. Ancaq bizimlə qardaşlıq nöqtəyi-nəzərindən, bizim ölkəmizə təcavüz edən bir ölkə ilə iqtisadi sahədə bu qədər əməkdaşlıq etmək-mən açıq danışırım, indi ola bilər, kimsə incisin, ya inciməsin-bu bizi incidir.**

Mən bunu dəfələrlə demişəm. Cənab Həşimi Rəfsəncaniyə demişəm, Ali Dini Rəhbər cənab Xameneyiyə demişəm. Ancaq vəziyyət dəyişmir. Mən bilirəm ki, Siz burada vəziyyət dəyişdirən deyilsiniz. Ancaq sadəcə deyirəm ki, bizim aramızda gərək hər şey düz olsun.

Məsələn, Şərqi Azərbaycandan oraya körpü açmısınız. Bilmirəm, o körpüdən gündə o tərəf bu tərəfə nə qədər maşın keçir.»

Kitabın başqa bir hissəsində bu barədə deyilir: «Son dövrlərdə İran iş adamları tərəfindən Ermənistanla iqtisadi əlaqələrin daha da gücləndirilməsi istiqamətində atdıqları addımlar artmaqdadır. Bizim ölkəmiz (Azərbaycan Respublikası) bu məsələnin qəti əleyhinədir və Ermənistanla sülh danışıqlarında nəticə əldə olunduqdan sonra Azərbaycan bütün region ölkələri ilə əməkdaşlıqları inkişaf etdirmək is-

təyir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti rəsmi şəxslərlə görüşlərində dəfələrlə bildirmişdir ki, **İran İslam Respublikasının Azərbaycan Respublikası ilə əlaqələri heç vaxt Ermənistanla əlaqələrlə müqayisə olunmamalı və eyniləşdirilməməlidir.**

Heydər Əliyev İranla Ermənistan arasında isti münasibətlərin mövcudluğunu İran-Azərbaycan əlaqələrindəki soyuqluğun səbələrindən biri kimi qiymətləndirərək deyir: «...İki ölkənin özünəməxsus baxışları var. Məsələn, İran bizim Qərbin neft şirkətləri ilə, o cümlədən İranın problemlili və mürəkkəb münasibətləri olduğu Amerika şirkətləri ilə müqavilə imzalamağımızdan narazıdır. Ancaq biz də ondan narazıyıq ki, İran effektiv şəkildə Ermənistanla kömək edir və bu ölkəni strateji məhsul və mallarla təchiz edir. Ermənistan da bu köməkdən istifadə edərək bizimlə sülh danışıqlarında daha sərt mövqe tutur...»

İranın Ermənistan üzərində olan nüfuzundan Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün istifadə etməyin gərəkliyi.

Heydər Əliyev başqa bir yerdə İranın Ermənistan üzərində olan təsirindən Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün istifadənin zəruriliyini vurğulayır. O, İran İslam İnqilabının qələbəsinin ildönümü münasibətilə 11 Fevral 2000 tarixdə Bakıda keçirilən mərasimdə deyir:

«Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həlli sahəsində ümidvaram ki, İran dövləti sülhə nail olmaq üçün daha təsirli fəaliyyətlər göstərəcəkdir. Bu sahədə İran dövləti böyük imkanlara malikdir. Bildiyiniz kimi İranın Ermənistanla sıx ticarət, iqtisadi və digər əlaqələri var və onlar üzərində təsir imkanına da sahibdir.»

Heydər Əliyevin İranın Rusiya və Ermənistanla yaxın münasibətlərindən narahatlığı.

Heydər Əliyev Türkiyəyə rəsmi səfəri gedişində (Mart 2001) “CNN Türk” telekanalının müxbiri ilə müsahibəsində yuxarıdakı məsələ barədə demişdir:

Sual: «Cənab Prezident, məndə belə təsəvvür yaranır ki, İranın Ermənistanın dəstəklənməsinə və Rusiya ilə yaxın əlaqələrin qurulmasına əsaslanan siyasəti Sizin narahatlığınıza səbəb olur. Bu belə-

dirmi?»

Heydər Əliyev: «Təbiidir ki, narahatlıq doğurur.»

İran-Rusiya münasibətlərinin gərgin olmasına dair Heydər Əliyevin baxışı.

Heydər Əliyev Türkiyəyə rəsmi səfəri gedişində (Mart 2001) “CNN Türk” telekanalının müxbiri ilə müsahibəsində cənab Xatəminin Moskvaya səfəri barədə sualına cavbında demişdir: «Bildiyiniz kimi İran prezidenti Moskvaya səfər etmişdir. Bu, tarixdə ilk dəfə baş verir. Yəni, Xomeyninin 22 il əvvəl hakimiyyətə gəlməsindən bəri bu İran prezidentinin Moskvaya ilk səfəridir. Ondan əvvəl də şah yalnız bir dəfə Moskvaya getmişdi. Yəni, İran-Rusiya münasibətləri həmişə gərgin olmuşdur.»

Erməni lobbisi və təbliğatının daha güclü olmasının etiraf olunması.

Kitabda yuxarıdakı mövzu ilə əlaqədar deyilir:

«Ermənistan torpaqlarımızın 20%-ni işğal edərək bir milyon nəfərimizi yurd-yuvasından qaçqın salmışdır. Ancaq bizim beynəlxalq qurumlardakı nümayəndələrimiz reallıqları və bu faciənin dərinliyini açə bilməmişlər. Ermənistanın təbliğatı güclüdür və imkanları daha çoxdur. Çünki, onların hər yerdə lobbiləri var. Amerika və Fransadakı erməni lobbisi Qarabağ məsələsi ilə Ermənistan rəsmilərindən daha çox məşğul olur və müzakirə edirlər.»

Cənubi Qafqaz ölkələri ilə münasibətdə Azərbaycana qarşı daha özəl və səmimi münasibətin gözlənilməsi.

Heydər Əliyev 20 İyul 2001 tarixdə İran İslam Respublikası Ali Milli Təhlükəsizlik Şurasının katibi cənab Həsən Ruhani ilə görüşündə deyir: «Ermənistan və Gürcüstanda nə qədər olmusunuz?»

Həsən Ruhani: «Elə bu qədər.»

Heydər Əliyev: «Bu düzgün deyil. Sizin ölkəmizdə qalma tarixiniz həmin ölkələrlə eyni olmamalıdır. Biz yaxın qonşu və müsəlmanıq.»

Rusiya istismarının Azərbaycan üçün xeyirlərinin izahı.

Heydər Əliyev xarici ölkə KİV-lərinin nümayəndələriylə 15 İyun 2001 tarixdə keçirilən görüşdə çıxışında ölkəsinin Rusiya ilə münasibətləri məsələsinə toxunaraq Rusiyanın Azərbaycanda 200 illik istismarçılıq keçmişini xatırlatdıqdan sonra deyir:

«Azərbaycan müstəmləkəyə çevrildi. Əlbəttə, müstəmləkəçilik dövrünün də xalqımız üçün xeyirləri olmuşdur. Uzun əsrlər boyu İslam dininə etiqad edən azərbaycan xalqı dünya mədəniyyəti və dəyərlərinə, Avropa dəyərlərinə qovuşdu. Bunların hamısı Rusiyanın vasiyyəti, xüsusilə də 19-cu əsrin ikinci yarısında və 20-ci əsrdə baş verdi.»

İki ölkənin Xəzər dənizinin hüquqi statusu məsələsindəki fikir ayrılıqları barədə Heydər Əliyevin çıxışları.

Heydər Əliyev İKT dövlət başçılarının 1997-ci il 10 Dekabrda Tehrandə keçirilmiş VIII Zirvə görüşündə İranın «Əhrar» »Əsr-e Azadegan» və «Donyaye Eqtesad» qəzetlərinin müxbirləri ilə söhbətində Xəzər dənizi barədə demişdir:

«Hər bir ölkənin özünün siyasəti, maraqları var. Ancaq mən ona inanıram ki, gələcəkdə Xəzər dənizinin mineral ehtiyatlarından istifadə etmək üçün onun sektrolara bölünməsinin alternativini yoxdur. Mən hesab edirəm ki, bütün Xəzəryanı ölkələr bu prinsip üzərində dayanmalıdırlar. Çünki, bu prinsip hər bir ölkə üçün Xəzər dənizinin mineral ehtiyatlarından səmərəli istifadə etməyə ən gözəl şərait yaranan prinsipdir.»

Heydər Əliyev 2001-ci ilin Mart ayında Türkiyəyə səfəri zamanı «CNN Türk» telekanalına müsahibə vermişdir. O, həmin müsahibədə Xəzərin hüquqi statusu barədə aşağıdakıları demişdir:

Sual: Siz Ankaraya gəldiyiniz günlərdə İranın prezidenti də Moskvada idi. Oradakı görüşlərdən birində də Xəzərin statusu məsləsi müzakirə olundu. Xəzərin dibi ilə bağlı məsələ çox önəmlidir. Rusiya, Türkmənistan, Azərbaycan, İran, Qazaxıstan bu məsələni necə həll edəcəksiniz? Ümumiyyətlə, bu necə olacaqdır?

Heydər Əliyev: Biz artıq bunu işləyirik. 1997-ci ildən biz həmin o ilk müqavilədən sonra neft alırıq, ixrac edirik. Bakı-Supsa kəməri ilə Gürcüstanın Qara dənizdəki limanına ixrac edirik. Biz bu işdə öndəyik. Bu prinsip ki var- Xəzər dənizinin dibindən onun mineral ehtiyatlarını çıxarmaq üçün hər bir Xəzəryanı ölkənin öz sektoru olsun- bunu ilk öncə biz irəli sürmüşük. Biz ancaq öz sərhədlərimizin içində çalışırıq. Başqa yerə çıxmırıq. Sərhəd prinsipi də keçmiş zamanlardan müəyyən olunubdur. Ancaq bunu digərləri qəbul etmirdilər. Heç Qa-

zaxıstan da qəbul etmirdi. İran da qəbul etmirdi, Rusiya da qəbul etmirdi. Amma bizim 1994-cü ildən apardığımız işlər artıq bu məsələni o yerə çıxardı ki, Rusiya bunu qəbul etdi. Qazaxıstan da qəbul etdi. Qazaxıstanla Rusiya arasında bir anlaşma imzalandı.

Yanvarın 9-da Rusiyanın prezidenti Putin Azərbaycana gəlmişdi. Orada da bir anlaşma imzaladıq ki, Xəzər dənizinin mineral ehtiyatlarının işlənilməsi üçün prinsiplər olsun.

Sizə dedim, biz öz sektorumuzla bağlı 20 müqavilə imzalamışıq. Artıq bu prinsipi Rusiya da tanıdı, bunu qəbul etdi və bizimlə anlaşma imzaladı. Qazaxıstan da imzaladı. Güman edirəm, Türkmənistan da bu yola gələcəkdir. Amma İran bununla razı deyildir. Çünki İran hesab edir ki, Xəzər dənizinin ətrafındakı beş ölkənin hər birinə iyirmi faiz çatmalıdır. Amma coğrafi nöqteyi-nəzərdən bu mümkün deyil.

Sektor nə deməkdir? Sektor o deməkdir ki, Xəzər dənizi boyunca, hər ölkənin sərhəddinin güney və quzeyindən xətt çəkilir. Bir də ki, Xəzər dənizinin orta xətti var. Həmin üç xəttin içində olan hissə bizim sektorumuzdur. Amma İran Xəzər dənizinin güney tərəfində kiçik bir yerə malikdir. Xəzər dənizindən hərəyə iyirmi faiz vermək – bunu necə etmək olar? Bu, mümkün deyildir.

Sual: Son görüşmələrdən sonra İran bu prinsiplərlə razılaşacaqmı?

Heydər Əliyev: Onu bilmirəm. Mənim Moskvadakı görüşlərdən o qədər məlumatım yoxdur. Çünki mən buradayam.»

Heydər Əliyev 2001-ci ilin Sentyabr ayında «CNN Türk» telekanalının müxbiri Gurkan Zənginlə müsahibəsində Xəzər dənizinin hüquqi statusu barədə deyir:

«Biz 1994-cü ildə ilk müqaviləni imzalayanda hələ heç bir Xəzəryanı ölkə Xəzərdə nə var, nə yox-heç nə bilmirdi. Onda heç kəs demirdi ki, Xəzərin statusu lazımdır, ya lazım deyildir. Biz müqaviləni imzalayandan 6-7 ay sonra bu problem qalxdı ki, Xəzərin hüquqi statusu olmalıdır. Yəni, Xəzərdə hansı ölkə nə iş görə bilər. Amma biz də nəyə əsaslanırıq? Sovetlər vaxtı Xəzər iki ölkəyə mənsub olubdur. Biri Sovet İttifaqı, biri də İran. Sovet İttifaqının İran ilə sərhədi çox cənubda, yəni güneydə olubdur. Çünki yuxarıda Rusiya, Qazaxıstan, o tərəfdə Türkmənistan, burada Azərbaycan var, İran isə, aşağıdadır, yəni Xəzərin lap güney tərəfindədir. O sərhədi də Sovetlər vaxtı SSRİ ilə, yəni Sovet İttifaqı ilə İranın sərhədi kimi tanımışdılar və qoruyurdular. İndi Sovetlər İttifaqı yoxdur. Amma Sovet hökuməti o vaxt, 1970-ci ildə Xəzərin neft-qaz ehtiyatlarının istifadə edilməsi üçün onu sektorlara bölmüşdü. Biz öz bölməmizdə çalışırıq, başqa yerə keçməmişik. Ancaq indi İran deyir ki, yox, belə olanda, İrana az pay düşür. Xəzər beş ölkəyə bərabər bölünməli, hərəsinə 20% düşməlidir. Amma bu coğrafi nöqteyi-nəzərdən mümkün deyil. Çünki Xəzərin sahilində hansı ölkənin sərhədi varsa, oradan-bir də

Xəzərin orta xəti var, orta xəttə qədər bu ölkənin olur. Rusiya, Qazaxıstan ilə belə anlaşmalarımız var. Amma İran deyir yox, gəlin top-laşaq, Xəzəri beş yerə, hər bir ölkə üçün 20 faiz bölek, ondan sonra çalışaq. Ancaq bunu necə etmək, onlar bunu deyə bilmirlər. Orada bi-zim üç neft yatağımız var. 1998-ci ildə BP şirkəti və bir çox şirkət-lərlə anlaşma imzalamışıq ki, orada işləsinlər. Onlar üç ildir orada ça-lışsınlar. Yəni, onlar hələ oranı öyrənirdilər, geofiziki işlər aparırdı-lar. Amma İran hesab edir, bir halda ki, Xəzərin statusu hələ müəyyən olunmayıb, İran özünə 20 faiz götürür. **O, 20 faiz götürən-də də, gəlib Türkmənistanın və Azərbaycanın payının üzərinə çıxır.**

Sual: Siz səfər zamanı Tehranda bunlar barədə danışacaqsınız?

Heydər Əliyev: Danışacağam. Bunu danışmışıq və danışacağıq. Ona görə də, əgər, elə olsa, yenə də həmin yataqlar İrana düşmür, İranın olmur. Amma indi belə ediblər. Hər halda danışacağıq.

Sual: Sizcə bir uzlaşma formulu varmı?

Heydər Əliyev: Uzlaşma formulu odur ki, gərək biz-beş ölkə Xə-zərin bölünməsi problemini çözək. Bunu çözmədən heç kəs heç bir şey deyə bilməz. İndi kimsə burada güc işlədirsə, bu, beynəlxalq hüquq normalarından kənardır.»

Heydər Əliyev İrana 18-20 May 2002 tarixli səfərindən geri dö-nərəkən Bakı aeroportunda Xəzərin hüquqi statusu barədə sualla əla-qədar demişdir:

«Ekspertlərin mənə verdiyi məlumata görə, **mövqələrin müəyyən qədər yaxınlaşması meyli görünür.** Müsbət nəticə bundan ibarətdir ki, artıq biz qərar qəbul etdik –ekspertlərin bu görüşləri bundan so-nra da ardıcıl surətdə davam etməlidir.

İran tərəfi Xəzər dənizinin orta xətt prinsipi əsasında bölün-məsi prinsipinə dəqiq yanaşma nümayiş etdirib və danışıqlara ha-zırlığını bildirmişdir.»

Kitabın başqa bir hissəsində oxuyuruq: «Tərəflərin Xəzərin hüquqi statusu məsələsinin həllində mövqələrinin üst-üstə düşməmə-sinə baxmayaraq regional əməkdaşlıq istiqamətində həm milli maraq-lara ziyan yetirməyən, həm də digər ölkələrlə tarazlığı və əməkdaşlığı pozmayan anlaşma əldə etmək olar.»

İranın Xəzərdə hərbi aksiyası və dəniz demilitarizasiyası-nın zəruriliyi barədə Heydər Əliyevin çıxışları.

İran İslam Respublikası xarici işlər nazirinin Avropa və Amerika məsələləri üzrə müavini cənab Əli Ahəninin 28 Avqust 2001 tarixdə Bakı şəhərində Heydər Əliyevlə keçirilən görüşündə İranın Xəzər dənizində hərbi aksiyası barədə aşağıdakı məqamlara toxunulmuşdur:

Heydər Əliyev: «... Siz orada hərəkətlər etdiyiniz-gəmi, təyyarə,

filan. Ancaq biz o mövqedə durduq ki, danışıq olmalıdır. Xəzərin statusunun müəyyən olunması bir daha gündəliyə gəlməlidir. Ondan sonra Siz Rusiyaya getdiniz, Türkmənistana getdiniz. Amma gördüm ki, Azərbaycandan yan keçirsiniz. Ona görə, dedim ki, bu ədalətli deyil. Bir halda ki, Rusiyaya, Türkmənistana gedirlər, demək, bizi saymırlar, nədir. Ona görə dedim ki, dəvət edək, gəlin, burada danışaq. »

Əli Ahəni: «... Biz də Xəzərdə baş verən hadisədən çox təsirlənirik. Heç vəchlə bunu gözləməirdik ki, üç gün əvvəl verdiyimiz notalara baxmayaraq, Azərbaycan gəmiləri yenidən mübahisəli sulara daxil olacaqdır. Bu diqqətsizlik və səhv addım bizim maraqlı olmadığımız, lakin öz hüquqlarımızı qorumaq üçün hərbi gücdən istifadə edərək, onları həmin zonadan geri çəkilməyə məcbur etməyimizə səbəb oldu. Biz də Sizin kimi bunu vurğulayıırıq ki, ixtilaflar danışıqlar yolu ilə həll olunmalıdır. Buna görə də, Sizin dəvətinizi dərhal qəbul etdik, yüksək qiymətləndirdik və geniş texniki ekspert heyəti ilə birgə buraya gəldik.»

Heydər Əliyev: «... Güc işlətmək düzgün deyildir. Siz hərbi gücünüzdən istifadə etməməliydiniz. Bunun üçün danışıqlar lazım idi. Ümumiyyətlə, mən əvvəldən məsələni belə qoymuşam ki, Xəzərin statusu müzakirə olunan zaman Xəzər dənizi tamamilə demilitarizə olmalıdır. Xəzər dənizində hansısa bir Xəzəryanı ölkənin hərbi donanmasının saxlanılmasına ehtiyac yoxdur. Güman etmirəm ki, burada hansısa ölkələr bir-birilə müharibə aparacaq və hərbi gəmilərdən istifadə edəcəkdir. Biz bu mövqeyin üzərində qəti dururuq ki, Xəzər dənizi sülh, qardaşlıq, birgə əməkdaşlıq dənizi olmalıdır. Burada hərbi qüvvələr olmamalıdır. Ona görə, sadəcə, kəşfiyyat gəmisinin orada olduğuna görə hərbi qüvvədən istifadə olunmasını, hesab edirəm, məqsədəuyğun qəbul etmək olmaz.»

Əli Ahəni: «...Sizin kimi, cənab Xatəmi də Xəzər dənizinin hərbi ləşdirilməsinin qəti əleyhinədir və vurğulayır ki, bütün sahilyanı ölkələr əməkdaşlıq etməlidirlər. Elə şərait yaratmağa çalışmalıdırlar ki, danışıqlar yolu ilə razılıq, anlaşma əldə olunsun.»

Xəzər olayı və Türkiyə qırıcılarının Bakı səmasında uçuşu barədə Heydər Əliyevin çıxışları.

Heydər Əliyev 2001-ci ilin Sentyabr ayında Türkiyənin «CNN Türk» telekanalının müxbiri Gürkan Zenginə müsahibə vermişdir. O, həmin müsahibədə Xəzər olayı və Türkiyə qırıcılarının Bakı səmasında uçuşları barədə demişdir:

Sual: «Cənab Prezident, İran Xəzər dənizində Azərbaycana güc göstərdi. Bu barədə çətinlik yarandı. Amma sonra hər şey yoluna

qoyuldu. Qarşıda Sizin İrana səfəriniz vardır. Sentyabrın 17-də İrana gedəcəksiniz. Bu sahədə İrana nə mesaj göndərirsiniz, nə deyə bilərsiniz?»

Heydər Əliyev: «Bilirsiniz, mənim İrana rəsmi səfərimə gəldikdə, İranın yeni Prezidenti cənab Xatəmi hələ dörd il bundan öncə məni İrana dəvət etmişdi. Mən də onu dəvət etmişdim. Çünki İran qonşu ölkədir. Bizim quruda 750 kilometr sərhədimiz vardır. Təkcə bu deyil. İranda çoxlu azərbaycanlılar yaşayır. Keçmişdə bizim müştərək dəyərlərimiz olubdur. Ona görə də, İran bizim üçün yaxın ölkədir.

Mən keçmişdə orada olmuşam. İranın keçmiş Cumhurbaşkanı da burada olmuşdur. Ancaq yeni Cumhurbaşkanı seçilməmişdən əvvəl mən o dəvəti almışdım, ancaq müəyyən səbəblərə görə həyata keçirə bilməmişdim. O da mənə söz verdi ki, öncə sən gəl, sonra da mən gəlirəm. Nəhayət, biz bunu Sentyabrın 17-nə təyin etdik. Yəni, mənim İrana bu səfərim 2-3 il bundan öncə planlaşdırılmış bir səfərdir. Bu, heç bir ekstremal hadisə ilə bağlı deyildir.»

Sual: «Məlum hadisə ilə əlaqədar getmirsiniz?»

Heydər Əliyev: Yox, yox, yox. Bu, öncədən planlaşdırılmışdı.

Mənim bu səfərim geniş xarakter daşıyacaqdır. Çünki biz orada bir neçə anlaşma imzalayacağıq. Bizim İran-Azərbaycan Müştərək İqtisadi Komissiyamız vardır. Necə ki, Türkiyə ilə var, İran ilə də var. Onlar daim işləyirlər. Biz onları dinləyəcəyik ki, nə iş görüblər, bundan sonra nə iş görə biləcəklər. Bir sözlə, məqsəd İran ilə Azərbaycan arasında olan əlaqələri həm iqtisadi sahədə, həm də digər sahələrdə daha da inkişaf etdirməkdən ibarətdir. O ki, qaldı həmin hadisəyə, bu, gözlənilməz bir hadisədir.

Sual: Cənab Prezident, bu günlərdə «Türk ulduzları» Bakı səmasında uçuşlar keçirdilər. Bu, sizin İrana mesajınızı idi? Belə bir şeyə izn verdiniz, Azərbaycan xalqı da bunu Azadlıq meydanında seyr etdi.

Heydər Əliyev: «Bilirsiniz, İran hesab edir ki, bu, İrana mesajdır. Ancaq, Türkiyənin Baş qərərgah rəisi hörmətli Hüseyn Qıvrıqoğlu-nun Azərbaycana dəvəti iki ay öncə olmuşdu. Bu dəvət proqramında da «Türk ulduzları»nın buraya gəlişi var idi. Amma gəlib bu vaxta düşdü. İndi dünyada da, orada da deyirlər ki, bu, İrana bir mesajdır. İndi kim nə cür anlayır, qoy o cür anlasın.»

Heydər Əliyev Türkiyədən qayıtdıqdan sonra da (Sentyabr 2001) «Azərbaycan-İran sərhədində baş verən hadisələrə münasibətiniz necədir?» sualına belə cavab vermişdir:

«Doğrusu, bu barədə o qədər də informasiyam yoxdur. Özü də, elə böyük bir insident baş verməmişdir.»

Xəzər dənizinin neft-qaz ehtiyatları və Bakı-Ceyhan neft kəmərinin rentabelliliyi barədə Heydər Əliyevin çıxışları.

Heydər Əliyev Türkiyədən qayıdarkən (17 Mart 2001) mətbuat konfransında iştirak etmişdir. Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəmərinə həsr olunmuş mətbuat konfransında verilən sual və cavabları aşağıda təqdim edirik:

Sual: Cənab Prezident, İran Prezidentinin Moskvaya səfəri zamanı belə bir fikir də səslənib ki, Xəzərin dibi ilə hər hansı bir kəmərin keçirilməsi mümkün deyildir. Ekspertlər də belə bir fikir söyləyirlər ki, bütün bunlar Qazaxıstanın Bakı-Ceyhan kəmərinə qoşulmasının qarşısını almaq üçündür. Belə bir qərar Bakı-Ceyhan kəmərinin rentabelliyyəsinə təsir göstərə bilərmə?

Heydər Əliyev: Bilirsinizmi, mən bunu əvvəllər də demişəm, Türkiyədə də demişəm-Bakı-Ceyhan kəmərinin rentabelliyyəsinə heç bir şey təsir göstərə bilməz. Nə üçün? Çünki, biz 1994-cü ildə «Əsrin müqaviləsi»ni imzalayanda bilirdik ki, Xəzərdəki sektorumuzun başqa yerlərində neft, qaz yataqları var. Amma heç bilmirdik ki, məsələn, ehtiyatlar əldə edəcəyik. Amma buna baxmayaraq, biz məhz «Azəri», «Çıraq», «Günəşli» yataqlarından hasil olunacaq neft üçün Bakı-Ceyhan neft kəmərinə həmin o müqaviləyə salmışıq. Başa düşürsünüzmü? Ona görə də, həmin bizim bu üç yataq ki, var, ilk müqavilədə əksini tapıbdir. Bakı-Ceyhan kəməri üçün tamamilə yetərlidir. Oradan 50-60 milyon ton neft çıxarılacaq və bu, Bakı-Ceyhan kəmərinə tam rentabelli edir.

İndi məsələn, «Şevron» şirkəti özü gəldi, müraciət etdi və kəmərin tikintisinə qoşuldu. Orada on faiz pay götürdü. Nə üçün? Çünki «Şevron» bizim «Abşeron» yatağından çox böyük hasilat gözləyir. Həm neft, həm də qaz qaz hasilatı. Bunu biz də gözləyirik.

Biz bilirdik ki, «Abşeron» yatağında həqiqətən çox neft ehtiyatı var. «Şahdəniz»i bilirdik. Bizim adamlar proqnoz vermişdilər ki, orada 400 milyard kubmetr qaz olacaqdır. Bizim «BP» Şirkəti ilə, başqaları ilə gördüyümüz iş həmin 400 milyard kubmetr üçün idi. 400 milyard kubmetr bizim üçün böyük bir rəqəm idi. Amma indi qazılan quyulardan alınan nəticələr göstərir ki, həmin yataqda bir trilyon kubmetrdən artıq qaz ehtiyatı vardır. O da son hədd deyildir. Başa düşürsünüzmü?

Ona görə də Bakı-Ceyhan kəməri barəsində heç bir narahatlıq yoxdur. Doğrudur, siz bilirsiniz ki, axır zamanlar bunu bir balaca əngəlləmək istəyirdilər. Mən də bir neçə dəfə bu barədə bəyanatlar verdim. Sizin kimi müxbirlər orada məndən soruşurdular ki, nə üçün belə bəyanatlar verirdiniz. Dedim ki, mən bəyanatlar verməsəydim, bu gün bu məsələləri həll etməyəcəkdik. Orada da hər şeyi həll etdik. Bakı-Ceyhanı da həll etdik. Azərbaycan qazının Türkiyəyə satılmasını

da. Bunu da orada, Türkiyədə bürokratlar, təbiidir ki, aşağı səviyyədə əngəlləmişdilər, bir neçə ay ləngitmişdilər. Ancaq mən getməmişdən qabaq danışdım, adamları oraya göndərdik. İndi biz sənəd imzaladıq- oraya 6 milyard kubmetr ilkin qaz verəcəyik. Ondan sonra- 15 milyard, 20 milyard kubmetr də qaz verə bilərik. Bunlar böyük işlərdir. Bu, təkcə iqtisadi məsələ deyildir. Bu, təhlükəsizlik məsələsidir, strateji məsələdir. Ona görə də Qazaxıstan neftinin o boru xətti ilə gəlməsi yaxşı olar. Amma gəlməməsi barədə qoy, Qazaxıstan düşünsün. Yəni, Xatəmi ilə Putin arasındakı anlaşma bizi narahat etmir. Qoy Qazaxıstan fikirləşsin, görsün nə edəcək.»

Heydər Əliyevin Mazandaran dənizinin adı barədə fikri.

Heydər Əliyevin İrana rəsmi səfəri gedişində (18-20 May 2002) O, İran Prezidenti cənab Xatəmi və İran İslam Respublikasının xarici işlər naziri cənab doktor Xərrazi ilə birgə mütbuat konfransında iştirak eimişdir. Bu konfransda Xəzər dənizinin məsələsi də qaldırılmış və söhbətdə aşağıdakı məqamlar qeyd olunmuşdur:

Məhəmməd Xatəmi: «Xəzər dənizi qapalı göl sayılır və Xəzryanı beş ölkəyə aiddir. Xəzərdən istifadə, bu ölkələr arasında razılıq əsasında həyata keçirilməlidir. Biz hamımız, yəni, beş ölkə belə hesab edirik ki, Xəzər dənizi bu beş ölkəyə aiddir. Digər məsələlər-ekologiya, gəmiçilik, balıqçılıq və sair məsələlər sahəsində qarşılıqlı anlaşma şəraitində əməkdaşlıq olmalıdır. Sözsüz ki, keçmiş Sovet İttifaqı dağıldıqdan sonra Xəzər dənizinin istifadəsinə dair üsullar dəyişibdir. Ona görə də, bu sahədə əməkdaşlığa yeni bir baxış meydana gəlibdir. Odur ki, bu məsələ qarşılıqlı anlaşma və sülh yolu ilə həll olunmalıdır.

Mazandaran gölü ətrafında yerləşən ölkələrin dövlət başçılarının Aşqabadda sammiti keçirildi. Bu, çox əhəmiyyətli bir Zirvə görüşü idi.»

Heydər Əliyev: «Mən başa düşmədim, Mazandaran gölü nə deməkdir?»

Məhəmməd Xatəmi: «Siz tərəfdə Xəzərə Qəzvin gölü, İranda isə Mazandaran gölü deyirlər. Amma heç bir tərəf narahat olmasın deyə, onun adını Xəzər dənizi qoyaq.»

Heydər Əliyev: «Onun adı çoxdan Xəzər dənizidir. Xəzər dənizinin adını dəyişmək olmaz.»

Məhəmməd Xatəmi: «Bəli, onun adı ingiliscə Kaspian si-dir.»

Heydər Əliyev: «Bəli, Kaspian si- Xəzər dənizi. »

Məhəmməd Xatəmi: «Dəryayi Kaspi.»

Heydər Əliyev: «Dəryayi Kaspi sözünü mən birinci dəfədir ki, eşidirəm.»

Məhəmməd Xatəmi: «Kaspian-Qəzvin deməkdir. İcazə verin, suala cavab verim. Xəzər dənizi beş ölkəyə aiddir. Ümidvarıq ki, Xəzəryanı ölkələr bütün sahələrdə dostcasına, qardaşcasına əməkdaşlıq edib, bu məsələləri həll edəcəklər. Aşqabad Zirvə görüşü çox əhəmiyyətli bir toplantı idi. Xəzərin həddindən artıq zəngin ehtiyatlarından sahilyanı bütün ölkələr istifadə etməlidir.»

Müsahibənin davamında Heydər Əliyev jurnalistlərdən birinə xitabən deyir:

«Hörmətli jurnalist, siz sualınızda bir səhv buraxdınız. Mən istərdim ki, gələcəkdə belə səhvlər buraxmayasınız. Dünya xəritəsində «Mazandaran» gölü adında göl yoxdur. Əgər, belə bir göl İran ərazisindədirsə, mən hələ onu tanımıram, xahiş edirəm mənə tanidasınız.»

Məhəmməd Xatəmi: «Cənab müxbir də bundan sonra Kaspian-si deyəcəkdir.»

Heydər Əliyev: «Necə yəni bundan sonra deyəcək, elə Kaspian si-dir. Xəzər dənizi kürreyi-ərz yaranandan mühüm dənizlərdən biridir və onun adı Xəzərdir. 300-400 il bundan öncəki xəritələri götürsəniz, orada Xəzər dənizi- ağayi Xatəmi bunu ingiliscə deyir, Kaspian si-yazılıbdır. Siz, İranda bəzi adamlar, belə adlar icad etməklə bizim Xəzər barədə danışığımıza mae olursunuz.»

Xəzər dənizində neft hasilatı sahəsində Azərbaycan Respublikasının praktikasi.

Heydər Əliyev cənab Həsən Ruhani ilə 20 İyul 2001 tarixdə görüşündə demişdir:

«Əlli il bundan öncə, 50 ildir ki, biz dənizdə neft hasil edirik. İndi biz özümüz, -mən xarici şirkətləri demirəm,-neftin 70 faizini dənizdən hasil edirik, 30 faizi quruda çıxarılır.

Bizim alimlər-neftçilər, geoloqlar Xəzər dənizinin dibində olan neft və qaz yataqlarının öyrənilməsi ilə 60-70 ildir məşğul olurlar.»

Heydər Əliyevin İranla Azərbaycan və İran azərbaycanlıları ilə tarixi-mədəni bağlılıqları barədə fikirləri.

Azərbaycan Respublikasına təxminən on il rəhbərlik etmiş mərhum Prezident Heydər Əliyev müxtəlif münasibətlərlə keçirilmiş görüş və müsahibələrində İranla Azərbaycanın keçmişi, mədəni-tarixi telləri, vahid Azərbaycan, İran-Rus müharibələri və İran azərbaycanlıları məsələləri barədə çıxışlar etmişdir. Mövzunun əhəmiyyətini nəzərə alaraq, Onun bu məqamlar barədə «Heydər Əliyev və Şərq-İran İslam Respublikası» kitabından seçilib toplanılmış ən mühüm fikirlər

rini aşağıda təqdim edirik.

Həmin kitabda İran azərbaycanlıları barədə oxuyuruq: «İki ölkə arasında təfriqə salmaq istəyənlərin qaldırdığı məsələlərdən biri də **İran azərbaycanlıları məsələsidir**. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev 13 İyul 1997 tarixdə «Azərbaycan və Qafqaz 21-ci əsrin astanasında» mövzusunda Parisdə keçirilən Konfransda çıxışında Azərbaycan Respublikasının məsələ ilə əlaqədar mövqeyini açıqlamışdır: «Bizim İranla dostluq münasibətlərimiz var və onun gücləndirilməsi üçün lazımi tədbirlər görürük. Ancaq **İranda yaşayan azərbaycanlılara gəldikdə isə deməliyəm ki, onların sayı çoxdur. Mən dəqiq rəqəmi bilmirəm. Deyirlər ki, təxminən 20-30 milyon nəfərdir. Onlar İran vətəndaşlarıdır. Bu gün Fransa prezidenti Jak Şirak dedi ki, Fransada 5 milyon müsəlman yaşayır və onlar Fransa xalqının bir hissəsidir. İranda yaşayan azərbaycanlılar da müsəlmandır və onlar da İran xalqının bir hissəsidir. Bu nöqtəyindən nəzərdən heç bir problem görmürəm. Mən bundan əvvəl də demişəm ki, biz bütün ölkələrin ərazi bütövlüyünün, o cümlədən Azərbaycanın, Ermənistan, Rusiya, Fransa və İranın ərazi bütövlüyünün tərfədarıyıq.»**

Heydər Əliyev 1997-ci ilin Mart ayında Parisin Kion hotelində Fransanın mühüm KİV-lərinin müxbirlərinə müsahibə verir. Müsahibədə İran azərbaycanlıları məsələsinə də toxunulur və bu barədə sual-cavabı sizə təqdim edirik:

Sual: «İrandan inqilabın ixrac edilməsi faktı, prosesi olubmu? Ümumiyyətlə, İranın gələcək inkişafını necə görürsünüz? »

Heydər Əliyev: «İran bizim böyük qonşumuzdur. Bizim İranla çox böyük sərhədimiz var. İranda **30 milyona qədər azərbaycanlı** yaşayır.»

Sual: «Siz bu 30 milyon deyəndə mənşəcə azərbaycanlı olan iranlıları nəzərdə tutursunuz?»

Heydər Əliyev: «Əlbəttə, azərbaycanlıları deyirəm. Necə mənşəcə? Bunlar həqiqi azərbaycanlılardır. **Azərbaycan keçmişdə bir olubdur. XIX əsrin əvvəlində Rusiya ilə İran arasında gedən müharibələr nəticəsində Azərbaycan iki yerə parçalanıb. Onun çox hissəsi İranın tərkibində qalıb, indi də oradadır. Az hissəsi Rusiyanın tərkibində qalıb. Rusiyanın tərkibində olan həmin o Azərbaycan da indi bizim yaşadığımız Azərbaycandır. Ona görə də sərhədimizin İran tərəfində olan əhalinin hamısı azərbaycanlıdır.**

Ancaq şübhəsiz ki, onlar İran vətəndaşlarıdır. Biz hər bir ölkənin ərazi bütövlüyünü tanıdığımız kimi, İranın da ərazi bütövlüyünü tanıyıırıq.»

«İranda azərbaycanlıların hüquqlarının pozulması» haqda sözləri ilə əlaqədar Heydər Əliyevin Vilayət Quliyevi tənqid etməsi.

Heydər Əliyev İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (ECO) dövlət başçılarının 9-10 İyun 2000 tarixdə Tehranda keçirilmiş VI Zirvə toplantısında iştirak etmək üçün Tehrana yola düşməzdən əvvəl Binə hava limanında jurnalistlərin suallarına cavab vermişdir. İran azərbaycanlılarının hüquqları barədə ünvanlanmış sualın və verilmiş cavabın mətni aşağıda təqdim olunur:

Müxbir: «Cənab Prezident, İranda yaşayan azərbaycanlıların hüquqları ilə bağlı məsələ Azərbaycan-İran münasibətlərində əks olunubmu? Vilayət Quliyev Amerikada səfərdə olarkən bu barədə bəyanat vermişdi.»

Heydər Əliyev: «Bilirsiniz, Vilayət Quliyev nə deyib-mən bilmirəm. Azərbaycanda bir məsələ var: «Özünə umac ova bilməyən, başqasına əriştə kəsmək istəyir.» Bildiniz mənası nədir? Bizim özümüzün, bir milyondan çox azərbaycanlının hüquqları tapdalanıb. Azərbaycan ərazi bütövlüyünün pozulması ilə əlaqədar bu dəqiqə dünyada ən aür vəziyyətdə olan bir ölkədir. Biz öz problemlərimizi həll etməliyik. Yoxsa, sən istəyirsən burada Filippin, yaxud da İndoneziyanın məsələsini həll edəsən. Bəzi adamlar populist fikir söyləyərək deyirlər ki, İranda azərbaycanlıların hüquqları tapdalanıb. Qoy o adamlar gedib desinlər ki, Azərbaycanda azərbaycanlıların hüququ tapdalanıb. Bunlar kənarda qalıb, başlayıblar ki, orada azərbaycanlıların hüquqları tapdalanıb. İranda bizdən sayca bir neçə dəfə çox azərbaycanlı var və orada azərbaycanlılar dövlətdə, parlamentdə, hökumətdə təmsil olunublar. Özləri bilirlər ki, onların hüquqları tapdalanıb, yaxud tapdalanmayıb və necə bilirlər, o cür də hərəkət etməlidirlər. Biz başqa ölkənin işinə qarışmamalıyıq. Bizim də ölkənin işinə heç kəs qarışmamalıdır. Biz İranın daxili işinə qarışmamalıyıq. Biz İranla dostluq, əməkdaşlıq münasibətləri yaratmalıyıq.

Lazımı qədər təfəkkürü olmayan bəzi adamlar öz şəxsi populist niyyətlərinə görə bu işdə Azərbaycana zərbə vururlar. Sən də bu sualı verməklə onu göstərirsən. Gəl sən də, mən də, hamımız yığışaq, müstəqil Azərbaycanda olan azərbaycanlıların hüquqlarını qoruyaq və ölkəmizi bu ağır vəziyyətdən çıxaraq. Yoxsa, öz ölkən ağır vəziyyətdədir, düşmüşsən ki, Təbrizdə nə var, nə bilim, Ərdəbildə nə var. Bu onların öz işidir.»

Müxbir: Xarici işlər naziri belə bəyanat vermişdi.

Heydər Əliyev: Xarici işlər naziri əgər bunu deyibsə, düz deməyibdir.»

İki xalqın mədəni-tarixi ortaqlıqları və ayrılıqları.

Kitabın başqa bir hissəsində ölkələrimizin tarixi-mədəni ortaqlıqları və iki xalqın bir-birindən ayrılıqları barədə deyilir:

«... İran-Azərbaycan əlaqələrinin tarixi böyükdür. Bu tarix əsrlərə gedib çıxır. Xalqlarımız əsrlər boyu birlikdə, bir-birinin yanında yaşamış, bir kökə sahib olmuş, eyni adət-ənənlərə malik və bir-birinə arxa olmuşlar.»

Mədəni, etnik və dini baxımdan İran bizə ən yaxın ölkə sayılır. Təqdim olunmuş rəsmi statistikaya əsasən demək olar ki, İran əhəlisinin etnik baxımdan təxminən yarısı azərbaycanlıdır və dünya azərbaycanlılarının dördü üçü də İranda yaşayır. Azərbaycanın ən böyük ortaq sərhədləri İranladır.

Tarix boyunca bir çox dövrlərdə iki xalq vahid imperatorluq və hökumətlərin tərkibində yaşamış və birgə tarixin böyük dövrünə sahib olmuşlar. Bu reallıqlar ölkələrimizin regional və beynəlxalq səviyyələrdə hər iki ölkənin qarşılıqlı maraqlarını təmin edən ortaq siyasi kurs işləmələrini tələb edir. Heydər Əliyev deyir: «Məsəl var deyərlər, yaxşı qonşu uzaq qohumdan yaxşıdır.»

Heydər Əliyev 20 İyul 2001 tarixdə İran İslam Respublikası Ali Milli Təhlükəsizlik Şurasının katibi cənab Həsən Ruhani ilə Bakıda görüşündə deyir:

«Çoxəsrlilik tariximizdə biz bu əsrlərin çoxunu bir yerdə olmuşuq. Biz bir dinə, eyni köklərə malikik. Bizim adət-ənələrimiz eynidir. İnsanlarımız genetik baxımdan da bir-birinə bənzəyir. Burada sizə bənzəyən azərbaycanlı nə qədərdir. Amma Sizə bənzəyən bir erməni, gürcü tapa bilməzsiniz. Ona görə, Allah-təala bizə bu aqibəti veribdir. Allah-təala bizi həmişə bir olmağa dəvət edibdir, biz də bir olmuşuq. Müəyyən səbəblərdən, məsələn, XIX əsrin əvvəllərində biz İrandan ayrılmışıq. İran da Azərbaycandan ayrılıbdır. Bu ayrılıq dövründə də biz bir-birimizdən ayrılmamışıq, bir yerdə olmuşuq. Sərhədlər açılandan sonra iki ölkə insanların bir-birinə qovuşmaq üçün göstərdiyi səylər və keçirdikləri hisslər ancaq doğma adamlar arasında ola bilər.»

Heydər Əliyev İrana səfəri gedişində (18-20 May 2002) Təbrizin fars və azərbaycan dillərində çap olunan «Məhd-e Azadi» qəzetinin müxbirinə xitabən deyir: «İki ölkənin tarixi əlaqələri o qədər dərin və o qədər köklüdür ki, onu sübut etməyə ehtiyac yoxdur.»

Heydər Əliyevin İran-Rusiya müharibələri başlayan ərəfədə Azərbaycanın statusu barədə çıxışları.

Heydər Əliyev xarici ölkə KİV rəhbərlərilə 15 İyun 2001 tarixdə keçirdiyi görüşdə ölkəsinin Rusiya ilə münasibətləri haqda deyir: «Rusiya-Azərbaycan münasibətlərinin bizim üçün öncül əhəmiyyəti vardır. Xalqımız 200 il Rusiyanın tərkibində yaşamışdır. Bu və ya digər zaman kəsiyini xarakterizə etdikdə həm müsbəti, həm də mənfini görmək lazımdır. Məsələn, 1813-cü il, sonra 1828-ci il Rusiya-İran müharibələri, əlbəttə, Azərbaycanı parçalamışdır. Həmin vaxt Azərbaycanda vahid dövlət olmasa da, ayrı-ayrı dövlətlər vardı. Keçmiş zamanlarda Azərbaycanda bütün Azərbaycanı birləşdirən dövlətlər olmuşdur. Azərbaycan müstəmləkəyə çevrildi, ancaq, müstəmləkə dövrü xalqımıza böyük fayda da verdi.»

İran İslam Respublikası hökumətinin azərbaycanlılar yaşayan vilayətlərə diqqət və qayğısı, azərbaycanlı vətəndaşların hüquqlarının qorunması.

Kitabda dövlətin, xüsusilə də cənab Xatəminin prezidentliyi dövründə azərbaycanlılar yaşayan ostanlarda gördüyü quruculuq işlərindən, İran azərilərinin öz dillərində qəzet-jurnal nəşri, film istehsalı və s. sahədə azadlıqlarından da söz açılır:

«Heç şübhəsiz, İran-Azərbaycan əlaqələrinin inkişafı istiqamətində İranın azərbaycanlılar yaşayan bölgələri mühüm rol oynaya bilər və bu rolu ifa etməkdədir. Seyid Məhəmməd Xatəmi Azərbaycan və azərbaycanlı məsələsinə çox dəqiq və həssas yanaşır. İran İslam Respublikasının banisi İmam Xomeyni (r.ə) bu məsələyə toxunaraq demişdir: «Azərbaycan (*burada İran Azərbaycanı nəzərdə tutulur*) İranın başının tacıdır.» İran İslam Respublikası vətəndaşlarının qanuni hüquqları qorunur. Seyid Məhəmməd Xatəmi Prezident seçildikdən sonra özünün ilk ölkədaxili səfərinə Ərdəbil ostanından başlamışdır. Onun bu şəhərdə söylədiyi «**həm Tehran və həm də Ərdəbil mənim üçün əzizdir, hər biri qəlbimin bir parçasıdır**» sözlərinin böyük əhəmiyyəti vardır.

Ərdəbildən Azərbaycanın digər nöqtələrinə təxminən 400 km-lik qaz kəməri çəkilmişdir. Bu gün ucqar kəndlərdə belə elektrik, qaz və telefon var. Yüzlərlə kilometr uzunluğunda və beynəlxalq standartlara uyğun Ərdəbil-Zəncan və Təbriz-Tehran magistral yollarının tikintisi davam edir. Radio və televiziya azərbaycan dilində verilişlərin yayımının həcmi artırılmış və redaksiyaları yenidən qurulmuşdur. Hal-hazırda müasir Azərbaycan müğənnilərinin audio kasetləri Təb-

rizin məşhur Gülistan parkında satılır. Azərbaycan filmlərinin video kasstlərinin mağaza və bazarlarda təqdimatı, Bakıda çıxan qəzetlərin mütləsi adi hal almışdır. İndinin özündə bunlara heç bir məhdudiyyət qoyulmamışdır və bütün bunlar İranın hörmətli Prezidenti cənab Seyid Məhəmməd Xatəminin yürütdüyü siyasətdən irəli gəlir. Seyid Məhəmməd Xatəminin fərmanına əsasən indi İran Azərbaycannın bəzi şəhər və kəndləri yenidən qurulur və köhnə, uçuq binalar sürətlə dağıdılaraq onların yerində yeni binalar tikilir.

İran İslam İnqilabının qələbəsi və sonradan İran Azərbaycanında Azərbaycan və fars dillərində onlarla yeni qəzet və jurnal işıq üzün görmüşdür. Heydər Əliyevə yüksək qiymət verildiyi məqalə və materiallar da İran mətbuatında əks olunur.

İran İslam Respublikasının rəhbərinin Azərbaycanlı olmasına bir işarə.

Heydər Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinə rəhbərlik etdiyi dövrdə özünün İran İslam Respublikasına səfərini (2-22 May 1992) açıqlayarkən şanlı Rəhbər və Onun Azərbaycanlı olması barədə belə deyir:

«Qeyd etməliyəm ki, İran İslam Respublikasının dini və siyasi lideri həzrəti aytullah Xamenei ilə görüş və Onunla bir saatdan artıq hərtərəfli söhbət bizim üçün müstəsna əhəmiyyət kəsb edirdi. Bildiyiniz kim, O həzrəti ayətullah Xomeyninin (r.ə) rəhbərliyi dövründə səkkiz il İran İslam Respublikasının Prezidenti olmuş və ayətullah Xomeyninin (r.ə) vəfatından sonra isə dini-siyasi lider seçilmişdir. O, Təbriz şəhərinin yaxınlığındakı Xaməne kəndindəndir. O, bizim ana dilimizdə mənimlə söhbət etdi. Çox mənalı və hərtərəfli söhbətimiz oldu. Mənim şəxsi təəssüratım bundan ibarətdir ki, aüayi Xamenei çox böyük alim, böyük dini-siyasi şəxsiyyətdir. O, İran İslam Respublikasında çox sevilir və böyük hörmətə malikdir. Bu səbəbdən də Onun Naxçıvan Muxtar Respublikasına diqqəti bizim üçün çox əhəmiyyətlidir.»

İran İslam Respublikası hökumətində bir çox şəxslərin Azərbaycanlı olmasına bir işarə.

Bu kitabda qeyd olunur ki, Heydər Əliyev İrana səfəri ərəfəsində (18-20 May 2002) müxbirin «Sizin səfər proqramında İranda yaşayan Azərbaycanlılarla görüş də nəzərdə tutulubmu?» sualına cavab olaraq demişdir: «İranın bəzi məsul dövlət rəhbərləri Azərbaycanlılardır. Onlarla görüşəcəyəm.»

İqtisadi əlaqələrin əhəmiyyətinin vurğulanması.

Kitabda ikitərəfli iqtisadi əlaqələrin əhəmiyyəti barədə deyilir: **«Bugünkü dünyada geopolitik proseslərin gedişini və Azərbaycan Respublikası üçün iqtisadi məsələlərin əhəmiyyətini nəzərə almaqla, hazırkı şəraitdə iqtisadi sahə iktərəfli əlaqələrin əsas sahəsinə çevrilmişdir.»**

Eyni zamanda, Heydər Əliyev İran İslam Respublikasının Bakıda VIII İxtisaslaşmış Sərgisinin açılış mərasimindəki (29 Aprel 2000) çıxışında da iqtisadi əlaqələrin əhəmiyyətinə toxunmuşdur:

«İranla Azərbaycanın qonşu olması bu sahənin inkişafına geniş imkanlar yaradır. Azərbaycan müstəqilliyə qovuşduqdan sonra İran İslam Respublikası Azərbaycanın ən öncül iqtisadi partnyorlarından birinə çevrildi. İki ölkənin ilk 6 ildə mal dövriyyəsi 300-500 milyon dollar olmuşdur. Azərbaycanın əsas ixrac məhsulları İrana göndərilir. İran da Azərbaycanın idxal məhsulları baxımından ilk pillədədir.

Azərbaycan müstəqil olduqdan sonra İran tacirləri və məhsulları öz rəqibələrindən daha tez ölkəmizin iqtisadi həyatına daxil oldu. İran tacirləri mədəniyyət və dil ortaqlığına, daşınma məsafəsinin yaxınlığına, nəqliyyat xərclərinin aşağı olmasına, istehsal məhsullarının nisbi ucuzluğu və maya dəyərinin aşağı olmasına görə bu bazarda özünəməxsus yer tutmuşlar. **Bizim İranla iqtisadi əlaqələrimiz əsasən 3 sahədə daha çox inkişaf etmişdir. Bu sahələr beynəlxalq yükdaşımaları, ticarət və neftdir.**

Sənaye, neft, oduncaq, toxuculuq, yüngül sənaye və nəqliyyat sahələrində əlaqələrin səviyyəsi də yüksəlmişdir. Ticarət sahəsində istehlak malları əsas rola malikdir. Bu məhsullar adətən İrandan alınan və ya İran ərazisindən daşınan qida məhsullarından ibarət olur. İlk illərdə Azərbaycanın İrana məhsul ixracı bu ölkənin idxalatının beşdə birini təşkil edirdi. Ancaq, indi vəziyyət tədricən bizim xeyrimizə dəyişmişdir. **İrana məhsul ixracı ölkə büdcəsinin gəlirlərinin nəzərəcərpacaq hissəsini təşkil edir.**

İranın Azərbaycana ixracatının beşdə birini Naxçıvana ötürülən elektrik enerjisi təşkil edir. Azərbaycanın ixracat gəlirlərinin 60 faizi neft məhsullarından ibarətdir ki, bunun 75 faizi də İrana göndərilir. Həmin məhsulların 55 faizini İran özü alır və 20 faizini Türkiyəyə ötürür. Bu kifayət qədər mühüm rəqəmdir.»

Azərbaycan Respublikasının İrandakı səfiri cənab Abbasəli Həsənov da iki ölkə iqtisadi əlaqələrinin potensialı barədə bunları deyir:

«İki ölkənin ticarət dövriyyəsinin həcmi 1998-ci ildə 87 milyon dollara qədər azalmışdı. Ancaq, bu rəqəmi bir milyard dollara çatdırmaq üçün lazımi potensial var.»

İranın Azərbaycana əsas ixracat məhsullarından biri tikinti və dekorativ daşlardır. Bunula əlaqədar Heydər Əliyev 1999-cu il 7 Avqust

tarixdə İran İslam Respublikasının tikinti və şəhərsalma naziri cənab Əbdüləlizadə ilə görüşdə demişdir:

«Bizim binalarımızın çoxunda İran mərmərindən istifadə olunur. Qaldığınız hotelin daşları da İran mərməridir.»

Qeyd etmək lazımdır ki, iki ölkənin iqtisadi-ticarət əlaqələri əsasən 1993-cü ildən işə başlayan Birgə İqtisadi Əməkdaşlıqlar Komissiyasının xətti ilə tənzimlənərək istiqamətləndirilir. İndiyə qədər Birgə Komissiyanın (hər iki ölkədə) beş iclası, eləcə də İran məhsullarının Bakıda 10 ixtisaslaşmış sərgisi keçirilmişdir. Astara-Bakı, Biləsuvar-Biləsuvar şosse yollarının tikintisi, Naxçıvana qaz və elektrik enerjisinin ötürülməsi kimi layihələr araşdırılma mərhələsindədir.

Heydər Əliyevin Şimal-Cənub dəmir yolu dəhlizinin inşasına razılığını bildirməsi.

Heydər Əliyev İran İslam Respublikası Ali Milli Təhlükəsizlik Şurasının katibi cənab Həsən Ruhani ilə 20 İyul 2001 tarixdə görüşündə demişdir:

«Biz Şimal-Cənub dəmir yolu xətti ilə razıyıq. Rusiyanın nümayəndə heyəti bu məsələ ilə əlaqədar Azərbaycana gəlmişdi. Mən onlara dedim ki, biz buna yüz faiz razıyıq. Onlar hətta Astaradan Rəştə qədər dəmir yolunun tikilməsini öz üzərlərinə götürüblər. Ona görə, siz bu müqaviləni Rusiya ilə tezləşdirməlisiniz. Bu yol Avropa ilə nəinki İran, həm də cənub ölkələri, Hindistan, digər dövlətlər arasında da ən əlverişli, ən qısa, ən ucuz nəqliyyat xətti olacaqdır.»

İki ölkə xarici işlər nazirlərinin hər altı aydanbir görüşləri.

Bu məsələ hörmətli xarici işlər naziri cənab doktor Xərrazini 11 Aprel 2001 tarixdə Bakıda Heydər Əliyevlə görüşündə qaldırılmış və Heydər Əliyev tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir.

Neft sahəsində əməkdaşlıq və neft-qaz kəmərlərinin çəkilişi üçün İran marşrutundan istifadə imkanları.

İki ölkənin neft əməkdaşlıqları barədə kitabda oxuyuruq: «Neftin hasilatı və nəqli sahəsində əməkdaşlıqları inkişaf etdirməkdən ötrü konkret addımlar atmaq olar. İranın neft hasilatı sahəsində təcrübələrindən faydalanmaq və yeni neft nəqli marşrutlarına qoşulmaq və s. bu qəbildən olan məsələlərdir.

İlham Əliyev «Nezavisimaya gazeta» ilə müsahibəsində bildirmişdir: «Misal olaraq bizə təklif olunsa ki, dördüncü neft kəməri İran dan keçsin, biz onu əsas kimi götürəcəyik. Alternativ neft kəmərlərinin sayının çox olması Azərbaycan Respublikasının mənafeyinə xidmət edir.»

Eyni zamanda, Heydər Əliyev də «Nyu-York Taymz» qəzetinin müxbiri ilə müsahibəsində Azərbaycan neftinin Qərbə nəqli və İran marşrutundan istifadə imkanları barədə deyir:

«1994-cü ilin Sentyabrında Qərb şirkətləri ilə «Əsrin müqaviləsi» kimi məşhur olan müqavilə imzaladıq. Müqavilənin özündə göstərilirdi ki, hasil olunan neft Bakı-Ceyhan marşrutu ilə ixrac olunacaq. Bu uzun neft kəmərinə tezliklə istifadəyə vermək imkanı olmadığından Rusiyanın Qara dənizdəki limanına çıxan Bakı- Novorossiysk boru xəttini çəkdik. 1997-ci ilin Noyabr ayında biz Novorossiysk limanından artıq ilk tankerləri yola saldıq. Amma bilirdik ki, bizə bir alternativ variant da lazımdır. Ona görə də, biz eyni zamanda, Bakı-Supsa boru xəttini- Gürcüstanın Qara dənizdəki limanına- çəkməyə başladıq. 1999-cu ilin Aprel ayında biz Supsa limanından neft tankerlərini yola saldıq.

Bakı-Novorossiysk boru xətti Çeçenistandakı vəziyyətlə əlaqədar gır müddət əvvəl tamamilə bağlandı və ona görə də indi Bakı-Supsa boru kəməri çox əhəmiyyətlidir. Ona görə də, əsas ixrac boru kəməri hesab etdiyimiz Bakı-Ceyhan boru kəməri həmişə gündəlikdə olmuşdur. 19 müqavilə imzalamışıq və gələcəkdə bu yataqlardan ən azı 50-60 milyon ton neft hasil ediləcəkdir. Belə olan halda, artıq neft üçün başqa marşrutlarla, o cümlədən İran marşrutları ilə maraqlana bilərik. Bu lazımı şəraitin yaranmasını tələb edir. Barələrində 1996-cı ildə BP və Stat Oyl şirkətləri ilə müqavilə imzaladığımız digər yataqlardan 1 trilyon kubmetrdən artıq qaz hasil etmək imkanı olduğu görünür. Amma əvvəl biz hesab edirdik ki, orada ehtiyat 400 milyard kubmetr olacaq. «Abşeron» qaz yatağı barədə də müqavilə imzaladıq. Deyilənə görə onun ehtiyatları «Şahdəniz»dən daha çox- 3 trilyon kubmetrdir. Ona görə də, indi qazın ixracı bizim qarşımızda duran bir problemdir.»

Transxəzər və İran marşrutundan istifadə imkanları.

Heydər Əliyev deyir: «Türkmənistan qazının Xəzər vasitəsilə Türkiyəyə ixracı üçün müqavilə imzalanmışdır. Bu qaz Xəzər-Azərbaycan-Gürcüstan marşrutundan keçəcəkdir. Biz bu fikirdəyik ki, Azərbaycan qazının bir hissəsi də Transxəzər boru kəmərilə daşınmalıdır. Gələcəkdə çox şey gözlənilir və İran marşrutundan istifadəyə də imkan olacaqdır.»

Azərbaycan Respublikasının enerji layihələrində İranın tərəfdaşlığa cəlb olunması.

Heydər Əliyev deyir: «Birinci müqavilə imzalandıqdan (Əsrin müqaviləsi, 1994) sonra hiss etdim ki, İran onu tərəfdaşlığa cəlb etməməyimizdən narahatdır. Buna görə də, «Şahdəniz» qaz yatağına aid ikinci müqavilədə şəxsən mənim təklifimlə İranın OİEC şirkətini müqavilədə payçı etdik və layihənin 10 faizini ona verdik. Bu şirkətin başqa müqavilədə də 10 faiz payı var. İran şirkətinə «Şahdəniz»də 10 faiz pay ayrılması şəxsən mənim təşəbbüsüm idi.»

Heydər Əliyevin regional əməkdaşlıqların gücləndirilməsinə münasibəti.

Heydər Əliyev deyir: «Ölkələrdən hər birinin inkişafı və digər beynəlxalq, regional təşkilatlarla sıx və qarşılıqlı faydalı əlaqələrin yaradılması üçün ECO-nun rolunun gücləndirilməsi zəruridir. Azərbaycan ECO ilə Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı arasında əlaqə yaradılmasında səylərini göstərməyə hazırdır və mən bu iki təşkilatın baş katiblərinin Bakıda görüşünün keçirilməsini və üzv ölkələr arasında ticarət sahəsində maneələrin tədricən aradan götürülməsini təklif edirəm.

«Bakı-Novorossiysk» və «Bakı-Supsa» boru kəmərinin 1997 və 1999-cu illərdə istifadəyə verilməsi regionda dəyişiklik yaratmışdır. Bakı-Tbilisi-Ceyhan kəmərinin yekunlaşması ilə regionun mənzərəsi daha da dəyişəcəkdir.

1998-ci ilin Sentyabr ayında Bakıda Böyük İpək Yolunun Bərpası üzrə Beynəlxalq Konfrans keçirilmişdir. Bu konfransda Avropa-Qafqaz-Asiya dəhlizinin inkişaf etdirilməsinə dair çoxtərəfli Saziş 12 dövlət tərəfindən imzalanmışdır. Bu ölkələrdən 6-sı ECO Təşkilatının üzvüdür. Həmin konfransda qəbul edilmiş hüquqi sənədlər qüvvəyə minmişdir və TRASEKA-nın Bakıda katibliyi yaradılmaq üzrədir.

Heydər Əliyevin İran İslam Respublikası ilə əlaqələrə əhəmiyyət verməsi

Azərbaycanın mərhum prezidenti Heydər Əliyev İran İslam Respublikası ilə əlaqələrə xüsusi əhəmiyyət verirdi. O, bunu görüşlərində, çıxışlarında və müsahibələrində büruzə verirdi. Başqa ölkələrin milli günlərində nadir halda olsa da, adətən belə məclislərə Baş nazir, parlamentin spikeri və ya nazirlər iştirak etsə də, Heydər Əliyev İslam İnqilabının qələbəsi şərəfinə Bakıda keçirilmiş rəsmi qəbulların

demək olar ki, hamısında iştirak etmişdir.

29 Aprel 2000 tarixdə Bakıda keçirilmiş İranın VIII İxtisaslaşmış sərgisini şəxsən Heydər Əliyev açaraq çıxışında demişdir: «Belə sərgilərdə adətən nazirlər və digər rəsmi şəxslər iştirak edirlər. Ancaq mən İranla əlaqələrə verdiyim əhəmiyyətə görə şəxsən onun açılışına gəlmişəm ki, öz fikirlərimi bəyan edim.»

Hər il bir milyon nəfər azərbaycanlının İrana səfəri.

İran islam Respublikasının tikinti və şəhərsalma naziri cənab Əbdüləlizadə Heydər Əliyevlə görüşdə demişdir:

«Allaha şükür olsun ki, Azərbaycan və Naxçıvanın bir milyon nəfər sakini İranda olmuşdur. Bu son hədd deyil və tədricən daha da artacaqdır. Onlar adətən qatarla Təbrizə və oradan Tehrana, Məşhədə gedirlər.»

Heydər Əliyev buna cavab olaraq deyir: «Məndə belə statistika yox idi. Çox şad oldum ki, hər il bu sayda Azərbaycan vətəndaşı İrana səfər edir. Bu rəqəm əhalinin İrana səfərə və müqəddəs yerləri ziyarətə marağını göstərir. Çoxları da ticarətlə məşğul olur və bu da çox yaxşıdır. Bütün bunlar sevindirici haldır.»

Kitabda həmçinin göstərilir ki, ən çox humanitar əlaqə iki ölkə arasında baş verir və təkcə Naxçıvan sərhədindən hər gün 400 min nəfər istifadə edir.

Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin həllində İranın vasitəçiliyinə Heydər Əliyevin münasibəti.

Heydər Əliyevin Türkiyəyə 12-17 Mart 2001 tarixli rəsmi səfəri gedişində müxbirlərdən biri Ona İranın Qarabağ məsələsində vasitəçilik istəyində bulunması haqda sual vermiş və Heydər Əliyev sualı belə cavablandırmışdır: «İran bir dəfə vasitəçilik etmişdir. 1992-ci ildə Azərbaycan nümayəndə heyəti ilə Ermənistan nümayəndə heyəti Tehrana getmişdi ki, guya, orada İran vasitəçilik etsin. Onlar Tehrandə olduğu zaman Ermənistan silahlı qüvvələri Şuşanı işğal ediblər. Siz bunu bilirsiniz, yoxsa yox? Gedin, onları oxuyun.»

Qeyd etmək lazımdır ki, Heydər Əliyev Qarabağ münaqişəsinin həlli üçün daha çox Minsk Qrupunun (ATƏT) tədbirlərindən istifadə etmişdir.

Siyasi şərhçi sənab Vəfa Quluzadə «Azadlıq» qəzetinin 3 İyul 2001 tarixli nömrəsində getmiş müsahibəsində İranın vasitəçilik səylərinin uğursuzluğuna və Şuşanın işğalına görə rusların məsuliyyət daşdığını bildirmişdir: «1992-ci ildə Yaqub Məmmədov İrana səfər

edərkən orada bir müqavilə imzalandı və bu müqavilədə Ermənistan Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü tanımışdır. Ancaq, ruslar Şuşanı və Laçını işğal etməklə müqavilənin təsirini heçə endirdilər. Rəfsəncani və Yaqub Məmmədov pis vəziyyətdə qaldılar. Ruslar İrani başa saldılar ki, bölgədəki münaqişələrə onlar nəzarət edir və başqa ölkənin müdaxiləsi yaxşı nəticə verməyəcəkdir. İranın vasitəçiliyi ilə o zaman yaxşı bir müqavilə imzalanmışdı, ancaq ruslar Şuşanı işğal etməklə İrani təzyiqlə üzbəüz qoydular və oyundan kənarlaşdırdılar.»

Heydər Əliyevin Xudafərin su bəndinin tikintisinə qarşı çıxması.

İran İslam Respublikasının energetika naziri cənab Həbibulla Bitərəfin Heydər Əliyevlə 28 Mart 2001 tarixli görüşündə sərhəd çayları üzərində su bəndlərinin tikintisi məsələsi qaldırılmış və cənab Bitərəf deşdir: «Xudafərin su bəndinin inşası üçün İran və Ermənistan siyasi rəhbərliyi arasında lazımi danışıqlar aparılmış və erməni tərəfi təhlükəsizliyə zəmanəti öz öhdəsinə götürmüşdür. Biz işi başlamaq istəyirik.»

Heydər Əliyev deyilən sözlərə cavab olaraq bildirmişdir: «Xudafərin Ermənistan tərəfindən işğal olunmuşdur. Siz işi hansı tərəflə görəcəksiniz? Bu, əsla mümkün deyil. Mən bunu Sizə bildirmək istəyirəm ki, Ermənistanla sülh müqaviləsi əldə olunmayınca və ərazilərin işğalına son qoyulmamış Xudafərin su bəndinin tikintisindən söz gedə bilməz. Mən bu işə əsla icazə vermirəm. Əslində Siz bizim Azərbaycan torpağında Ermənistanla əməkdaşlıq edəcəksiniz və bu mümkün deyil.»

İran İslam Respublikasının Bakıdakı Səfirliyinin binası barədə fikirlər.

Heydər Əliyev 6 Dekabr 2000 tarixdə İran İslam Respublikasının Bakıdakı səfiri cənab Qəzayinin etimadnaməsini qəbul edərkən İran İslam Respublikasının Bakıdakı Səfirliyinin binası barədə demişdir: «Uşaq gəğçəsi olan gözəl tarixi binanı Sizin Baş Konsulluğunuz üçün ayırdıq. Həmin yerdə çoxlu dövlətli insanlar yaşayırdı. Bu bina 1953-cü ilə qədər Azərbaycan Xalq Komissarlarlığının-Nazirlər Kabinetinin başçısının iqamətgahı olmuşdur. O, gedəndən sonra oranı uşaq bağçasına çevirdik. Ondan sonra isə Sizə təhvil verdik. Mən bu sahədə bir neçə lazımi göstəriş verməyimə və fərmanlar imzalamağıma baxmayaraq təəssüf ki, indiyə qədər yeni bina tikə bilməmişsiniz. Siz bu işlə məşğul olun və nə kömək lazım olsa mən edərim.»

Heydər Əliyevin Mahir Cavadov və Kənan Gürel haqda sözləri.

Heydər Əliyev 9 İyun 2000 tarixdə İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (ECO) dövlət başçıları VI zirvə görüşündə iştirak üçün Tehrana yola düşərkən Binə hava limanında jurnalistlərlə söhbətində «Bu səfərdə Mahir Cavadov məsələsini müzakirə edəcəksinizmi?» sualına belə cavab vermişdir:

«Bilirsən, Mahir Cavadov elə bir şəxs, adam deyildir ki, mən onu müzakirə edirəm. Sırağagün mən bu məsələyə ona görə toxundum ki, 1995-ci ildə Mahir Cavadovla birgə Azərbaycanda dövlət çevrilişinə cəhd göstərən Avstriya vətəndaşı Kənan Gürel o vaxt həbs olunmuşdu. Mən onu əfv etdim. Bir müddət deyirdilər ki, o xəstədir. Sonra Avstriya hökuməti, burada Avstriyanı təmsil edən Almaniya səfiri də bizə bir neçə dəfə müraciət etmişdi.

Amma ən əsası odur ki, Kənan Gürel bir neçə dəfə mənə müraciət yazıbdir. Yazıbdir ki, mən səhvimi başa düşmüşəm, səhv etmişəm, mənə bağışlayın. Yəni, o, əfv olunmağı barədə bir neçə dəfə müraciət yazıbdir. Mən də onun müraciətini, eyni zamanda, Avstriya hökumətinin öz vətəndaşlarına göstərdiyi münasibəti nəzərə alaraq onu əfv etdim.

Mən Kənan Gürelə əfv etdikdən sonra Almaniya səfiri ilə görüşdə dedim ki, görürsünüz, Avstriya kimi mütərəqqi, demokratik bir ölkə aparıb cinayətkara orada sığınacaq verdi, amma Azərbaycanın dövlətçiliyinə qəsd edən, çevriliş cəhd göstərən, Azərbaycan prezidentinə terror etmək istəyən adamı biz indi burada əfv etdik. Görün, humanistlik harada daha çoxdur.»

Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Təbrizdə Baş Konsulluğunun açılması barədə sözləri.

İran İslam Respublikasının Bakıdakı Səfirliyinin birinci katibi cənab Mehdi Abbasi Paydar Naxçıvanda Muxtar Respublika Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyevlə görüşündə (22 Yanvar 1992) səfərinin əsas məqsədinin İran İslam Respublikasının Naxçıvanda Baş Konsulluğunun açılması təklifini çatdırmaq olduğunu bildirmişdir. Heydər Əliyev bunun cavabında təklifi qəbul etməklə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Təbriz şəhərində Baş Konsulluğunun açılmasının zəruriliyini bəyan etmişdir.

Eyni zamanda, Heydər Əliyev 9 İyun 2000 tarixdə Tehrana yola düşməzdən əvvəl Bakı aeroportunda jurnalistlərlə müsahibəsində «Bu səfərinizdə Azərbaycan Respublikasının Təbrizdə Baş Konsulluğunun açılması məsələsini müzakirə edəcəksinizmi?» sualı xüsusunda demişdir:

«Bilirsiniz ki, biz bu məsələni çoxdan qaldırmışıq. Amma nə olacaq-onu deyə bilmərəm.»

İmam Xomeyninin (ə) Qorbaçova məktubuna bir işarə.

Kitabın «Heydər Əliyevin xarici siyasətində İran» bölümündə SSRİ dövründə İran-Azərbaycan Respublikası münasibətləri barədə deyilir:

«1968-ci ildə Azərbaycanda İranın Baş Konsulluğu fəaliyyətə başladı. Bu Konsulluq ölkəmiz müstəqil olduqdan sonra Səfirliyə çevrildi. İran SSRİ dövründə də, müsəlman ölkələri və xüsusilə də Azərbaycan Respublikası ilə münasibətlərini qoruyub saxlamağa çalışdı. İmam Xomeyni 89-cu ilin əvvəllərində Qorbaçova məktub göndərərək SSRİ-də dinə yeni baxışı müsbət qiymətləndirmiş, SSRİ-nin və kommunist üsul-idarəsinin dağılacığını və müsəlman respublikaların azadlığa çıxacağını vurğulamışdı.»

Cənab Əhəd Qəzayinin İran İslam Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı səfiri vəzifəsinə təyin olunmasına razılıq etməsi.

Heydər Əliyev 5 Dekabr 2000 tarixdə İran İslam Respublikasının Azərbaycan Respublikasındakı yeni səfiri cənab Əhəd Qəzayinin etimadnaməsini qəbul edərkən demişdir: «Sizin İran İslam Respublikasının Azərbaycan Respublikasında səfiri təyin olunmanız cənab Xatəminin müdrik tədbirlərindən biridir. Çünki Siz buranı yaxşı tanıyırsınız və İranın Bakıda ilk nümayəndəsi, Baş Konsulu olmusunuz.»

Heydər Əliyevin İsfahan, Məşhəd və Kiş şəhərləri barədə tərifləri.

Şərqi Azərbaycanın qubernatoru cənab Yəhya Məhmmədzadənin Bakıya səfəri və Heydər Əliyevlə görüşündə (29 İyul-2 Avqust 1999) İran şəhərlərinin tərfi barədə aşağıdakı söhbətlər olmuşdur:

Əliyev: ... Son səfrimdə İsfahanda oldum. Çox gözəl şəhərdir. Kiş şəhərini də gördüm. Naxçıvanda yaşayanda da Məşhədə getmişdim. Məşhəd-Sərəxs dəmiyol xəttinin açılış mərasimində ikinci dəfə Məşhədə getdim. Çox gözəl yerdir.

Məhəmmədzadə: Ancaq onlardan heç biri Təbrizin yerini verməz.

Əliyev: Əlbəttə, verə biləməz. Ancaq məşhədlilər deyir ki, Məşhəd Təbrizdən daha yaxşıdır.

Məhəmmədzadə: Məşhəddə İmam Rza (ə) yaxşıdır, ancaq Təbriz məşhəddən daha yaxşıdır.

Əliyev: Bəli, Məşhəddə İmam Rza (ə) bizim hamımız üçün ucalıqların zirvəsidir.

Azərbaycan Respublikasındakı seçkilərdə İranın müşahidəçilik missiyası.

9-12 Oktyabr 1998 tarixlərdə İran İslam Şurası Məclisinin cənab Əhəd Qəzayinin başçılıq etdiyi 4 nəfərlik nümayəndə heyəti Prezident seçkilərinin (11 Oktyabr 1998) gedişinə nəzarət məqsədilə Azərbaycana səfər edərək ölkə Prezidenti, parlamentin spikeri ilə görüşmüş və Bakının, digər rayonların seçki məntəqələrində olmuşlar. Qeyd etmək lazımdır ki, cənab İlham Əliyevin qələbəsi ilə nəticələnmiş 2003-cü il 15 Oktyabr Prezident seçkilərində də İran İslam Şurası məclisinin nümayəndəsi cənab Həsən Almasinin başçılığı etdiyi və DİN Seçki Baş İdarəsinin rəisi və XİN MDB Baş İdarəsinin rəisindən ibarət üç nəfərlik İran nümayəndə heyəti də müşahidəçi qismində Bakıya səfər etmişdir.

Azərbaycan Respublikası prezidentinin inaqurasiya mərasimində İran rəsmilərinin iştirakı.

Heydər Əliyevin 11 Oktyabr 1998-cu il Prezident seçkilərində qalib gəlməsindən sonra İranın kooperasiya naziri və İran-Azərbaycan Birgə Komissiyanın həmsədri cənab Murtuza Hacinin başçılıq etdiyi nümayəndə heyəti Prezidentin 19 Oktyabr 1998 tarixdə keçirilmiş inaqurasiya mərasimində iştirak etmişdir. Cənab Murtuza Hacı Heydər Əliyevlə görüşündə yenidən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilməsi, eləcə də ölkənin müstəqillik günü münasibətilə İran İslam Respublikasının Prezidenti cənab Xatəminin təbrik məktubunu ona təqdim etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, cənab İlham Əliyevin 31 Oktyabr 2003 tarixdə keçirilmiş inaqurasiya mərasimində də İran İslam Respublikası Prezidentinin hüquq və parlament məsələləri üzrə müavini cənab Əbtəhinin başçılığı ilə 7 nəfərlik nümayəndə heyəti iştirak etmişdir.

Heydər Əliyevin Nizami və Şəhriyar barədə fikirləri.

Əliyev Şərqi Azərbaycanın sabiq qubernatoru cənab Məhmmədza-də ilə görüşündə (2 Avqust 1999, Bakı) demişdir:

«Nizami Azərbaycan şairidir. Amma farsca yazıbdır. Ona İran şairi də deyirlər. Biz etiraz etmirik. Nizami elə bir şairdir ki, o, bütün dünyanın şairidir. Hansı ölkədə desələr o, bizim şairimizdir, əgər, onu doğrudan da, qiymətləndirib öz şairləri hesab etmək istəyirlərsə, etiraz yoxdur.

Şəhriyar isə bizim müasir şairimizdir, bizim üçün çox əzizdir.

Bəlkə bizim Azərbaycanda Şəhriyarı sizdən çox sevirlər. Şəhriyar həm İran şairidir, həm Azərbaycan şairidir. Şəhriyar bizim doğma şairimizdir və mən onun Azərbaycanda yubileyinin keçirilməsi barədə göstəriş vermişəm.»

Heydər Əliyevin Firdovsi və Xəyyam barədə fikirləri.

İran İslam Respublikasının tikinti və şəhərsalma naziri cənab Əbdüləlizadənin 7 Avqust 1999 tarixdə Heydər Əliyevlə görüşündə iki ölkənin mədəni, ədəbi telləri və İran şairləri, o cümlədən Firdovsi barədə də danışılmışdır. Aşağıda Firdovsiyə aid söhbətlərin mətnini təqdim edirik:

Əbdüləlizadə: Bildiyiniz kimi, Azərbaycanla İran mədəniyyəti bir-birindən heç vaxt ayrı olmayıbdir. Nizaminin, Füzulinin, Firdovsinin, Şəhriyarın və o cümlədən digər şairlərin şerləri həmişə sevilə-sevilə oxunubdur. Mən bu gün burada Firdovsi barədə soruşdum və gördüm ki, Azərbaycan Cumhuriyyətində onu çox yaxşı tanıyırlar. Mənə dedilər ki, burada Firdovsinin şerlərini Azərbaycan dilinə tərcümə və nəşr ediblər.

Heydər Əliyev: Xalqımız Firdovsini çox yaxşı tanıyır. Təxminən, 15-16 yaşında mən Firdovsinin «Şahnamə»sini Azərbaycan dilində oxumuşam. O vaxtlar – 1937-1938-ci illərdə Firdovsinin 1000 illiyi qeyd edilirdi. Onun «Şahnamə» əsərinin demək olar ki, böyük hissəsini Azərbaycan dilinə tərcümə etdilər. Onun orada təsvir etdiyi qəhrəmanlar-pəhləvan, şah, xan obrazları bizdə böyük heyranlıq doğururdu. Bizim böyük şairimiz, dramaturqumuz Hüseyn Cavid «Şahnamənin» əsasında «Səyavuş» əsərini yaratdı. Bu əsərin mövzusu «Şahnamə»dən götürülübdir.

Onun əsərləri çoxdur. Amma onun iki əsəri-«Siyavuş» və «Ömər Xəyyam» Azərbaycan ədəbiyyatında xüsusi yer tutur. Mən Məşhəddə olanda iki müqəddəs yeri çox böyük ictimai hissi ilə ziyarət etdim. İmam Rzanın qəbrini ziyarət etmək mənim çoxdankı arzum idi. Gedib onu ziyarət etdim. Mən bir də gedib Firdovsinin qəbrini ziyarət etdim. Ömər Xəyyam da Azərbaycanda məşhurdur və çox sevilir. İranda buna diqqət yetirməlidirlər. Görkəmli dramaturq Hüseyn Cavid Ömər Xəyyam haqqında böyük bir teatr əsəri, pyes yazmışdır. O vaxtlar həmin əsəri də qadağan etmişdilər. Onu Sibirə sürgün etdilər və orada da vəfat etdi. Sovet hakimiyyəti dövründə Azərbaycana rəhbərlik etdiyim illərdə Hüseyn Cavidin Sibirə olan cənazəsini vətənə gətirdim və doğulduğu Naxçıvanda torpağa tapşırıdım.»

Əlaqələrin və iki ölkə arasında imzalanmış müqavilələrin icrasının intensivləşdirilməsi zərurəti.

Kitabda qeyd olunur ki, iki ölkə arasında müxtəlif siyasi, iqtisadi və mədəniyyət sahələrində imzalanmış yüzə yaxın müqavilənin əksəriyyəti kağız üzərində qalmışdır və onların həyata keçirilməsi üçün tədbirlər görülməlidir.

Heydər Əliyevin İrana rəsmi səfəri gedişində iki ölkə arasında imzalanmış sazişlər.

18-20 May 2002 tarixlərində Heydər Əliyevin İran İslam Respublikasına rəsmi səfəri zamanı iki ölkə prezidentləri Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin prinsipləri haqda Sazişi imzalamışlar. Eyni zamanda tərəflər arasında aşağıda siyahısını təqdim etdiyimiz digər saziş və anlaşma sənədləri də imzalanmışdır:

«Azərbaycan Respublikası hökuməti və İran İslam Respublikası hökuməti arasında gömrük məsələlərində əməkdaşlıq və qarşılıqlı yardım haqda Saziş» «Azərbaycan Respublikası hökuməti və İran İslam Respublikası hökuməti arasında beynəlxalq yükdaşımalara dair Saziş» «Azərbaycan Respublikası hökuməti və İran İslam Respublikası hökuməti arasında bitki Karantini haqda Saziş» «Azərbaycan Respublikası hökuməti və İran İslam Respublikası hökuməti arasında baytarlıq sahəsində Əməkdaşlıq Memorandumu» «Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi ilə İran İslam Respublikasının Elm, Tədqiqat və Texnologiya Nazirliyi arasında elmi-tədqiqat işləri sahəsində Əməkdaşlıq Memorandumu» «Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi ilə İran İslam Respublikasının Mədəniyyət və İslami İrşad Nazirliyi arasında mədəniyyət sahəsində Əməkdaşlıq Memorandumu» «Azərbaycan Respublikası hökuməti və İran İslam Respublikası hökuməti arasında aviasiya yükdaşımalarına dair Saziş» «Azərbaycan Respublikası Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyi və İran İslam Respublikası Standart və Sənaye Tədqiqatları Müəssəsi arasında Əməkdaşlıq Memorandumu», «Azərbaycan Respublikasının İdman, Gənclər və Turizm Nazirliyi ilə İran İslam Respublikasının Bədən Təربiyəsi Təşkilatı arasında idman əməkdaşlıqları Sazişi»

Bu sənədləri Azərbaycan tərəfdən xarici işlər naziri Vilayət Quliyev, iqtisadi inkişaf naziri Fərhad Əliyev, kənd təsərrüfatı naziri İrşad Əliyev, gənclər, idman və turizm naziri Əbülfəz Qarayev, mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu və İran tərəfdən kooperasiya naziri Əli Sufi, iqtisadiyyat və maliyyə naziri Təhmasib Məzahiri, mədəniyyət və islami irşad naziri Əhməd Məscedcamei və digər rəsmi şəxslər imzalamışlar.

İran İslam Respublikasına səfərində əldə olunmuş ən mühüm razılıqlar barədə Heydər Əliyevin fikirləri.

Heydər Əliyev deyir: «Bizim müzakirə etdiyimiz böyük layihələr arasında Astara-Astara, Qəzvin-Astara dəmiryol xətlərinin və Astara-Bakı şose yolunun tikintisi xüsusi yer tutur. Demək olar ki, biz bu məsələnin həllində yaxşı uğurlar əldə etmişik. İran İslam Respublikası Qəzvin-Astara dəmiryol xəttinin tikintisinə başlayacaqdır. İran və Azərbaycan Astara-Astara dəmiryol xəttinin tikintisini birgə təmin edəcəklər. İranın ayırdığı kredit hesabına Bakı-Astara layihəsi başlayacaqdır. Azərbaycan Astara-Bakı dəmiryol xəttini təkmilləşdirəcəkdir. Bu işlərin nəticəsində 2-3 ildən sonra böyük nəqliyyat dəhlizi fəaliyyətə başlayacaqdır.

Bu dəhlizin böyük hissəsi Azərbaycan və İranın ərazisindən keçir. Bu layihə reallaşacağı təqdirdə Avropanın ən şimal nöqtəsinin dəmiryol xətti Qafqazdan, Azərbaycan və İrandan keçməklə cənubə-Bəndər Abbasa və oradan da Hindistana birləşəcəkdir. Güman edirəm ki, bu layihənin başa çatacağı bir neçə ildən sonra hər iki ölkə xalqı və digər ölkələrin əhalisi də onun əzəmətinə başa düşəcəkdir.

Heydər Əliyevin mətbuat və kitablarda absurd «vahid Azərbaycan» xəritələrinin çap olunmasına münasibəti.

İran İslam Respublikasının Bakıdakı səfiri cənab Əhəd Qəzayinin 21 Aprel 2002 tarixdə Heydər Əliyevlə görüşündə Azərbaycan Respublikasının bayrağı ilə «vahid Azərbaycan»ın absurd xəritələrinin qəzet və KİV-lərdə getməsi məsələsi qaldırılmış və Heydər Əliyev buna əlaqədar aşağıdakıları demişdir:

«Siz bizim bəzi qəzetlərdə çap olunmuş materiallardan narazılığınızı bildirdiniz. Mən bunu başa düşürəm. Sizinlə görüşdə demişdim və indi də bildirmək istəyirəm ki, qəzetlərdə gedən materialların Azərbaycan dövlətinin siyasətinə dəxli yoxdur. Bu, bəzi alimlərin, jurnalistlərin və insanların fikirləridir. Onlar da bəzən öz fikirlərini bildirirlər. Mən qəzetlərdə çap olunmuş bəzi məqamlar barədə fikrimi bildirərək demişəm ki, onlar həmin xəritəni dərc etməklə və müstəqil Azərbaycan dövlətinin bayrağını da Təbriz şəhərinin üzərində verməklə səhv etmişlər və bu onların ağıllarının azlığından irəli gəlir. İran unitar bir dövlətdir. Azərbaycan da başlıca prinsip kimi hər bir dövlətin ərazi bütövlüyünü dəstəkləyir. Çünki, Azərbaycan Respublikasının özünün ərazi bütövlüyü pozulmuşdur. İndi bəzi insanlar öz problemlərimizi həll etməkdənsə dünyanın bir çox məsələlərini həll etmək fikrinə düşüblər. Harada nə baş verib, hansı dövlət olub, nə cür olub və s. Bunların hamısı keçmişdə qalıb. Ancaq

reallıq bundan ibarətdir ki, Azərbaycan bir zamanlar Rusiyanın tərkibində, sonra Sovet İttifaqının tərkibində olmuşdur. Nəhayət, 10 il əvvəl ölkəmiz müstəqilliyə çıxmışdır. İndi müstəqil Azərbaycan dövlətimiz var. İranda da Şərqi və Qərbi Azərbaycan var. O ostanlar İranın əyalətləridir. Heç kəsin buna şübhəsi yoxdur və ola da bilməz. Qəzetlərdəki həmin məqalələrin müəllifləri İran-Azərbaycan münasibətlərinə zərər yetirirlər. Biz öz əməkdaşlığımızın qorunması və inkişafına çalışmalıyıq. İran İslam Respublikası Azərbaycan Respublikasının ərazi bütövlüyünü tanıyıb və indi də tanıyır. Azərbaycan da İranın ərazi bütövlüyünü tanıyır. **Heç kəs İranın heç bir bölgəsinə iddia edə bilməz.**»

Heydər Əliyevin İslam məsələlərinə bağlılığı.

Aşağıda təqdim olunan materiallar Heydər Əliyevin 11 Oktyabr 1999 tarixdə Naxçıvanda məscidin açılış mərasimində çıxışdan götürülmüşdür:

«Bu məscidin açılışı Naxçıvan Muxtar Respublikası əhalisinin və müsəlmanların müqəddəs İslam dininə sadiqliyini və son 75 ildə İslam adət-ənənələrini qoruyub saxladığını göstərir. Deməliyəm ki, mən bu məscidin Naxçıvanda inşa olunmasının təşəbbüskarı olmuşam. Mən bu məscidin memarı və bünövrəsini qoyanam. O illərdə və xüsusilə də İlahinin təqdiri ilə 1992-ci ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasında yaşadığım və bu Respublikaya rəhbərlik etdiyim dövrdə mütəmadi olaraq Naxçıvan məscidini ziyarət edərək dindarlarla görüşürdüm. Çünki uşaqlıq dövrümdə atam və anam məni bu məscidə aparardı. Həm atam və həm də anam namaz qılırdılar. Onlar həmişə məscidə gedər və məni də özləri ilə məscidə aparardılar. Həmin uşaqlıq illərində məktəbdə aldığım təhsil və tərbiyyə, məsciddə qazandığım paklıq və sədaqət də şüurumun formalaşmasında rol oynamışdır. Həmin məscidin şəyətində keçirilən Aşura mərasimləri yadımdadır. Mən bunları öz gözlərimlə görmüşəm. Mən heç vaxt öz imanımı itirməmişəm və xalqımızın dini olan İslam dini ilə həmişə fəxr etmişəm.

Mən Sovet İttifaqı Siyasi Bürosunun yeganə müsəlman üzvü idim. Ancaq mən öz milli ruhumu, adət-ənənəmi, hisslərimi və İslam adətlərini həmişə ürəyimdə qoruyub saxlamışam. 1985-ci ildə Moskvada ölkə rəhbərlərindən biri olduğum vaxt həyat yoldaşım Zərifə xanım vəfat etdi. Mərhumənin cənazəsi Moskva və Rusiyanın ən mötəbər qəbirsanlığında torpağa tapşırıldı. Dəfn zamanı Şeyxulislam Hacı Allahşükür Paşazadə iştirak edir və SSRİ rəhbərliyinin yanında Quran oxuyurdu. Dəfn mərasimi bütün dini qayda-qanunlara uyğun keçirildi. Moskvadan ayrılaraq Naxçıvanda yaşamağa başlayanda ürəyim çox darıxırdı. Çünki, həyat yoldaşım qürbətdə idi və başqa bir

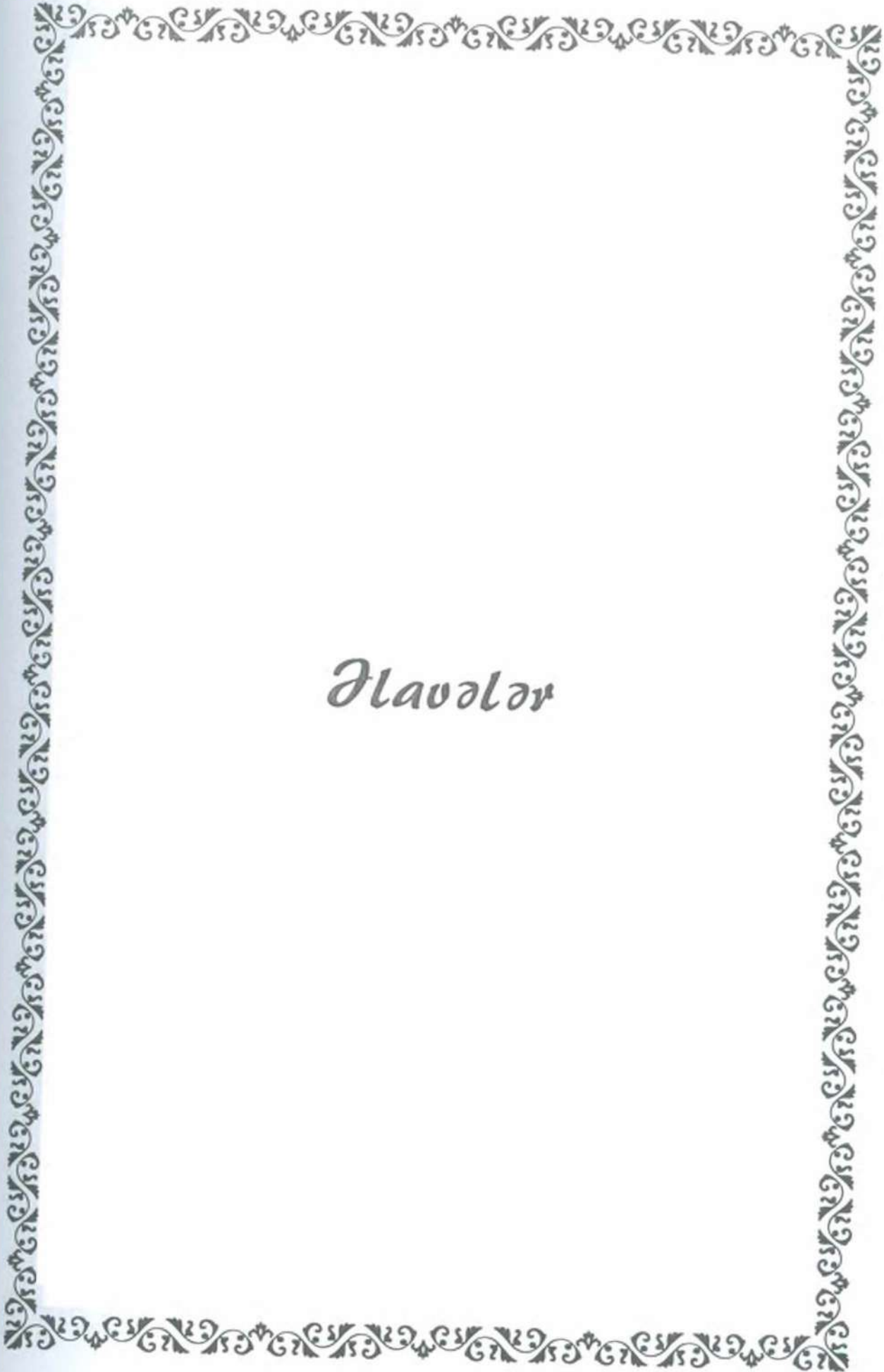
müsəlman qəbrinin olmadığı bir qəbirsanlıqda dəfn olunmuşdu. Buna görə də, 1993-cü ildə ölkəyə rəhbərlik üçün Azərbaycana dəvət olunduqda dərhal yenə də Allahşükür Paşazadənin vasitəsilə həyat yoldaşının cənazəsini Azərbaycana gətirib vətən torpağına tapşırdım. Mən çox şadam ki, Azərbaycanda, o cümlədən Naxçıvanda yaratdığım memarlıq əsərlərindən əlavə İran İslam Respublikasının birbaşa yardımı ilə ortaq şəkildə Naxçıvanda da gözəl Şərq memarlığı üslubunda böyük bir məscid tikmişəm. Hazırkı məscidin yüz ildən artıq yaşı var, ancaq bu yeni bina yüzlərlə il qalacaqdır. Gələcək nəsillər bizə rəhmət diləyəcək və bu mənim üçün ən böyük mükafatdır. Bu məscid gözəllik və İranla Azərbaycan arasında dostluq, qardaşlıq və əməkdaşlıq simvoludur.»

Cənab Xatəminin Azərbaycan Respublikasına səfərinin intizarında

Heydər Əliyev 2 Avqust 1999 tarixdə Şərqi Azərbaycanın qubernatoru cənab Yəhya Məhəmmədzadə ilə görüşündə cənab Xatəminin səfərini gözləməsi haqda demişdir:

"... Dövlətlərinizin hamısını qəbul edirəm. Yaşar Əliyev gəlsin, orada Azərbaycan-İran Müştərək İqtisadi Ticarət Komissiyasının bir iclasının toplantısını keçirsin. Azərbaycanın Baş nazir də gələcəkdir. Allah qoysa, şübhəsiz ki, vaxt olacaq, mən də gələcəyəm. Ondan sonra cənab Xatəmi söz verib ki, o da gəlsin. Mən onu əvvəl dəvət etdim. O, Tehrandə mənim dəvətimi qəbul etdi. Mən də onu gözlədim. Amma sonra Sizin səfir mənə məlumat verdi ki, cənab Xatəmi hesab edir ki, əvvəl qoy Heydər Əliyev gəlsin, sonra. Eybi yoxdur, mən bunu qəbul edirəm. Mən gələcəyəm. Bundan sonra da cənab Xatəminin Azərbaycana ziyarətini gözləyirik."

Heydər Əliyev 9 Fevral 2000 tarixdə İran İslam İnqilabının qələbəsinin 22-ci ildönümü münasibətilə etdiyi çıxışında bu barədə deyir: "Biz cənab Xatəmi ilə belə qərara gəldik ki, mənim İrana səfərimdən sonra O da Azərbaycana rəsmi səfər etsin. Bu xüsusilə o baxımdan lazımdır ki, İran İslam Respublikasının Prezidenti cənab Xatəmi indiyə qədər Azərbaycanda olmayıb. Ancaq mən İranda çox olmuşam. Belə hallar bizim əlaqələrin inkişafı üçün çox zəruridir."

A decorative border with a repeating floral and scrollwork pattern surrounds the central text.

Ձևավոր

*Azərbaycan Respublikası
və İran İslam Respublikası
arasında imzalanmış
sənədlərin siyahısı*

1- Ticarət əlaqələri, sənaye-kənd təsərrüfatı sahələrində əməkdaşlığın genişləndirilməsi haqda Memorandum. 06.10.1989. Bakı. Preambula və 4 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında ticarət, sənaye və kənd təsərrüfatı sahələrində əməkdaşlıq haqqındadır.

İzah: Bu Memorandum 1989-cu ildə SSRİ ilə İİR arasında Azərbaycanın müstəqilliyindən əvvəl imzalanıb.

2- Siyasi, elmi və mədəni sahələrdə əməkdaşlığın prinsipləri haqda Bəyanat. 03.12.1991. Bakı. Preambula və 20 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında ticarət, elm, mədəniyyət, texnika və sənaye sahələrində əməkdaşlıq haqqındadır.

3- Ticarət sahəsində əməkdaşlıq Memorandumu. 01.06.1991. Bakı. Preambula və 4 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında kənd təsərrüfatı, turizm, mədəniyyət, əyləncə mərkəzləri, sənaye və ticarət sahələrində əməkdaşlıq haqqındadır.

4- Energetika sahəsində əməkdaşlıq Memorandumu. 11.06.1991. Bakı. Preambula və 23 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında enerji, qaz və s. sahələrdə əməkdaşlıq haqqındadır.

5- Mətbuat və KİV-də əməkdaşlıq haqqında Memorandum. 12.02.1992. Tehran. Preambula və 12 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında mətbuat, təcrübə mübadiləsi sahələrində əməkdaşlıq haqqındadır.

6- Mədəni əməkdaşlıq Memorandumu. 02.03.1992. Tehran. Preambula və 10 maddədən ibarətdir.

7- İran İslam Respublikasının Azərbaycan və Ermənistan arasında vasitəçiliyi haqda Tehran Bəyanatı. 15.03.1992. Tehran. Preambula və 7 maddədən ibarətdir.

8- Avtomobil daşımaları sahəsində Əməkdaşlıq Memorandumu. 18.04.1992. Tehran. Preambula və 5 maddədən ibarətdir.

9- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və İran İslam Respublikası Hökuməti arasında diplomatik və xidmət pasportları əsasında vətəndaşların qarşılıqlı surətdə viza almaqdan azad edilməsi haqqında Memorandum. 20.04.1992.

10- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və İran İslam Respublikası Hökuməti arasında konsulluq məsələləri üzrə əməkdaşlıq haqqında Memorandum. 20.04.1992. Preambula və 12 maddədən ibarətdir.

11- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında dostluq, əməkdaşlıq, mehriban qonşuluq barədə birgə Kommunique. Tehran, 7 May 1992.

12- Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi və İran İslam Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi arasında əməkdaşlıq barədə Protokol. 19.08.1992. Tehran. Preambula və 120 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında siyasi, iş birliyi, Azərbaycan Respublikasının Tehrandə Səfirliyinin, İran İslam Respublikasının Naxçıvanda və Azərbaycan Respublikasının Təbrizdə Baş Konsulluqlarının açılması sahə-

lərində əməkdaşlıq haqqındadır.

13- Azərbaycan Respublikasının Naxçıvan Muxtar Respublikası və İran İslam Respublikası arasında müxtəlif sahələrdə əməkdaşlıq barədə Protokol. 24.08.1992. Tehran. Preambula və 16 maddədən ibarətdir.

14- Azərbaycan Respublikasının Naxçıvan Muxtar Respublikası və İran İslam Respublikası "Bonyade Mostəzəfan və Janbazan-e Enqelabe İslami" Fondu arasında iqtisadi, ticarət və digər əlaqələrin yaradılması haqqında əməkdaşlıq Protokolu. 24.08.1992. Tehran. Preambula və 2 maddədən ibarətdir.

15- Birgə Komissiyanın yaradılması Deklorasiyası. 20.11.1992. Bakı. Preambula və 6 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında birgə iqtisadi, elmi və mədəni sahələrdə əməkdaşlıq komissiyasının yaradılması haqqındadır.

16- Birgə iqtisadi, texniki, elmi və mədəni əməkdaşlıq Komissiyasının 1-ci iclasının Protokolu. 20.11.1992. Bakı. Preambula və 10 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında nəqliyyat, rabitə, kənd təsərrüfatı, balıqçılıq, sənaye, neft-qaz, bank işləri, ticarət, iqtisadiyyat və mədəniyyət sahələrində əməkdaşlıq haqqındadır.

17- Vizanın ləğvi haqqında Memorandum. 20.11.1992. Bakı. Preambula və 6 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında diplomatik və xidmət pasport sahiblərinə vizanın ləğvi sahəsində əməkdaşlıq haqqındadır.

18- Səhiyyə və müalicə sahəsində Memorandum. 29.12.1992. Bakı. Preambula və 14 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında səhiyyə və müalicə sahələrində əməkdaşlıq haqqındadır.

19- Azərbaycan Respublikasının Naxçıvan Muxtar Respublikası və İran İslam Respublikasının Şərqi Azərbaycan Ostandarlığı arasında imzalanmış Protokol. 18.03.1993. Tehran. Protokol 8 maddədən ibarətdir.

20- Azərbaycan Respublikasının Əmək və Sosial Təminat Nazirliyi və İran İslam Respublikasının Əmək və Sosial İşlər Nazirliyi arasında Memorandum. 24.04.1993. Tehran. Preambula və 10 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında ekspert mübadiləsi, iş yerlərinin yaradılması və beynəlxalq qurumlarda əməkdaşlıq haqqındadır.

21- Azərbaycan Respublikasının Naxçıvan Muxtar Respublikası və İran İslam Respublikasının Qərbi Azərbaycan Ostandarlığı arasında imzalanmış Protokol. 13.05.1993. Tehran. Protokol 10 maddədən ibarətdir.

22- Nəqliyyat sahəsində Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında Memorandum. 28.07.1993. Bakı. Preambula və 5 maddədən ibarətdir.

23- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və İran İslam Respublikası Hökuməti arasında beynəlxalq daşımlar haqqında Saziş. 27.07.1993. Preambula və 13 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə ara-

sında beynəlxalq avtomobil, sənişin, məhsul tranziti, vergilər, gömrük rüsumu və rəsmiləşdirmə qaydaları haqqındadır. Fevral 2000-ci ildən qüvvədən düşmüşdür.

24- Dostluq və mehriban qonşuluq əməkdaşlıqları haqqında Bəyanat. 03.08.1993. Tehran. Preambula və 26 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında bütün sahələr üzrə əməkdaşlıq haqqındadır.

25- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirən, Ali Sovetin sədri Heydər Əliyevin dövlətlə İran İslam Respublikasının xarici işlər naziri cənab d-r Əliəkbər Vilayətinin səfəri ilə əlaqədar Memorandum. 18.08.1993. Bakı.

26- Humanitar yardım sahəsində Anlaşma. 06.09.1993. Bakı. Preambula və 7 maddədən ibarət olmaqla İİR-in Azərbaycan Respublikası qaçqınlarına humanitar yardımları haqqındadır.

27- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin prinsipləri haqqında Memorandum. 28.10.1993. Bakı. Preambula və 22 maddədən ibarətdir.

28- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında siyasi məsləhətləşmələr haqqında Protokol. 28.10.1993. Bakı. Preambula və 7 maddədən ibarətdir.

29- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında iki ölkə vətəndaşlarının adi xarici pasportlarla gediş-gəlişini asanlaşdırmağa dair Memorandum. 28.10.1993. Bakı.

30- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında tranzit barədə Saziş. 28.10.1993. Bakı.

31- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında mədəniyyət, elm və təhsil sahəsində əməkdaşlıq haqqında qarşılıqlı anlaşma Protokolu. 28.10.1993. Bakı. Preambula və 4 maddədən ibarətdir.

32- Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyası ilə İran İslam Respublikası Mədəniyyət Mərkəzi arasında elmi əməkdaşlıq haqqında Saziş. 28.10.1993. Bakı. Preambula və 15 maddədən ibarətdir.

33- Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi və İran İslam Respublikası Sənaye Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Niyət Protokolu. 28.10.1993. Bakı. Preambula və 10 maddədən ibarətdir.

34- Azərbaycan Respublikasının Ticarət Nazirliyi və İran İslam Respublikasının Ticarət Nazirliyi arasında ticarət əməkdaşlığı haqqında Müqavilə. 28.10.1993. Bakı. Preambula və 16 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında ticarət sahəsində əməkdaşlıq haqqındadır.

35- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında qarşılıqlı ticarət haqqında Saziş. 28.10.1993. Bakı.

36- Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi və İran İslam Respublikasının İqtisadiyyat və Maliyyə Nazirliyi arasında əməkdaşlıq haqqında Niyət Protokolu. 28.10.1993. Bakı. Preambula və 3 maddədən ibarətdir.

37- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında

nəqliyyat sahəsində əməkdaşlıq haqqında qarşılıqlı anlaşma Memorandumu. 28.10.1993. Bakı. Preambula və 4 maddədən ibarətdir.

38- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında elm, maarif və iqtisadiyyat sahəsində əməkdaşlığa dair Saziş. (Naxçıvan bölgəsinə dair) 28.10.1993. Bakı.

39- Azərbaycan Respublikası Milli Bankı ilə İran İslam Respublikası Mərkəzi Bankı arasında bank ödənişi Sazişi. 28.10.1993. Bakı. Preambula və 15 maddədən ibarətdir.

40- Ticarət Memorandumu. 07.11.1993. Bakı. Preambula və 10 maddədən ibarət olmaqla iki ölkə arasında ticarət, kommersiya və məhsul mübadiləsinin sadələşdirilməsi sahəsində əməkdaşlıq haqqındadır.

41- Birgə Sərhəd Komissiyasının yaradılması haqda Memorandum. 02.07.1994. Tehran. Preambula və 7 maddədən ibarətdir.

42- İrandan Naxçıvana təbii qaz ixracı haqda Memorandum. 02.07.1994. Tehran. Preambula və 3 maddədən ibarətdir.

43- Radio-televiziya sahələrində əməkdaşlıq haqda Memorandum. 02.07.1994. Tehran. Preambula və 11 maddədən ibarətdir.

44- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında dostluq münasibətlərinin inkişafı haqqında Bəyanat. 02.07.1994. Tehran. Preambula və 13 maddədən ibarətdir.

45- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və İran İslam Respublikası Hökuməti arasında elm, mədəniyyət və humanitar sahələrdə əməkdaşlıq haqqında Protokol. 02.07.1994. Tehran. 1996-cı ildən qüvvədən düşmüşdür.

46- Azərbaycan Respublikası və İran İslam Respublikası arasında hidro və elektroenergetika sahələri üzrə əməkdaşlıq haqqında Memorandum. 02.07.1994. Tehran.

47- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və İran İslam Respublikası Hökuməti arasında səhiyyə və tibb elmi sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş. 02.07.1994. Tehran. Preambula və 12 maddədən ibarətdir.

48- Azərbaycan Respublikası Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri Şirkəti ilə İran İslam Respublikası "Səda və Sima" Dövlət Televiziya və Radio Verilişləri İdarəsi arasında əməkdaşlıq haqqında Saziş. 02.07.1994. Tehran.

49- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında sərhəd məsələləri üzrə Müştərək Komissiyanın yaradılması haqqında Memorandum. 02.07.1994. Tehran.

50- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası uçuşa nəzarət rəhbər şəxsləri arasında Memorandum. 26.10.1994. Tehran. Preambula və 10 maddədən ibarətdir.

51- Mətbuat üçün Birgə Bəyanat. 09.12.1994. Bəyanatda ikitərəfli əməkdaşlığın genişləndirilməsi, iki ölkənin icra orqanlarının bütün sazişlərin həyata keçirilməsinə dəstək verməsi, parlamentlərarası

əməkdaşlığın genişləndirilməsi vurğulanmışdır.

52- Tərəflər arasında mübadilə oluna biləcək məhsulların siyahısının hazırlanması haqqında Memorandum. 09.12.1994. Bakı. Preambula və 4 maddədən ibarətdir.

53- Azərbaycan Respublikası Dövləti və İran İslam Respublikası Dövləti arasında mədəniyyət sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş. 09.12.1994. Tehran.

54- Sənaye sahəsində əməkdaşlıq haqqında Memorandum. 10.12.1994. Bakı. Preambula və 7 maddədən ibarət olmaqla iki ölkə arasında sənaye sahəsində əməkdaşlıq, İran Traktorqayırma Şirkəti ilə Azərbaycan Xüsusi Maşınqayırma Komitəsinin birgə şirkət yaratmaları, Azərbaycana avtobus və mikroavtobus hissələrinin ixracı, Naxçıvan MR-də sement zavodunun inşası haqqındadır.

55- Azərbaycan Respublikasına bağlı Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında ikitərəfli əməkdaşlığın genişləndirilməsi ilə bağlı razılıq Protokolu. 08.06.1996. Tehran. 14 maddədən ibarətdir.

56- Azərbaycan Respublikasının Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında əməkdaşlıq Protokolu. 08.07.1996. Tehran. Protokol 8 maddədən ibarətdir.

57- Gömrük Memorandumu. 09.03.1995. Tehran.

58- Gömrük Anlaşması. 19.07.1996. Preambula və 12 maddədən ibarətdir.

59- Azərbaycan Respublikası və İran İslam Respublikası daxili işlər nazirlikləri arasında əməkdaşlıq haqqında Protokol. 30.07.1996. Tehran.

60- Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi və İran İslam Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi arasında narkotik və psixotrop maddələrin qaçaqmalçılığına qarşı mübarizə haqqında Niyyət Protokolu. 30.07.1996. Tehran.

61- Birgə iqtisadi-texniki, elmi-mədəni Əməkdaşlıq Komissiyasının 2-ci iclasının Protokolu. 07.10.1996. Tehran. Preambula və 11 maddədən ibarət olmaqla iki ölkə arasında avtomobil, hava, dəmiryolu, dəniz daşımaları, energetika, neft-qaz, kommersiya və bank, kənd təsərrüfatı və balıqçılıq, sənaye və mədəniyyət, rabitə sahəsində əməkdaşlıq haqqındadır.

62- Humanitar yardım haqqında Memorandum. 07.10.1996. Tehran. İran İslam Respublikasının Azərbaycan Respublikasına humanitar yardımları haqqındadır.

63- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və İran İslam Respublikası Hökuməti arasında investisiyaların qarşılıqlı təşviqi və qorunması haqqında Saziş. 28.10.1996. Bakı.

64- Azərbaycan Respublikası "Azərbayq" Konsernilə İran İslam Respublikası Balıqçılıq Təsərrüfatı arasında əməkdaşlıq Müqaviləsi. Bakı. Ana nəərə balıqlarının mübadiləsi haqqındadır.

65- Mədəni əməkdaşlığa dair Memorandum. 12.12.1996. Bakı. Preambula və 16 maddə və 1 əlavədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında mədəni əməkdaşlıq haqqındadır.

66- Ərdəbil Ostandarlığı ilə Azərbaycan Respublikasının Ticarət Nazirliyi arasında birgə sərhəd bazarlarının yaradılması haqqında Memorandum. 07.05.1997. Bakı. Preambula və 3 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında Xudafərin su bəndi, Gərmı şəhristanı Azadlıq bölgəsi və Parsabad rayonlarında sərhəd bazarlarının yaradılması barəsindədir.

67- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında kənd təsərrüfatı haqqında Memorandum. 29.05.1997. Bakı. Preambula və 5 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında kənd təsərrüfatı sahəsində əməkdaşlıq və Gilan Ostanından kənd təsərrüfatı məhsullarının ixracı və çay istehsalı üzrə əməkdaşlıq.

68- Avtomobil daşımaları sahəsində əməkdaşlıq haqqında Memorandum. 03.08.1997. Bakı. Preambula və 10 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında avtomobil daşımaları sahəsində əməkdaşlığa aiddir.

69- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında birgə iqtisadi-texniki, elmi-mədəni sahələrdə əməkdaşlıq haqqında Saziş. 20.11.1997. Bakı. Birgə iqtisadi-texniki, elmi-mədəni əməkdaşlıq Komissiyasının 2-ci iclasında imzalanmışdır.

70- Naxçıvan Muxtar Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında əməkdaşlıqların genişləndirilməsi haqqında Memorandum. 21.11.1997. Naxçıvan.

71- İslam Şurası Məclisi və Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi arasında əməkdaşlıq Memorandumu. 28.12.1997. Preambula və 8 maddədən ibarət olmaqla, iki ölkə arasında parlamentlərarası əməkdaşlıq, parlament dostluq qruplarının yaradılması, qanunvericilikdə təcrübə mübadiləsi və parlament nümayəndə heyətlərinin mübadiləsi barəsindədir.

72- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında təslimetmə haqqında Müqavilə. 21.02.1998.

73- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında azadlıqdan məhrum edilmiş məhkumların cəza çəkmək üçün verilməsi haqqında Müqavilə. 21.02.1998.

74- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında hüquqi yardım haqqında Müqavilə. 21.02.1998.

75- Şərqi Azərbaycan Ostandarlığı ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında iqtisadiyyat, elm, mədəniyyət və idman sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş. Təbriz. Avqust, 1998.

76- Şərqi Azərbaycan Ostandarlığı ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası arasında əməkdaşlıq Protokolu. Təbriz. 18.08.1998. Protokol 11 maddədən ibarətdir.

77- Birgə İqtisadi, Texniki, Elmi, Mədəni əməkdaşlıq Komissiya-

sının 3-cü iclasının Protokolu. 07.10.1999. Tehran.

78- İran İslam Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi ilə Azərbaycan Respublikası Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi arasında əməkdaşlıq Sazişi. 18.10.1999. Bakı.

79- İran İslam Respublikası Gömrüyü ilə Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi arasında əməkdaşlıq Memorandumu. 28.10.1999. Bakı.

80- Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan, İran İslam Respublikası və AİO-nun Narkotiklərə Beynəlxalq Nəzarət üzrə Proqramı (BMT NBNP) arasında narkotiklərə nəzarət və qanunsuz əldə edilmiş pulların qanuniləşdirilməsinə qarşı fəaliyyət sahəsində əməkdaşlıq üzrə Qarşılıqlı Anlaşma Memorandumu. 05.07.2000. Vyana.

Qarşılıqlı Anlaşma Memorandumu onun qüvvəyə minməsi üçün zəruri olan daxili prosedurların başa çatdırılması haqqında diplomatik kanallar vasitəsilə sonuncu yazılı bildirişin BMT NBNP tərəfindən alındığı gündən qüvvəyə minir.

81- Azərbaycan Respublikası Dövlət Gömrük Komitəsi ilə İran İslam Respublikası Baş Gömrük İdarəsi arasında anlaşma Memorandumu. Yanvar, 2001-ci il. Tehran.

82- Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Təhlükəsizlik Şurası ilə İran İslam Respublikası Ali Milli Təhlükəsizlik Şurası arasında əməkdaşlıq haqqında Memorandum. Bakı, İyul 2001-ci il.

83- Azərbaycan Respublikası Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi ilə İran İslam Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi arasında sərhad məsələləri, narkotik vasitələr, psixotrop və digər maddələrin qeyri-qanuni dövriyyəsinə qarşı mübarizə sahəsində əməkdaşlıq Memorandumu. 22.01.2002. Bakı.

84- Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin prinsipləri haqqında Müqavilə. 20.05.2002. Tehran.

85- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və İran İslam Respublikası Hökuməti arasında hava nəqliyyatı haqqında Saziş. 20.05.2002. Tehran.

86- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və İran İslam Respublikası Hökuməti arasında beynəlxalq avtomobil daşımaları haqqında Saziş. 20.05.2002. Tehran.

87- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və İran İslam Respublikası Hökuməti arasında gömrük məsələlərində qarşılıqlı yardım və əməkdaşlıq haqqında Saziş. 20.05.2002. Tehran.

88- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və İran İslam Respublikası Hökuməti arasında baytarlıq sahəsində əməkdaşlıq haqqında Anlaşma Memorandumu. 20.05.2002. Tehran.

89- Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi ilə İran İslam Respublikası Elm, Tədqiqat və Texnologiya Nazirliyi arasında təhsil, tədqiqat və texnologiya sahəsində əməkdaşlıq haqqında Memorandum.

20.05.2002. Tehran.

90- Azərbaycan Respublikası Gənclər, İdman və Turizm Nazirliyi ilə İran İslam Respublikası Bədən Tərbiyəsi Təşkilatı arasında idman sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş. 20.05.2002. Tehran.

91- Azərbaycan Dövlət Standartlaşdırma və Metrologiya Mərkəzi ilə İran İslam Respublikası Standartlaşdırma Qurumu arasında standartlaşdırma və metrologiya sahəsində əməkdaşlığa dair Memorandum. 20.05.2002. Tehran.

92- Azərbaycan Respublikası Hökuməti və İran İslam Respublikası Hökuməti arasında bitkilərin karantin xidməti sahəsində əməkdaşlıq haqqında Saziş. 20.05.2002. Tehran.

93- Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi ilə İran İslam Respublikası Mədəniyyət və İslami İrşad Nazirliyi arasında mədəni əməkdaşlıq haqqında Memorandum. 20.05.2002. Tehran.

94- İran İslam Respublikası-Azərbaycan Respublikası Birgə İqtisadi, Mədəni və Elmi Əməkdaşlıq Komissiyasının V İclasının nəticələrinə dair Memorandum. 28.10.2002. Bakı.

95- İran İslam Respublikası Mədəniyyət və İslami İrşad Nazirliyi ilə Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi arasında 2003-cü ilin mədəniyyət üzrə əməkdaşlıq Memorandumu. 10.12.2002. Bakı.

96- Radio-televiziya sahəsində əməkdaşlığa dair Memorandum. 10.01.2003.

97- İran İslam Respublikasının infrastruktur layihələrinin icrası üçün Azərbaycan Respublikasına 2 milyon dollar həcmində Qrant yardımları ayırmasına dair Memorandum. 29.04.2003. Bakı.

98- İran İslam Respublikası Səhiyyə, Müalicə və Tibbi Təhsil Nazirliyi ilə Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi arasında səhiyyə əməkdaşlıqlarına dair Memorandum. 12.07.2003. Tehran.

99- Azərbaycan Respublikasına 5 min doza camış spermasınının verilməsinə dair Protokol. 29.07.2003.

100- İran İslam Respublikası və Azərbaycan Respublikası sərhəd xidmətləri nümayəndə heyətlərinin görüşünün Protokolu. 04.02.2004.

101- İran İslam Respublikasının Azərbaycan Respublikasına Qrant yardımları ayırmasına dair Müqavilə. Mart, 2004.

102- İran İslam Respublikası və Azərbaycan Respublikasının ədliyyə nazirlikləri arasında əməkdaşlığa dair Memorandum. 16.06.2004. Bakı.

*İran İslam Respublikası
ilə Azərbaycan Respublikası
arasında dostluq
və əməkdaşlıq prinsipləri
haqda müqavilə*

Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası
arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin
prinsipləri haqqında

M Ü Q A V İ L Ə

Bundan sonra Razılığa Gələn Tərəflər adlandırılan Azərbaycan Respublikası
və İran İslam Respublikası,

siyasi, iqtisadi, ticarət, mədəniyyət və ictimai sahələrdə münasibətləri
genişləndirməyə maraq göstərərək,

sivilizasiya, mədəniyyət, tarixi və din ortaqlıqlarını qeyd edərək,

suverenlik, müstəqillik, ərazi bütövlüyünə hörmət və bir-birinin daxili
işlərinə qarışmamaq prinsiplərinə uyğun olaraq və iki ölkənin dostluq, qarşılıqlı
anlaşma münasibətlərinin müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığın inkişafı meyarı kimi
qiymətləndirilməsinə inanaraq,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin məqsəd və prinsipləri, eləcə də
beynəlxalq hüquqda qəbul olunmuş meyarlara sadıq olduqlarını bildirərək,

iki ölkə əlaqələrinin regional və beynəlxalq səviyyədə sülh, sabitlik və
təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi ilə qırılmaz bağlılığını vurğulayaraq,

birgə sərhədlərin mövcudluğunu nəzərə alaraq və qarşılıqlı mehriban
qonşuluq əlaqələrinin iki ölkə xalqlarının əsas maraqlarına cavab verməsinə
inanaraq,

aşağıdakılar barədə razılığa gəldilər:

Maddə 1

Razılığa Gələn Tərəflər qonşu, dost, bərabərhüquqlu və müstəqil dövlətlər
olaraq, öz münasibətlərini suverenlik və ərazi bütövlüyünə hörmət, bir-birinin daxili
işlərinə qarışmamaq prinsipləri və digər ümumi qəbul edilən beynəlxalq hüquq
prinsip və normaları əsasında inkişaf etdirəcəklər.

Maddə 2

Razılığa Gələn Tərəflər iki dövlət arasındakı sərhədlərini dostluq sərhədləri
elan edərək, suverenliyə, ərazi bütövlüyünə və sərhədlərin toxunulmazlığına hörmət
edilməsinin vacibliyini vurğulayaraq, regional və beynəlxalq səviyyələrdə sülh,

sabitlik və təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi məqsədilə davamlı əməkdaşlıq edəcəklər. Razılığa Gələn Tərəflər ayrıca sazişlər əsasında sərhəd əməkdaşlıqları sahəsində birgə fəaliyyət göstərəcəklər.

Maddə 3

Razılığa Gələn Tərəflər, bütün mübahisələri müzakirələr yolu ilə və qarşılıqlı anlaşma şəraitində həll edəcəklər. Həmçinin, sülh, sabitlik və təhlükəsizliyin qorunması məqsədi ilə mütəmadi məsləhətləşmələr aparacaq, sülh və sabitliyə təhlükə törədən, təhlükəsizliyi pozan amillərin aradan qaldırılması istiqamətində səy göstərəcəklər.

Maddə 4

Razılığa Gələn Tərəflər BMT Nizamnaməsinin prinsiplərinə uyğun olaraq, dövlətlərarası münasibətlərdə təcavüz aktlarının, zor işlətmək və ya zor işlədəcəyi ilə hədələməyin yolverilməz olduğunu təsdiq edərək, beynəlxalq tanınmış sərhədlərin zor işlətməklə pozulmasının nəticələrini tanımır və münaqişələrin dövlətlərin suverenliyi, ərazi bütövlüyü və sərhədlərinin toxunulmazlığı prinsiplərinə əsasən həll edilməsinə tərəfdar çıxırlar.

Maddə 5

Razılığa Gələn Tərəflər, digərinin siyasi müstəqilliyinə, suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə qarşı yönəldilmiş hər hansı hərəkətlərdən və təzyiq formalarından çəkinəcəklər.

Razılığa Gələn Tərəflər öz ərazisində təşkilatlar, qruplar, dəstələr və şəxslərin digər Razılığa Gələn Tərəfə qarşı fəaliyyət göstərməsinə imkan verməyəcəklər.

Onlar həmçinin öz ərazisindən digər Razılığa Gələn Tərəfə qarşı təcavüz məqsədilə istifadə edilməsinə icazə verməyəcəkdir.

Maddə 6

Razılığa Gələn Tərəflər beynəlxalq təşkilat və konfranslar çərçivəsində qarşılıqlı maraq kəsb edən məsələlərə dair fikir mübadiləsi və qarşılıqlı məsləhətləşmələr aparacaq, üçüncü ölkələrdəki diplomatik nümayəndəlikləri arasında əməkdaşlığı təşviq edəcəklər.

Maddə 7

Razılığa Gələn Tərəflər iki ölkənin beynəlxalq və regional təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlığının səviyyəsindən razı qaldıqlarını bildirərək, bu

əməkdaşlıqların xüsusilə də Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, İslam Konfransı Təşkilatı və İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində möhkəmləndirilməsini təkid edirlər.

Maddə 8

Razılığa Gələn Tərəflər, region ölkələrinin etibarlı təhlükəsizliyinə, sülh və əmin-amanlığın təmin olunmasına yönəldilən əməkdaşlığı artıracaq, beynəlxalq və regional təhlükəsizlik sistemlərinin möhkəmləndirilməsi və səmərəliliyinin artırılması üçün ardıcıl səylər göstərəcəklər.

Maddə 9

Razılığa Gələn Tərəflər bütün Xəzərsahili dövlətlərin ümumi razılığı əsasında Xəzər dənizinin hüquqi statusuna dair danışıqların sürətləndirilməsinə və mövqelərinin yaxınlaşdırılmasına tərəfdar olduqlarını bildirirlər.

Razılığa Gələn Tərəflər Xəzər dənizinin sülh, dostluq və əməkdaşlıq dənizi olmasına əmindirlər və Xəzər dənizinin hərbiləşdirilməsinin əleyhinə olduqlarını elan edirlər, ekologiya və canlı mühitin qorunması üçün sahilyanı ölkələrin daha artıq əməkdaşlıq etməsini arzulayırlar. Onlar Xəzər dənizinin ekoloji vəziyyətinə görə Xəzərsahili dövlətlərin məsuliyyətini təsdiq edirlər.

Maddə 10

Razılığa Gələn Tərəflər, bir-birinin vətəndaşları üçün sadələşdirmələr məqsədilə iki ölkə arasında imzalanmış hüquqi sazişlərin, xüsusilə də hüquqi yardım və cinayət törətmiş şəxslərin ekstradisiyası və azadlıqdan məhrum olmuş şəxslərin verilməsi haqqında müqavilələrin tam icrasına öz sadıqlığını bildirirlər.

Maddə 11

Razılığa Gələn Tərəflər, mütəşəkkil və beynəlxalq cinayətkarlıqla, terrorçuluqla, narkotik maddələrin qeyri-qanuni dövriyyəsi ilə, mülki aviasiyanın təhlükəsizliyinə qarşı yönəldilən aktlarla, mədəni sərvətlərinin ölkədən qeyri-qanuni çıxarılması, nərə balıqlarının qeyri-qanuni ovlanması, kürü və malların qaçaqmalçılığına qarşı mübarizə sahəsində fəal əməkdaşlıq edəcəklər. Razılığa Gələn Tərəflər, qarşılıqlı maraq doğuran bu və ya digər məsələlərdə əməkdaşlıq haqqında ayrıca sazişlər bağlayacaqlar.

Maddə 12

Razılığa Gələn Tərəflər siyasi, iqtisadi, ticarət, kənd təsərrüfatı, elm, texnologiya, nəqliyyat, mədəniyyət, incəsənət, informasiya mübadiləsi, turizm, idman və digər sahələrdə iki ölkə arasındakı münasibətləri ümumi qəbul edilən beynəlxalq prinsiplər, qarşılıqlı etimad, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığa əsasən ayrıca imzalanmış sazişlər əsasında geniş inkişaf etdirəcəklər.

Maddə 13

Ticarət və iqtisadi əməkdaşlığın ikitərəfli münasibətlərin mühüm bir hissəsini təşkil etdiyini nəzərə alaraq, Razılığa Gələn Tərəflər ticarət dövriyyəsinin həcmi optimal səviyyəyə çatdırmaq və birgə investisiya qoyuluşuna münasib zəmin yaratmaq barədə razılığa gəlmişlər.

Maddə 14

Razılığa Gələn Tərəflər iqtisadi, ticarət, elm, texnologiya sahələrində münasibətlərin inkişafını aşağıdakı səviyyələrdə təmin edəcəklər:

- dövlət hakimiyyəti və idarəetmə orqanları,
- bank və maliyyə sistemi,
- ərazi və yerli özünü idarəetmə orqanları,
- müəssisələr, birliklər və kooperativlər.

Razılığa Gələn Tərəflər bir-birinin ərazilərində qarşılıqlı sərmayə qoyuluşuna imkan yaradacaq, əlverişli iqtisadi, maliyyə, hüquqi şəraitin yaradılmasına, iş adamlarının fəaliyyətinə, bir-birinin layihələri üzrə keçirilən tenderdə iştiraka və digər iqtisadi fəaliyyətlərə kömək edəcəklər. Həmçinin, kənd təsərrüfatı, sənaye, mədən məhsulları və avadanlıqlarının istehsalı və bu sahələrdə müştərək müəssisələrin yaradılması məqsədilə lazımi imkanlar yaradacaqlar. Əlavə olaraq, kəşfiyyat, istismar, emal, alqı-satqı, neft və qazın nəqli və həmçinin müvafiq sənaye və neft-kimya müəssisələrinin inşasına şamil olunan enerji ehtiyatları sahəsində ikitərəfli əməkdaşlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi haqqında razılığa gəlmişlər.

Maddə 15

Razılığa Gələn Tərəflər iki ölkə arasında əməkdaşlığın hərtərəfli inkişafında nəqliyyatın rolunu nəzərə alaraq, özlərinin dəniz və hava limanları, dəmiryol və avtomobil yolları şəbəkəsi vasitəsilə ən əlverişli rejim yaradılmasına əsasən yük və sərnişin daşımalarını təmin etməklə, öz ərazilərindən giriş-çıxış qaydalarına uyğun yük və sərnişin daşınması işinin tənzimlənməsi haqqında ayrıca sazişlər imzalayacaqlar.

Maddə 16

Razılığa Gələn Tərəflər hər iki ölkənin universitetləri, ali təhsil müəssisələri, tədqiqat və texnologiya mərkəzləri arasında birbaşa əlaqələri təşviq etməklə, elm və tədqiqat, xüsusilə də qabaqcıl texnologiya sahəsində birgə tədqiqat layihələrinin icrası sahəsində əməkdaşlığı qeyd edərək, iki ölkənin elmi-texniki əməkdaşlığının inkişafına çalışacaqlar. Razılığa Gələn Tərəflər bir-birinin müəllim, tələbə, tədqiqatçı və mütəxəssislərinin mübadiləsinə lazımı yardım edəcəklər.

Maddə 17

Razılığa Gələn Tərəflər ortaq mədəni irsə malik olan iki ölkənin mədəni sahələrdə mübadilələri üçün lazımı imkanlar yaradacaq, bu məqsədlə iki ölkə arasında əlaqələrin inkişafında mühüm rol oynayan müştərək mədəniyyət-incəsənət mərkəzlərinin yaradılmasına lazımı yardım edəcəklər. Razılığa Gələn Tərəflər tarixi və mədəniyyət abidələrinin qorunması sahəsində hərtərəfli əməkdaşlıq edəcək, həmçinin, beynəlxalq səviyyələrdə mədəniyyət, memarlıq və incəsənət sahələrində aparılan əməkdaşlığa xüsusi əhəmiyyət verəcəklər. Razılığa Gələn Tərəflər iki ölkənin dil və ədəbiyyatı sahəsində əlaqələrin və əməkdaşlığın inkişafını təşviq və himayə edəcəklər. İki ölkə xalqlarının din ortalıqlarına diqqət yetirərək, Razılığa Gələn Tərəflər din məsələlərinə dair qanunvericilikləri çərçivəsində əməkdaşlıq edəcəklər.

Maddə 18

Razılığa Gələn Tərəflər telekommunikasiya, rabitə, mətbuat, poliqrafiya, radio və televiziya, xəbər agentlikləri və digər kütləvi informasiya sahələrində əməkdaşlıq edəcəklər.

Maddə 19

Razılığa Gələn Tərəflər parlament, ictimai təşkilat və qurumlar, siyasi partiyalar, ticarət qurumları, həmkarlar təşkilatlarının qarşılıqlı əməkdaşlığına və həmin sahələri təmsil edən nümayəndələrin qarşılıqlı səfərlərinə imkan yaradacaqlar.

Maddə 20

Razılığa Gələn Tərəflər ekologiyaın mühafizəsi sahəsində hərtərəfli əməkdaşlıqlarını genişləndirəcək, bu sahədə regional və beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş qərarların icrasına yardım edəcək, həmçinin, beynəlxalq ekoloji təhlükəsizlik sisteminin yaradılması, o cümlədən Xəzər dənizi ekologiyasının

bərpası və qorunması sahələrində qarşılıqlı əməkdaşlıq və fəaliyyət həyata keçirəcəklər.

Maddə 21

Razılığa Gələn Tərəflər iki ölkə arasında birgə əməkdaşlığın genişləndirilməsində «Xudafərin» və «Qız qalası» bəndlərinin inşasının əhəmiyyətini nəzərə alaraq, su bəndlərinin inşasına dair Azərbaycan Respublikası və İran İslam Respublikası arasında hidro və elektroenergetika sahələri üzrə əməkdaşlıq haqqında 2 iyul 1994-cü il (11.04.1373) tarixində imzalanmış Memorandumun müddəalarının icrasını vurğulamışlar.

Maddə 22

Razılığa Gələn Tərəflər iki ölkə arasındakı münasibətlərin inkişafından razılıqlarını bildirərək, iki dövlət arasında əldə edilmiş razılaşmaların icrasının vacibliyini qeyd etmişlər.

Maddə 23

Razılığa Gələn Tərəflər Naxçıvan Muxtar Respublikasında enerji çatışmamazlığını nəzərə alaraq, İran qazının Naxçıvana nəql edilməsi üçün Xoy-Culfa qaz kəmərinin çəkilməsi barədə razılığa gəldilər.

Maddə 24

Şimal-Cənub koridorunun gücləndirilməsi və iki ölkə vətəndaşlarının qarşılıqlı gediş-gəlişi üçün müvafiq imkanların yaradılması məqsədi ilə Razılığa Gələn Tərəflər nəqliyyat şəbəkələrinin, xüsusilə iki ölkə paytaxtları arasında onların inkişafına çalışacaqlar. Razılığa Gələn Tərəflər iki ölkə arasında imzalanması nəzərdə tutulan müqaviləyə əsasən Astara-Bakı magistral yolunun çəkilişinə maraqlı olduqlarını və bu layihənin həyata keçirilməsinə səy göstərəcəklərini bildirdilər.

Maddə 25

Razılığa Gələn Tərəflər müstəqil və bərabərhüquqlu dövlətlər kimi müdafiə sahəsində sıx əməkdaşlıq edəcək və qarşılıqlı fəaliyyət göstərəcəklər. Bu əməkdaşlığın forması ayrıca müqavilə ilə müəyyənləşdiriləcəkdir.

Maddə 26

Razılığa Gələn Tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə bu müqavilədə dəyişikliklər edilə bilər. Dəyişikliklər və əlavələr hazırkı Müqavilənin 29-cu maddəsinə uyğun olaraq qüvvəyə minən ayrı-ayrı protokollarla müəyyənləşdirilir.

Maddə 27

Bu Müqavilənin təfsiri və yerinə yetirilməsinə aid mübahisələr Razılığa Gələn Tərəflər arasında məsləhətləşmələr və danışıqlar yolu ilə həll edilməlidir.

Maddə 28

Bu Müqavilə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin 102-ci maddəsinə uyğun olaraq BMT Katibliyində qeydiyyatda alınacaqdır.

Maddə 29

Bu Müqavilə daxili qanunvericiliyə uyğun olaraq ratifikasiya edilir və ratifikasiya fərmanlarının mübadilə edildiyi gündən qüvvəyə minir.

Maddə 30

Bu Müqavilə 10 il müddətinə bağlanılır. Əgər Razılığa Gələn Tərəflərdən biri Müqavilənin müddətinin bitməsinə ən azı 6 ay qalmış yazılı xəbərdarlıq yolu ilə onu ləğv etmək arzusunu digər Razılığa Gələn Tərəfə bildirməzsə, onun qüvvəsi avtomatik olaraq növbəti 10 il müddətinə uzadılır.

Bu Müqavilə Tehran şəhərində «20» may 2002-ci il tarixində, müvafiq olaraq «30» ordibehest 1381-ci ildə iki nüsxədə, hər biri Azərbaycan, fars və ingilis dillərində imzalanmışdır. Hər iki mətn eyni qüvvəyə malikdir. Müqavilənin təfsirində fikir ayrılığı olduğu təqdirdə, ingilis dilində olan mətnə üstünlük veriləcəkdir.

Azərbaycan Respublikası
adından

Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti
Heydər Əliyev'

İran İslam Respublikası
adından

İran İslam Respublikasının
Prezidenti
Seyyid Məhəmməd Xatəmi

معاهده اصول مناسبات دوستانه و همکاری بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان

جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان که
منبع طرفین متعاهد خوانده می شوند با تمایل به بسط و
گسترش روابط خود در زمینه های مختلف سیاسی، اقتصادی،
بازرگانی، فرهنگی، مردمی و با تأکید بر مشترکات تمدنی،
فرهنگی، تاریخی و دینی و بر اساس اصول احترام به استقلال،
حاکمیت، تمامیت ارضی و عدم مداخله در امور داخلی یکدیگر
و با اعتقاد به اینکه مناسبات دوستی و تفاهم متقابل دو کشور
ب عنوان معیار توسعه همکاریهای گوناگون تلقی می گردد،
ضمن اعلام پایبندی به اهداف و اصول منشور ملل متحد و
معیارهای پذیرفته شده حقوق بین الملل و با تأکید بر اینکه
روابط دو کشور پیوند ناگسستنی با تحکیم صلح، امنیت و ثبات
در سطح منطقه ای و جهانی دارد و با عنایت به وجود مرزهای
مشترک و با اعتقاد به اینکه روابط حسن همجواری متقابل
جوابگوی علائق اصلی مردم دو کشور می باشد در موارد ذیل
به توافق رسیدند:

ماده ۱

طرفین متعاهد بعنوان دولتهای همسایه، دوست،
متساوی الحقوق و مستقل مناسبات خود را بر مبنای اصول
احترام به حاکمیت و تمامیت ارضی، عدم مداخله در امور
داخلی یکدیگر و سایر اصول و موازین پذیرفته شده حقوق
بین الملل توسعه خواهند داد.

ماده ۲

طرفین متعاقد با اعلام مرزهای دو کشور بعنوان مرزهای دوستی و با تأکید بر لزوم احترام به حاکمیت، تمامیت ارضی و مصونیت مرزها، همکاریهای مستمری را بمنظور تقویت صلح، ثبات و امنیت در سطوح منطقه‌ای و جهانی بعمل خواهند آورد. طرفین متعاقد بر اساس موافقتنامه‌های جداگانه در زمینه همکاریهای مرزی اقدام به فعالیت مشترک خواهند نمود.

ماده ۳

طرفین متعاقد تمامی اختلافات احتمالی را از طریق مذاکرات و در جو حسن تفاهم حل و فصل خواهند نمود. همچنین بمنظور حفظ صلح، ثبات و مبانی امنیت رایزنیهای بی وقفه بعمل خواهند آورد و در راستای برطرف ساختن شرائط تهدید صلح، ثبات و عوامل مخل امنیت تلاش خواهند نمود.

ماده ۴

طرفین متعاقد بر طبق مفاد منشور ملل متحد، غیر قابل قبول بودن اقدامات تجاوزکارانه، استفاده از زور و تهدید به استفاده از زور در روابط بین دولتها را مورد تأیید قرار داده و نتایج حاصل از نقض مرزهای شناخته شده بین‌المللی با استفاده از زور را به رسمیت نمی‌شناسند و از حل و فصل مناقشات بر اساس اصول حاکمیت، تمامیت ارضی و مصونیت مرزها طرفداری می‌کنند.

ماده ۵

طرفین متعاقد از هر حرکت و اشکال فشار علیه تمامیت ارضی، حق حاکمیت و استقلال سیاسی طرف دیگر خودداری خواهند کرد. طرفین متعاقد در اراضی خود به سازمانها،

گروهها، دستجات و افراد، امکان فعالیت علیه طرف متعاقد دیگر را نخواهند داد. آنها همچنین اجازه استفاده از اراضی خود به قصد تجاوز علیه طرف دیگر را نخواهند داد.

ماده ۶

طرفین متعاقد بر اساس منافع متقابل، در چارچوب سازمانها و نهشتهای بین‌المللی اقدام به تبادل نظر و مشورت‌های متقابل خواهند کرد و کلیه نمایندگیهای سیاسی و دیپلماتیک خود در کشورهای ثالث را تشویق به همکاری با یکدیگر خواهند نمود.

ماده ۷

طرفین متعاقد با ابراز رضایت از سطح همکاریهای دو کشور در سازمانهای بین‌المللی و منطقه‌ای بر تقویت این همکاریها بویژه در سازمان ملل متحد، سازمان کنفرانس اسلامی و سازمان همکاریهای اقتصادی (اگو) تأکید می‌نمایند.

ماده ۸

طرفین متعاقد همکاریهایی که با هدف تعمیق ثبات، صلح و امنیت پایدار کشورهای منطقه انجام می‌گیرد را افزایش خواهند داد و بمنظور تحکیم و افزایش بهره‌وری سیستمهای امنیتی منطقه‌ای و بین‌المللی تلاشهای مستمر معمول خواهند داشت.

ماده ۹

طرفین متعاقد طرفداری خود را از تسریع گفتگوها در خصوص رژیم حقوقی دریای خزر بر اساس اتفاق آراء کلیه کشورهای ساحلی و نزدیک کردن دیدگاههای یکدیگر را اعلام می‌دارند. طرفین متعاقد اطمینان دارند که دریای خزر دریای صلح و دوستی و همکاری می‌باشد. آنها مخالفت خود را با نظامی کردن دریا اعلام می‌دارند و خواستار افزایش

همکاریهای کشورهای ساحلی دریای خزر برای حفاظت از محیط زیست و منابع زنده این دریا می باشند. آنها مسئولیت کشورهای ساحلی دریای خزر در خصوص وضعیت محیط زیست دریای خزر را مورد تأیید قرار می دهند.

ماده ۱۰

طرفین متعهد با هدف ایجاد تسهیلات برای اتباع یکدیگر پابندی خود را به اجرای کامل موافقتنامه های قضایی منعقد فیما بین دو کشور به ویژه معاضدت قضایی، استرداد مجرمین و انتقال محکومان اعلام می دارند.

ماده ۱۱

طرفین متعهد بطور فعال در زمینه مبارزه با جنایات سازمان یافته بین المللی، قاچاق مواد مخدر، تروریسم، عملیات علیه امنیت هواپیمایی کشوری، خروج غیر قانونی ثروتهای فرهنگی، صید غیر قانونی ماهیان استروژن و قاچاق خاویار و کالا همکاری خواهند نمود. طرفین متعهد جهت همکاری در این زمینه ها و یا دیگر زمینه های مورد توجه متقابل قراردادهای جداگانه ای را منعقد خواهند نمود.

ماده ۱۲

طرفین متعهد مناسبات بین دو کشور را بر اساس موازین شناخته شده بین المللی، اعتماد متقابل و همکاری سودبخش متقابل در زمینه های سیاسی، اقتصادی بازرگانی، کشاورزی، علمی و فناوری، حمل و نقل، فرهنگ و هنر، تبادل اطلاعات، گردشگری، ورزش و سایر زمینه ها بر اساس موافقتنامه های جداگانه گسترش خواهند داد.

ماده ۱۳

نظر به اینکه مسائل مربوط به همکاریهای بازرگانی و اقتصادی بخش مهمی از مناسبات فیمابین را تشکیل میدهد طرفین متعاقد توافق نمودند که زمینه مناسب را جهت رساندن حجم مبادلات تجاری به سطح مطلوب و سرمایه گذاریهای مشترک فراهم آورند.

ماده ۱۴

طرفین متعاقد توسعه مناسبات اقتصادی، تجاری، علمی و فنی را در سطح مشروطه زیر تأمین خواهند کرد:

- ارگانهای اداری - دولتی

- سیستم بانکی و مالیاتی

- استانهای مرزی و دیگر مناطق

- مؤسسات، اتحادیه‌ها و تعاونی‌ها

طرفین متعاقد امکان سرمایه گذاری متقابل در کشورهای یکدیگر را فراهم نموده و نسبت به ایجاد شرایط مساعد اقتصادی، مالی، حقوقی، فعالیتهای کارفرمایی، شرکت در مناقصه‌های پروژه‌های یکدیگر و سایر فعالیتهای اقتصادی کمک خواهند کرد. همچنین امکانات لازم بمنظور تولید محصولات کشاورزی، صنعتی، معدنی تولید ماشین آلات و تأسیس مؤسسات مشترک در این زمینه‌ها را فراهم خواهند نمود. بعلاوه در مورد گسترش سطح همکاریهای دو جانبه در بخش منابع انرژی شامل اکتشاف، استخراج، پالایش، خرید، فروش، انتقال نفت و گاز و همچنین ساختمان صنایع مربوطه و پتروشیمی موافقت نمودند.

ماده ۱۵

طرفین متعهد با توجه به جایگاه حمل و نقل در توسعه همه جانبه همکاریهای دو کشور ضمن تأمین حمل و نقل بار و مسافر از طریق بنادر دریایی، هوایی، شبکه راه آهن، و جادهای خود بر اساس ایجاد مساعدترین رژیم، موافقتنامههای جداگانه در خصوص تنظیم امور حمل و نقل بار و مسافر بر اساس قواعد عبور و مروری از اراضی خویش امضاء خواهند نمود.

ماده ۱۶

طرفین متعهد با تشویق روابط مستقیم میان دانشگاهها، مؤسسات آموزش عالی، مراکز تحقیقاتی و فناوری دو کشور همکاری در زمینه علمی و تحقیقاتی به ویژه اجرای طرحها و پروژههای تحقیقاتی مشترک در زمینه فناوری پیشرفته را مورد تأکید قرار داده و در جهت توسعه همکاریهای علمی و فنی دو کشور تلاش خواهند نمود. طرفین تسهیلات لازم را برای تبادل استادان، دانشجویان، محققان و متخصصان یکدیگر فراهم خواهند آورد.

ماده ۱۷

طرفین متعهد امکانات لازم را بمنظور تبادلات فرهنگی دو کشور که دارای میراث فرهنگی مشترک میباشند فراهم آورده و به همین منظور نسبت به ایجاد مراکز فرهنگی و هنری مشترک که نقش مستقیم در توسعه روابط دو کشور دارد مساعدت لازم را مبذول خواهند داشت. طرفین نسبت به حفظ میراث فرهنگی و تاریخی مساعدت همه جانبه نموده و همچنین اهمیت ویژه‌ای را به همکاری در زمینه‌های فرهنگی، معماری و هنری در سطح بین‌الملل معطوف خواهند

داشت. طرفین متعاقد توسعه ارتباط و همکاری بین بخشهای زبان و ادبیات دو کشور را تشویق و حمایت بعمل می آورند. با توجه به مشترکات دینی بین مردم دو کشور طرفین در زمینه امور دینی در چارچوب قانون همکاری خواهند کرد.

ماده ۱۸

طرفین متعاقد در زمینه مخابرات، ارتباطات، مطبوعات، انتشارات، رادیو و تلویزیون، خبرگزاریها و دیگر وسائل ارتباط جمعی همکاری خواهند نمود.

ماده ۱۹

طرفین متعاقد تلاش خواهند نمود زمینه های همکاری فیما بین مجالس، نهادهای سازمانهای اجتماعی، احزاب سیاسی، دوایر تجاری و اتحادیه های صنفی و همچنین سفرهای متقابل این ارگانها را فراهم آورند.

ماده ۲۰

طرفین متعاقد در زمینه حفظ محیط زیست همکاریهای همه جانبه خود را گسترش داده و در این راستا نسبت به اجرای تدابیر پذیرفته شده منطقه ای و جهانی مساعدت خواهند نمود. همچنین در زمینه ایجاد سیستم امنیت و حفاظت بین المللی محیط زیست از جمله احیاء سیستم و حفظ اکولوژی دریای خزر همکاری و فعالیت متقابل خواهند نمود.

ماده ۲۱

طرفین متعاقد با توجه به اهمیت احداث سدهای خداآفرین و قیز قلعه سی در گسترش همکاریهای مشترک دو کشور بر اجرای مفاد یادداشت تفاهم همکاریهای دوجانبه دولت جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان در زمینه آب و

برق منعقدہ در تاریخ ۱۳۷۳/۴/۱۱ برابر با ۱۹۹۴/۷/۲ مبنی
بر احداث سدھا تاکید نمودند.

ماده ۲۲

طرفین متعاھد ضمن ابراز خرسندی از توسعه مناسبات دو
کشور بر لزوم اجرای توافقات حاصلہ بین دو کشور در
بخشهای مختلف تاکید نمودند.

ماده ۲۳

طرفین متعاھد با در نظر گرفتن کمبود انرژی در جمهوری
خودمختار نخجوان در مورد احداث خط لوله گاز خوی - جلفا
بمنظور صدور گاز ایران به نخجوان موافقت نمودند.

ماده ۲۴

بمنظور تقویت کریدور شمال - جنوب و ایجاد تسهیلات جهت
تردد اتباع دو کشور، طرفین متعاھد در توسعه شبکه های
حمل و نقلی بویژه حد فاصل پایتختهای دو کشور تلاش
خواهند نمود. طرفین متعاھد علاقمندی خود را بمنظور
احداث جاده آستارا - باکو بر اساس موافقتنامه ای کہ بین دو
کشور امضاء خواهد شد و تلاش در جهت تحقق این پروژه را
اعلام کردند.

ماده ۲۵

طرفین متعاھد بعنوان دول مستقل و متساوی الحقوق
همکاریهای تنگاتنگ و فعالیتهای متقابل را در زمینه دفاعی
انجام خواهند داد. نحوه این همکاریها طی موافقتنامه
جداگانه ای تنظیم خواهد شد.

ماده ۲۶

انجام تغییرات در این معاھده بر اساس توافقی متقابل طرفین
متعاھد امکان پذیر است. تغییرات و ضمیمه های پروتکل های

جداگانه که طبق ماده ۲۹ معاهده حاضر لازم الاجرا میگردد،
تنظیم می‌شوند.

ماده ۲۷

اختلافات ناشی از تفسیر و اجرای معاهده حاضر باید از طریق
رایزنی و گفتگوها بین طرفین متعاقد حل و فصل گردد.

ماده ۲۸

معاهده حاضر طبق ماده ۱۰۲ منشور ملل متحد در دبیرخانه
سازمان ملل متحد ثبت خواهد شد.

ماده ۲۹

این معاهده پس از انجام تشریفات تصویب طبق قوانین داخلی
و مبادله اسناد تصویب لازم الاجراء خواهد بود.

ماده ۳۰

این معاهده بمدت ۱۰ سال منعقد می‌شود. در صورتیکه یکی
از طرفین متعاهدین حداقل ۶ ماه قبل از انقضای مدت
معاهده درخواست فسخ آن را بطور کتبی به دیگر طرف
متعاهد اطلاع ندهد بطور خودکار برای ۱۰ سال دیگر تمدید
می‌شود.

این معاهده در شهر تهران در تاریخ ۳۰ اردیبهشت ماه ۱۳۸۱
شمسی برابر با ۲۰ ماه می ۲۰۰۲ میلادی در ۲ نسخه هر
کدام به زبانهای فارسی، آذربایجانی و انگلیسی به امضاء رسید
و هر دو متن اعتبار یکسان دارد. در صورت اختلاف نظر متن

انگلیسی ترجیح دارد.

از طرف جمهوری اسلامی ایران از طرف جمهوری آذربایجان

حیدر علی‌اف

سید محمد خاتمی

رئیس جمهوری آذربایجان

رئیس جمهوری اسلامی ایران

IN THE NAME OF GOD

T R E A T Y between the Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan on the principles of friendship and cooperation relations

The Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan hereinafter referred to as the "Contracting Parties",

Having interests to further expand their relations in political, economic, trade, cultural and public fields,

Noting their common values in civilization, culture, history and religion,

According to the principles of sovereignty, independence, respect for territorial integrity and non-interference into the internal affairs of each-other and believing the assessment of the friendly and mutually understanding relations as a criteria for the development of cooperation in various fields,

Reiterating their commitment to the purposes and principles of the United Nations Charter, as well as the recognized norms of international law,

Stressing that the relations of two countries firmly adhere to the strengthening of peace, stability and security at regional and international levels,

Bearing in mind the existence of the common boundaries, and believing the mutually good neighborly relations shall meet the principal interests of the peoples of two countries,

Have agreed as follows:

Article 1

The Contracting Parties, as the neighboring, friendly, equal-rights and independent States, shall develop their relations on the basis of principles of respect for sovereignty, territorial integrity and non-interference into the internal affairs, and other generally recognized principles and norms of international law.

Article 2

Declaring the boundaries between two States as the boundaries of friendship, stressing the importance of respect for sovereignty, territorial integrity and inviolability of boundaries, the Contracting Parties shall further cooperate to strengthen peace, stability and security at regional and international levels. The Contracting Parties shall mutually act in the field of boundary cooperation on the basis of separate agreements.

Article 3

The Contracting Parties shall settle all disputes through consultations and in an atmosphere of mutual understanding. They shall also hold regular consultations for the purpose of ensuring peace, stability and security, and make efforts to eliminate threats to peace, stability and security.

Article 4

Reaffirming in accordance with the principles of the UN Charter the inadmissibility of acts of aggression, threat or use of force in interstate relations, the Contracting Parties do not recognize the outcomes

of the violation of the internationally recognized boundaries by use of force and support the resolution of the conflicts on the basis of the principles of sovereignty, territorial integrity and inviolability of boundaries.

Article 5

The Contracting Parties shall refrain from any act and forms of pressure against the political independence, sovereignty and territorial integrity of the other.

The Contracting Parties shall not admit the organizations, groups and persons to act in their territory against the other Contracting Party.

They shall also not admit to use their territories against the other Contracting Party for the purpose of aggression.

Article 6

The Contracting Parties shall exchange their views and hold mutual consultations on the issues of mutual interests in the framework of international organizations and conferences, and shall encourage the cooperation between their diplomatic missions.

Article 7

The Contracting Parties, expressing their satisfaction with the level of cooperation between two countries within the framework of international and regional organizations, stress the further enhancing this cooperation, particularly within the United Nations, the Organization of the Islamic Conference and the Economic Cooperation Organization.

Article 8

The Contracting Parties shall expand the cooperation to ensure the sustainable security, peace and stability of the countries of the region, and shall make efforts to strengthen and increase the effectiveness of the systems of international and regional security

Article 9

The Contracting Parties express their support for speeding up of the negotiations on the legal status of the Caspian Sea and rapprochement of their positions on the basis of unanimity of all littoral States of the Caspian Sea.

The Contracting Parties are confident that the Caspian Sea is the sea of peace, friendship and cooperation, and declare that they are against militarization of the Caspian Sea, desire further cooperation of the littoral countries to protect the ecology and living environment. They acknowledge the responsibility of the littoral States of the Caspian Sea for the ecological situation of the Caspian Sea.

Article 10

The Contracting Parties, with the purpose to create further facilities for their citizens, reiterate their commitment to the implementation of the legal agreements signed between two countries, particularly the treaties on the legal assistance, extradition of criminals and transfer of persons deprived of their liberty.

Article 11

The Contracting Parties shall actively cooperate in combating organized and international crimes, terrorism, illicit drug trafficking, acts against the security of civil aviation, illegal export of cultural properties, illegal fishing of sturgeons, smuggling of caviar and goods. The Contracting Parties shall conclude agreements on these or any other issues of mutual interests.

Article 12

The Contracting Parties shall expand relations between two countries in the fields of politics, economy, trade, agriculture, science, technology, transport, culture, art, information exchange, tourism, sport and other fields by the separate agreements signed on the basis of generally recognized principles of international law, mutual confidence and mutually beneficial cooperation.

Article 13

Taking into account that trade and economic cooperation constitute an important part of the bilateral relations, the Contracting Parties have agreed to bring the trade turnover to an optimal level and to create appropriate grounds for the joint investments.

Article 14

The Contracting Parties shall ensure the development of relations in the fields of economy, trade, science, and technology on the following levels:

- State authority and executive bodies,
- bank and financial system,

- territorial and local self-government authorities/border provinces and other areas,
- enterprises, unions and cooperatives.

The Contracting Parties shall provide in their territories mutual investment opportunities, and advantageous economic, financial and legal conditions, and shall assist the activities of the businessmen, the participation in the tenders for each other's projects and other economic activities. They also shall provide appropriate opportunities for the purpose of producing of agricultural, industrial and mine products and equipments, and establishment of joint enterprises. Furthermore, they have agreed to increase the level of bilateral cooperation in the fields of exploration, exploitation, refining, buying and selling, transportation of oil and gas, as well as in the field of energy resources used for the construction of the relevant industrial and petrol-chemical enterprises.

Article 15

The Contracting Parties, taking into account the role of transport in comprehensive development of cooperation between two countries, providing the most favored regime for carriage of cargo and passengers by their sea and air ports, rail and high way networks, shall conclude separate agreements on the regulation of cargo and passengers carriage in accordance with their entry-exit rules.

Article 16

The Contracting Parties, encouraging direct communications between the universities, higher educational institutions, and research and technology centers of two countries, noting the cooperation in science and research, particularly in realization of the

joint research projects in the field of progressive technology, shall contribute to the development of the scientific-technological cooperation of two countries. The Contracting Parties shall provide necessary assistance in exchange of their teachers, students, researchers and specialists.

Article 17

The Contracting Parties shall create necessary conditions for the exchange in cultural field of two countries of common cultural heritage, and, for this purpose, shall assist in the establishment of common cultural and art centers playing an important role in the development of relations between two countries. The Parties shall comprehensively cooperate in the field of protection of historic and cultural properties, and shall attach special importance to the cooperation in the fields of culture, architecture and fine arts in the international levels. The Contracting Parties shall encourage and protect the development of ties and cooperation in the field of language and literature of two countries. Paying attention to the common religious values of the peoples of two countries, the Contracting Parties shall cooperate in the religious matters within the framework of their legislation.

Article 18

The Contracting Parties shall cooperate in the fields of telecommunication, communication, press, printing, radio and television, information agencies and in the other fields of mass media.

Article 19

The Contracting Parties shall create opportunities for mutual cooperation of the

parliaments, public organizations and institutions, political parties, commercial entities, trade unions and mutual visits of representatives thereof.

Article 20

The Contracting Parties shall extend their comprehensive cooperation in the field of the protection of environment, and shall promote the implementation of the decisions adopted at regional and international levels. They shall also implement mutual cooperation and activities in the fields of establishment of the international ecology security systems, including the rehabilitation and the protection of ecology of the Caspian Sea.

Article 21

The Contracting Parties, taking into account the importance of the construction of the «Xudafarin» and «Qiz Galasi» dams in expansion of mutual cooperation between two countries, have emphasized the provisions of the Memorandum on the cooperation in the fields of hydro and electro energy, signed on 11.04.1373 (2 July 1994) between the Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan concerning the construction of the water dams.

Article 22

The Contracting Parties, expressing their satisfaction with the development of relations between two countries, have noted the necessity of implementation of the agreements between two States.

Article 23

The Contracting Parties, taking into account the deficiency of energy in the Nakhchyvan Autonomous

Republic, have agreed to construct the Khoy-Julfa gas pipeline in order to transport the Iranian gas to Nakhcyvan.

Article 24

The Contracting Parties, for the purposes of strengthening of the North-South corridor and providing appropriate facilities for the movement of citizens of two countries, shall try to develop transport networks, in particular between the capitals of two countries. The Contracting Parties express their interest in construction of the Astara-Baky high way in accordance with the treaty supposed to sign between two countries, as well as in making efforts in realization of this project.

Article 25

The Contracting Parties as independent and equal States shall closely cooperate and interact in the field of defense. The form of such cooperation will be determined by a separate treaty.

Article 26

Any amendments to this Treaty shall be subject to mutual consent of the Contracting Parties. The amendments and supplements shall be defined by separate Protocols, which enter into force in accordance with Article 29 of the present Treaty.

Article 27

Any disputes concerning the interpretation and implementation of this Treaty shall be settled through the consultations and negotiations between the Contracting Parties.

Article 28

This Treaty shall be registered with the Secretariat of the United Nations in accordance with the Article 102 of the United Nations Charter.

Article 29

This Treaty shall be ratified in accordance with the domestic legislation and enter into force on the date of exchange of the instruments of ratification.

Article 30

This Treaty is concluded for a period of ten years. It shall be automatically renewed for another ten years unless either of the Contracting Parties at least six month in advance notifies the other Party of its intention to denounce it.

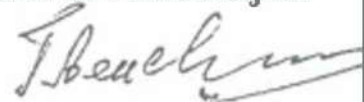
Done in Tehran on 30 Ordibehesht 1381(S.H.) corresponding to 20 May 2002, in two original copies in Persian, Azerbaijani and English, all texts being equally authentic. In case of divergence of interpretation the English text shall prevail.

**For the Islamic
Republic of Iran**

**Seyed Mohammad
Khatami
President of the
Islamic Republic of
Iran**

**For the Republic of
Azerbaijan**

**Heydar Aliyev
President of the
Republic of Azerbaijan**

*Heydər Əliyevin
İran İslam Respublikasının
rəsmi şəxsləri ilə görüşlərini
əks etdirən fotosəkillər*

دیدار با مقام معظم رهبری
Şanlı rəhbər ilə görüş

مراسم استقبال رسمی از حیدر علی اف
Prezident Heydər Əliyevin rəsmi qarşılanma mərasimi

دیدار با ریاست محترم مجلس شورای اسلامی
İslam Şurası Məclisinin hörmətli sədri ilə görüş

دیدار با دکتر سید کمال خرازی وزیر محترم امور خارجه
Hörmətli Xarici İşlər naziri cənab doktor seyid Kamal Xərrazi ilə görüş

دیدار با حجت الاسلام جناب آقای علی یونس، وزیر محترم اطلاعات جمهوری اسلامی ایران
 İran İslam Respublikasının hörmətli Təhlükəsizlik naziri cənab Yunisi ilə görüş

شرکت در مراسم روز ملی جمهوری اسلامی ایران در باکو
 Bakıda İran İslam Respublikasının Milli Gününə həsr olunmuş mərasimdə
 iştirak

دیدار جناب آقای قضاٹی با جناب آقای الہام علی اف رئیس جمہور محترم آذربایجان
Cənab Qəzayinin Azərbaycan Respublikasının hörmətli Prezidenti cənab İlham Əliyevlə görüşü

امضای دفتر یادبود زلزلہ بم توسط پرزیدنت الہام علی اف رئیس جمہور محترم

جمہوری آذربایجان

Azərbaycan Respublikasının hörmətli Prezidenti cənab İlham Əliyev Bəmdəki
zəlzələ ilə əlaqədar başsağlığı kitabını imzalayarkən

**تصاویری از
دیدار حیدرعلی‌اف
با مقامات جمهوری اسلامی ایران**

Article 28

This Treaty shall be registered with the Secretariat of the United Nations in accordance with the Article 102 of the United Nations Charter.

Article 29

This Treaty shall be ratified in accordance with the domestic legislation and enter into force on the date of exchange of the instruments of ratification.

Article 30

This Treaty is concluded for a period of ten years. It shall be automatically renewed for another ten years unless either of the Contracting Parties at least six month in advance notifies the other Party of its intention to denounce it.

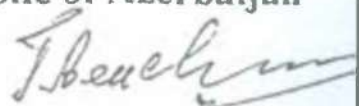
Done in Tehran on 30 Ordibehesht 1381(S.H.) corresponding to 20 May 2002, in two original copies in Persian, Azerbaijani and English, all texts being equally authentic. In case of divergence of interpretation the English text shall prevail.

**For the Islamic
Republic of Iran**

**Seyed Mohammad
Khatami
President of the
Islamic Republic of
Iran**

**For the Republic of
Azerbaijan**

**Heydar Aliyev
President of the
Republic of Azerbaijan**

Republic, have agreed to construct the Khoy-Julfa gas pipeline in order to transport the Iranian gas to Nakhcyvan.

Article 24

The Contracting Parties, for the purposes of strengthening of the North-South corridor and providing appropriate facilities for the movement of citizens of two countries, shall try to develop transport networks, in particular between the capitals of two countries. The Contracting Parties express their interest in construction of the Astara-Baky high way in accordance with the treaty supposed to sign between two countries, as well as in making efforts in realization of this project.

Article 25

The Contracting Parties as independent and equal States shall closely cooperate and interact in the field of defense. The form of such cooperation will be determined by a separate treaty.

Article 26

Any amendments to this Treaty shall be subject to mutual consent of the Contracting Parties. The amendments and supplements shall be defined by separate Protocols, which enter into force in accordance with Article 29 of the present Treaty.

Article 27

Any disputes concerning the interpretation and implementation of this Treaty shall be settled through the consultations and negotiations between the Contracting Parties.

parliaments, public organizations and institutions, political parties, commercial entities, trade unions and mutual visits of representatives thereof.

Article 20

The Contracting Parties shall extend their comprehensive cooperation in the field of the protection of environment, and shall promote the implementation of the decisions adopted at regional and international levels. They shall also implement mutual cooperation and activities in the fields of establishment of the international ecology security systems, including the rehabilitation and the protection of ecology of the Caspian Sea.

Article 21

The Contracting Parties, taking into account the importance of the construction of the «Xudafarin» and «Qiz Galasi» dams in expansion of mutual cooperation between two countries, have emphasized the provisions of the Memorandum on the cooperation in the fields of hydro and electro energy, signed on 11.04.1373 (2 July 1994) between the Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan concerning the construction of the water dams.

Article 22

The Contracting Parties, expressing their satisfaction with the development of relations between two countries, have noted the necessity of implementation of the agreements between two States.

Article 23

The Contracting Parties, taking into account the deficiency of energy in the Nakhchivan Autonomous

joint research projects in the field of progressive technology, shall contribute to the development of the scientific-technological cooperation of two countries. The Contracting Parties shall provide necessary assistance in exchange of their teachers, students, researchers and specialists.

Article 17

The Contracting Parties shall create necessary conditions for the exchange in cultural field of two countries of common cultural heritage, and, for this purpose, shall assist in the establishment of common cultural and art centers playing an important role in the development of relations between two countries. The Parties shall comprehensively cooperate in the field of protection of historic and cultural properties, and shall attach special importance to the cooperation in the fields of culture, architecture and fine arts in the international levels. The Contracting Parties shall encourage and protect the development of ties and cooperation in the field of language and literature of two countries. Paying attention to the common religious values of the peoples of two countries, the Contracting Parties shall cooperate in the religious matters within the framework of their legislation.

Article 18

The Contracting Parties shall cooperate in the fields of telecommunication, communication, press, printing, radio and television, information agencies and in the other fields of mass media.

Article 19

The Contracting Parties shall create opportunities for mutual cooperation of the

- territorial and local self-government authorities/border provinces and other areas,
- enterprises, unions and cooperatives.

The Contracting Parties shall provide in their territories mutual investment opportunities, and advantageous economic, financial and legal conditions, and shall assist the activities of the businessmen, the participation in the tenders for each other's projects and other economic activities. They also shall provide appropriate opportunities for the purpose of producing of agricultural, industrial and mine products and equipments, and establishment of joint enterprises. Furthermore, they have agreed to increase the level of bilateral cooperation in the fields of exploration, exploitation, refining, buying and selling, transportation of oil and gas, as well as in the field of energy resources used for the construction of the relevant industrial and petrol-chemical enterprises.

Article 15

The Contracting Parties, taking into account the role of transport in comprehensive development of cooperation between two countries, providing the most favored regime for carriage of cargo and passengers by their sea and air ports, rail and high way networks, shall conclude separate agreements on the regulation of cargo and passengers carriage in accordance with their entry-exit rules.

Article 16

The Contracting Parties, encouraging direct communications between the universities, higher educational institutions, and research and technology centers of two countries, noting the cooperation in science and research, particularly in realization of the

Article 11

The Contracting Parties shall actively cooperate in combating organized and international crimes, terrorism, illicit drug trafficking, acts against the security of civil aviation, illegal export of cultural properties, illegal fishing of sturgeons, smuggling of caviar and goods. The Contracting Parties shall conclude agreements on these or any other issues of mutual interests.

Article 12

The Contracting Parties shall expand relations between two countries in the fields of politics, economy, trade, agriculture, science, technology, transport, culture, art, information exchange, tourism, sport and other fields by the separate agreements signed on the basis of generally recognized principles of international law, mutual confidence and mutually beneficial cooperation.

Article 13

Taking into account that trade and economic cooperation constitute an important part of the bilateral relations, the Contracting Parties have agreed to bring the trade turnover to an optimal level and to create appropriate grounds for the joint investments.

Article 14

The Contracting Parties shall ensure the development of relations in the fields of economy, trade, science, and technology on the following levels:

- State authority and executive bodies,
- bank and financial system,

Article 8

The Contracting Parties shall expand the cooperation to ensure the sustainable security, peace and stability of the countries of the region, and shall make efforts to strengthen and increase the effectiveness of the systems of international and regional security

Article 9

The Contracting Parties express their support for speeding up of the negotiations on the legal status of the Caspian Sea and rapprochement of their positions on the basis of unanimity of all littoral States of the Caspian Sea.

The Contracting Parties are confident that the Caspian Sea is the sea of peace, friendship and cooperation, and declare that they are against militarization of the Caspian Sea, desire further cooperation of the littoral countries to protect the ecology and living environment. They acknowledge the responsibility of the littoral States of the Caspian Sea for the ecological situation of the Caspian Sea.

Article 10

The Contracting Parties, with the purpose to create further facilities for their citizens, reiterate their commitment to the implementation of the legal agreements signed between two countries, particularly the treaties on the legal assistance, extradition of criminals and transfer of persons deprived of their liberty.

of the violation of the internationally recognized boundaries by use of force and support the resolution of the conflicts on the basis of the principles of sovereignty, territorial integrity and inviolability of boundaries.

Article 5

The Contracting Parties shall refrain from any act and forms of pressure against the political independence, sovereignty and territorial integrity of the other.

The Contracting Parties shall not admit the organizations, groups and persons to act in their territory against the other Contracting Party.

They shall also not admit to use their territories against the other Contracting Party for the purpose of aggression.

Article 6

The Contracting Parties shall exchange their views and hold mutual consultations on the issues of mutual interests in the framework of international organizations and conferences, and shall encourage the cooperation between their diplomatic missions.

Article 7

The Contracting Parties, expressing their satisfaction with the level of cooperation between two countries within the framework of international and regional organizations, stress the further enhancing this cooperation, particularly within the United Nations, the Organization of the Islamic Conference and the Economic Cooperation Organization.

Article 1

• The Contracting Parties, as the neighboring, friendly, equal-rights and independent States, shall develop their relations on the basis of principles of respect for sovereignty, territorial integrity and non-interference into the internal affairs, and other generally recognized principles and norms of international law.

Article 2

Declaring the boundaries between two States as the boundaries of friendship, stressing the importance of respect for sovereignty, territorial integrity and inviolability of boundaries, the Contracting Parties shall further cooperate to strengthen peace, stability and security at regional and international levels. The Contracting Parties shall mutually act in the field of boundary cooperation on the basis of separate agreements.

Article 3

The Contracting Parties shall settle all disputes through consultations and in an atmosphere of mutual understanding. They shall also hold regular consultations for the purpose of ensuring peace, stability and security, and make efforts to eliminate threats to peace, stability and security.

Article 4

Reaffirming in accordance with the principles of the UN Charter the inadmissibility of acts of aggression, threat or use of force in interstate relations, the Contracting Parties do not recognize the outcomes

IN THE NAME OF GOD

T R E A T Y between the Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan on the principles of friendship and cooperation relations

The Islamic Republic of Iran and the Republic of Azerbaijan hereinafter referred to as the "Contracting Parties",

Having interests to further expand their relations in political, economic, trade, cultural and public fields,

Noting their common values in civilization, culture, history and religion,

According to the principles of sovereignty, independence, respect for territorial integrity and non-interference into the internal affairs of each-other and believing the assessment of the friendly and mutually understanding relations as a criteria for the development of cooperation in various fields,

Reiterating their commitment to the purposes and principles of the United Nations Charter, as well as the recognized norms of international law,

Stressing that the relations of two countries firmly adhere to the strengthening of peace, stability and security at regional and international levels,

Bearing in mind the existence of the common boundaries, and believing the mutually good neighborly relations shall meet the principal interests of the peoples of two countries,

Have agreed as follows:

Maddə 26

Razılığa Gələn Tərəflərin qarşılıqlı razılığı ilə bu müqavilədə dəyişikliklər edilə bilər. Dəyişikliklər və əlavələr hazırkı Müqavilənin 29-cu maddəsinə uyğun olaraq qüvvəyə minən ayrı-ayrı protokollarla müəyyənləşdirilir.

Maddə 27

Bu Müqavilənin təfsiri və yerinə yetirilməsinə aid mübahisələr Razılığa Gələn Tərəflər arasında məsləhətləşmələr və danışıqlar yolu ilə həll edilməlidir.

Maddə 28

Bu Müqavilə, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin 102-ci maddəsinə uyğun olaraq BMT Katibliyində qeydiyyatda alınacaqdır.

Maddə 29

Bu Müqavilə daxili qanunvericiliyə uyğun olaraq ratifikasiya edilir və ratifikasiya fərmanlarının mübadilə edildiyi gündən qüvvəyə minir.

Maddə 30

Bu Müqavilə 10 il müddətinə bağlanılır. Əgər Razılığa Gələn Tərəflərdən biri Müqavilənin müddətinin bitməsinə ən azı 6 ay qalmış yazılı xəbərdarlıq yolu ilə onu ləğv etmək arzusunu digər Razılığa Gələn Tərəfə bildirməzsə, onun qüvvəsi avtomatik olaraq növbəti 10 il müddətinə uzadılır.

Bu Müqavilə Tehran şəhərində «20» may 2002-ci il tarixində, müvafiq olaraq «30» ordibeheşt 1381-ci ildə iki nüsxədə, hər biri Azərbaycan, fars və ingilis dillərində imzalanmışdır. Hər iki mətn eyni qüvvəyə malikdir. Müqavilənin təfsirində fikir ayrılığı olduğu təqdirdə, ingilis dilində olan mətnə üstünlük veriləcəkdir.

Azərbaycan Respublikası
adından

Azərbaycan Respublikasının
Prezidenti
Heydər Əliyev

İran İslam Respublikası
adından

İran İslam Respublikasının
Prezidenti
Seyyid Məhəmməd Xatəmi

bərpası və qorunması sahələrində qarşılıqlı əməkdaşlıq və fəaliyyət həyata keçirəcəklər.

Maddə 21

Razılığa Gələn Tərəflər iki ölkə arasında birgə əməkdaşlığın genişləndirilməsində «Xudafərin» və «Qız qalası» bəndlərinin inşasının əhəmiyyətini nəzərə alaraq, su bəndlərinin inşasına dair Azərbaycan Respublikası və İran İslam Respublikası arasında hidro və elektroenergetika sahələri üzrə əməkdaşlıq haqqında 2 iyul 1994-cü il (11.04.1373) tarixində imzalanmış Memorandumun müddəalarının icrasını vurğulamışlar.

Maddə 22

Razılığa Gələn Tərəflər iki ölkə arasındakı münasibətlərin inkişafından razılıqlarını bildirərək, iki dövlət arasında əldə edilmiş razılaşmaların icrasının vacibliyini qeyd etmişlər.

Maddə 23

Razılığa Gələn Tərəflər Naxçıvan Muxtar Respublikasında enerji çatışmamazlığını nəzərə alaraq, İran qazının Naxçıvana nəql edilməsi üçün Xoy-Culfa qaz kəmərinin çəkilməsi barədə razılığa gəldilər.

Maddə 24

Şimal-Cənub koridorunun gücləndirilməsi və iki ölkə vətəndaşlarının qarşılıqlı gediş-gəlişi üçün müvafiq imkanların yaradılması məqsədi ilə Razılığa Gələn Tərəflər nəqliyyat şəbəkələrinin, xüsusilə iki ölkə paytaxtları arasında onların inkişafına çalışacaqlar. Razılığa Gələn Tərəflər iki ölkə arasında imzalanması nəzərdə tutulan müqaviləyə əsasən Astara-Bakı magistral yolunun çəkilişinə maraqlı olduqlarını və bu layihənin həyata keçirilməsinə səy göstərəcəklərini bildirdilər.

Maddə 25

Razılığa Gələn Tərəflər müstəqil və bərabərhüquqlu dövlətlər kimi müdafiə sahəsində sıx əməkdaşlıq edəcək və qarşılıqlı fəaliyyət göstərəcəklər. Bu əməkdaşlığın forması ayrıca müqavilə ilə müəyyənləşdiriləcəkdir.

Maddə 16

Razılığa Gələn Tərəflər hər iki ölkənin universitetləri, ali təhsil müəssisələri, tədqiqat və texnologiya mərkəzləri arasında birbaşa əlaqələri təşviq etməklə, elm və tədqiqat, xüsusilə də qabaqcıl texnologiya sahəsində birgə tədqiqat layihələrinin icrası sahəsində əməkdaşlığı qeyd edərək, iki ölkənin elmi-texniki əməkdaşlığının inkişafına çalışacaqlar. Razılığa Gələn Tərəflər bir-birinin müəllim, tələbə, tədqiqatçı və mütəxəssislərinin mübadiləsinə lazımi yardım edəcəklər.

Maddə 17

Razılığa Gələn Tərəflər ortaq mədəni irsə malik olan iki ölkənin mədəni sahələrdə mübadilələri üçün lazımi imkanlar yaradacaq, bu məqsədlə iki ölkə arasında əlaqələrin inkişafında mühüm rol oynayan müştərək mədəniyyət-incəsənət mərkəzlərinin yaradılmasına lazımi yardım edəcəklər. Razılığa Gələn Tərəflər tarixi və mədəniyyət abidələrinin qorunması sahəsində hərtərəfli əməkdaşlıq edəcək, həmçinin, beynəlxalq səviyyələrdə mədəniyyət, memarlıq və incəsənət sahələrində aparılan əməkdaşlığa xüsusi əhəmiyyət verəcəklər. Razılığa Gələn Tərəflər iki ölkənin dil və ədəbiyyatı sahəsində əlaqələrin və əməkdaşlığın inkişafını təşviq və himayə edəcəklər. İki ölkə xalqlarının din ortalıqlarına diqqət yetirərək, Razılığa Gələn Tərəflər din məsələlərinə dair qanunvericilikləri çərçivəsində əməkdaşlıq edəcəklər.

Maddə 18

Razılığa Gələn Tərəflər telekommunikasiya, rabitə, mətbuat, poliqrafiya, radio və televiziya, xəbər agentlikləri və digər kütləvi informasiya sahələrində əməkdaşlıq edəcəklər.

Maddə 19

Razılığa Gələn Tərəflər parlament, ictimai təşkilat və qurumlar, siyasi partiyalar, ticarət qurumları, həmkarlar təşkilatlarının qarşılıqlı əməkdaşlığına və həmin sahələri təmsil edən nümayəndələrin qarşılıqlı səfərlərinə imkan yaradacaqlar.

Maddə 20

Razılığa Gələn Tərəflər ekologiyaın mühafizəsi sahəsində hərtərəfli əməkdaşlıqlarını genişləndirəcək, bu sahədə regional və beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş qərarların icrasına yardım edəcək, həmçinin, beynəlxalq ekoloji təhlükəsizlik sisteminin yaradılması, o cümlədən Xəzər dənizi ekologiyasının

Maddə 12

Razılığa Gələn Tərəflər siyasi, iqtisadi, ticarət, kənd təsərrüfatı, elm, texnologiya, nəqliyyat, mədəniyyət, incəsənət, informasiya mübadiləsi, turizm, idman və digər sahələrdə iki ölkə arasındakı münasibətləri ümumi qəbul edilən beynəlxalq prinsiplər, qarşılıqlı etimad, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlığa əsasən ayrıca imzalanmış sazişlər əsasında geniş inkişaf etdirəcəklər.

Maddə 13

Ticarət və iqtisadi əməkdaşlığın ikitərəfli münasibətlərin mühüm bir hissəsini təşkil etdiyini nəzərə alaraq, Razılığa Gələn Tərəflər ticarət dövriyyəsinin həcmi optimal səviyyəyə çatdırmaq və birgə investisiya qoyuluşuna münasib zəmin yaratmaq barədə razılığa gəlmişlər.

Maddə 14

Razılığa Gələn Tərəflər iqtisadi, ticarət, elm, texnologiya sahələrində münasibətlərin inkişafını aşağıdakı səviyyələrdə təmin edəcəklər:

- dövlət hakimiyyəti və idarəetmə orqanları,
- bank və maliyyə sistemi,
- ərazi və yerli özünü idarəetmə orqanları,
- müəssisələr, birliklər və kooperativlər.

Razılığa Gələn Tərəflər bir-birinin ərazilərində qarşılıqlı sərmayə qoyuluşuna imkan yaradacaq, əlverişli iqtisadi, maliyyə, hüquqi şəraitin yaradılmasına, iş adamlarının fəaliyyətinə, bir-birinin layihələri üzrə keçirilən tenderdə iştirakə və digər iqtisadi fəaliyyətlərə kömək edəcəklər. Həmçinin, kənd təsərrüfatı, sənaye, mədən məhsulları və avadanlıqlarının istehsalı və bu sahələrdə müştərək müəssisələrin yaradılması məqsədilə lazımi imkanlar yaradacaqlar. Əlavə olaraq, kəşfiyyat, istismar, emal, alqı-satqı, neft və qazın nəqli və həmçinin müvafiq sənaye və neft-kimya müəssisələrinin inşasına şamil olunan enerji ehtiyatları sahəsində ikitərəfli əməkdaşlıq səviyyəsinin yüksəldilməsi haqqında razılığa gəlmişlər.

Maddə 15

Razılığa Gələn Tərəflər iki ölkə arasında əməkdaşlığın hərtərəfli inkişafında nəqliyyatın rolunu nəzərə alaraq, özlərinin dəniz və hava limanları, dəmiryol və avtomobil yolları şəbəkəsi vasitəsilə ən əlverişli rejim yaradılmasına əsasən yük və sərnişin daşımalarını təmin etməklə, öz ərazilərindən giriş-çıxış qaydalarına uyğun yük və sərnişin daşınması işinin tənzimlənməsi haqqında ayrıca sazişlər imzalayacaqlar.

əməkdaşlıqların xüsusilə də Birləşmiş Millətlər Təşkilatı, İslam Konfransı Təşkilatı və İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı çərçivəsində möhkəmləndirilməsini təkid edirlər.

Maddə 8

Razılığa Gələn Tərəflər, region ölkələrinin etibarlı təhlükəsizliyinə, sülh və əmin-amanlığın təmin olunmasına yönəldilən əməkdaşlığı artıracaq, beynəlxalq və regional təhlükəsizlik sistemlərinin möhkəmləndirilməsi və səmərəliliyinin artırılması üçün ardıcıl səylər göstərəcəklər.

Maddə 9

Razılığa Gələn Tərəflər bütün Xəzərsahili dövlətlərin ümumi razılığı əsasında Xəzər dənizinin hüquqi statusuna dair danışıqların sürətləndirilməsinə və mövqelərinin yaxınlaşdırılmasına tərəfdar olduqlarını bildirirlər.

Razılığa Gələn Tərəflər Xəzər dənizinin sülh, dostluq və əməkdaşlıq dənizi olmasına əmindirlər və Xəzər dənizinin hərbiləşdirilməsinin əleyhinə olduqlarını elan edirlər, ekologiya və canlı mühitin qorunması üçün sahilyanı ölkələrin daha artıq əməkdaşlıq etməsini arzulayırlar. Onlar Xəzər dənizinin ekoloji vəziyyətinə görə Xəzərsahili dövlətlərin məsuliyyətini təsdiq edirlər.

Maddə 10

Razılığa Gələn Tərəflər, bir-birinin vətəndaşları üçün sadələşdirmələr məqsədilə iki ölkə arasında imzalanmış hüquqi sazişlərin, xüsusilə də hüquqi yardım və cinayət törətmiş şəxslərin ekstradisiyası və azadlıqdan məhrum olmuş şəxslərin verilməsi haqqında müqavilələrin tam icrasına öz sadıqlığını bildirirlər.

Maddə 11

Razılığa Gələn Tərəflər, mütəşəkkil və beynəlxalq cinayətkarlıqla, terrorçuluqla, narkotik maddələrin qeyri-qanuni dövriyyəsi ilə, mülki aviasiyanın təhlükəsizliyinə qarşı yönəldilən aktlarla, mədəni sərvətlərinin ölkədən qeyri-qanuni çıxarılması, nəvə balıqlarının qeyri-qanuni ovlanması, kürü və malların qaçaqmalçılığına qarşı mübarizə sahəsində fəal əməkdaşlıq edəcəklər. Razılığa Gələn Tərəflər, qarşılıqlı maraq doğuran bu və ya digər məsələlərdə əməkdaşlıq haqqında ayrıca sazişlər bağlayacaqlar.

sabitlik və təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi məqsədilə davamlı əməkdaşlıq edəcəklər. Razılığa Gələn Tərəflər ayrıca sazişlər əsasında sərhəd əməkdaşlıqları sahəsində birgə fəaliyyət göstərəcəklər.

Maddə 3

Razılığa Gələn Tərəflər, bütün mübahisələri müzakirələr yolu ilə və qarşılıqlı anlaşma şəraitində həll edəcəklər. Həmçinin, sülh, sabitlik və təhlükəsizliyin qorunması məqsədi ilə mütəmadi məsləhətləşmələr aparacaq, sülh və sabitliyə təhlükə törədən, təhlükəsizliyi pozan amillərin aradan qaldırılması istiqamətində səy göstərəcəklər.

Maddə 4

Razılığa Gələn Tərəflər BMT Nizamnaməsinin prinsiplərinə uyğun olaraq, dövlətlərarası münasibətlərdə təcavüz aktlarının, zor işlətmək və ya zor işlədəcəyi ilə hədələməyin yolverilməz olduğunu təsdiq edərək, beynəlxalq tanınmış sərhədlərin zor işlətməklə pozulmasının nəticələrini tanımır və münaqişələrin dövlətlərin suverenliyi, ərazi bütövlüyü və sərhədlərinin toxunulmazlığı prinsiplərinə əsasən həll edilməsinə tərəfdar çıxırlar.

Maddə 5

Razılığa Gələn Tərəflər, digərinin siyasi müstəqilliyinə, suverenliyinə və ərazi bütövlüyünə qarşı yönəldilmiş hər hansı hərəkətlərdən və təzyiq formalarından çəkinəcəklər.

Razılığa Gələn Tərəflər öz ərazisində təşkilatlar, qruplar, dəstələr və şəxslərin digər Razılığa Gələn Tərəfə qarşı fəaliyyət göstərməsinə imkan verməyəcəklər.

Onlar həmçinin öz ərazisindən digər Razılığa Gələn Tərəfə qarşı təcavüz məqsədilə istifadə edilməsinə icazə verməyəcəkdir.

Maddə 6

Razılığa Gələn Tərəflər beynəlxalq təşkilat və konfranslar çərçivəsində qarşılıqlı maraq kəsb edən məsələlərə dair fikir mübadiləsi və qarşılıqlı məsləhətləşmələr aparacaq, üçüncü ölkələrdəki diplomatik nümayəndəlikləri arasında əməkdaşlığı təşviq edəcəklər.

Maddə 7

Razılığa Gələn Tərəflər iki ölkənin beynəlxalq və regional təşkilatlar çərçivəsində əməkdaşlığının səviyyəsindən razı qaldıqlarını bildirərək, bu

Azərbaycan Respublikası ilə İran İslam Respublikası
arasında dostluq və əməkdaşlıq münasibətlərinin
prinsipləri haqqında

M Ü Q A V İ L Ə

Bundan sonra Razılığa Gələn Tərəflər adlandırılan Azərbaycan Respublikası
və İran İslam Respublikası,

siyasi, iqtisadi, ticarət, mədəniyyət və ictimai sahələrdə münasibətləri
genişləndirməyə maraq göstərərək,

sivilizasiya, mədəniyyət, tarixi və din ortaqlıqlarını qeyd edərək,

suverenlik, müstəqillik, ərazi bütövlüyünə hörmət və bir-birinin daxili
işlərinə qarışmamaq prinsiplərinə uyğun olaraq və iki ölkənin dostluq, qarşılıqlı
anlaşma münasibətlərinin müxtəlif sahələrdə əməkdaşlığın inkişafı meyarı kimi
qiymətləndirilməsinə inanaraq,

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Nizamnaməsinin məqsəd və prinsipləri, eləcə də
beynəlxalq hüquqda qəbul olunmuş meyarlara sadıq olduqlarını bildirərək,

iki ölkə əlaqələrinin regional və beynəlxalq səviyyədə sülh, sabitlik və
təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsi ilə qırılmaz bağlılığını vurğulayaraq,

birgə sərhədlərin mövcudluğunu nəzərə alaraq və qarşılıqlı mehriban
qonşuluq əlaqələrinin iki ölkə xalqlarının əsas maraqlarına cavab verməsinə
inanaraq,

aşağıdakılar barədə razılığa gəldilər:

Maddə 1

Razılığa Gələn Tərəflər qonşu, dost, bərabərhüquqlu və müstəqil dövlətlər
olaraq, öz münasibətlərini suverenlik və ərazi bütövlüyünə hörmət, bir-birinin daxili
işlərinə qarışmamaq prinsipləri və digər ümumi qəbul edilən beynəlxalq hüquq
prinsip və normaları əsasında inkişaf etdirəcəklər.

Maddə 2

Razılığa Gələn Tərəflər iki dövlət arasındakı sərhədlərini dostluq sərhədləri
elan edərək, suverenliyə, ərazi bütövlüyünə və sərhədlərin toxunulmazlığına hörmət
edilməsinin vacibliyini vurğulayaraq, regional və beynəlxalq səviyyələrdə sülh,

جداگانه که طبق ماده ۲۹ معاهده حاضر لازم الاجرا میگردد.
تنظیم می‌شوند.

ماده ۲۷

اختلافات ناشی از تفسیر و اجرای معاهده حاضر باید از طریق
رایزنی و گفتگوها بین طرفین متعاقد حل و فصل گردد.

ماده ۲۸

معاهده حاضر طبق ماده ۱۰۲ منشور ملل متحد در دبیرخانه
سازمان ملل متحد ثبت خواهد شد.

ماده ۲۹

این معاهده پس از انجام تشریفات تصویب طبق قوانین داخلی
و مبادله اسناد تصویب لازم الاجراء خواهد بود.

ماده ۳۰

این معاهده بمدت ۱۰ سال منعقد می‌شود. در صورتیکه یکی
از طرفین متعاهدین حداقل ۶ ماه قبل از انقضای مدت
معاهده درخواست فسخ آن را بطور کتبی به دیگر طرف
متعاهد اطلاع ندهد بطور خودکار برای ۱۰ سال دیگر تمدید
می‌شود.

این معاهده در شهر تهران در تاریخ ۳۰ اردیبهشت ماه ۱۳۸۱
شمسی برابر با ۲۰ ماه می ۲۰۰۲ میلادی در ۲ نسخه هر
کدام به زبانهای فارسی، آذربایجانی و انگلیسی به امضاء رسید
و هر دو متن اعتبار یکسان دارد. در صورت اختلاف نظر متن
انگلیسی ترجیح دارد.

از طرف جمهوری اسلامی ایران از طرف جمهوری آذربایجان

سید محمد خاتمی

حیدر علی‌اف

رئیس جمهوری اسلامی ایران

رئیس جمهوری آذربایجان

جداگانه که طبق ماده ۲۹ معاهده حاضر لازم الاجرا میگردد،
تنظیم می‌شوند.

ماده ۲۷

اختلافات ناشی از تفسیر و اجرای معاهده حاضر باید از طریق
رایزنی و گفتگوها بین طرفین متعاقد حل و فصل گردد.

ماده ۲۸

معاهده حاضر طبق ماده ۱۰۲ منشور ملل متحد در دبیرخانه
سازمان ملل متحد ثبت خواهد شد.

ماده ۲۹

این معاهده پس از انجام تشریفات تصویب طبق قوانین داخلی
و مبادله اسناد تصویب لازم الاجراء خواهد بود.

ماده ۳۰

این معاهده بمدت ۱۰ سال منعقد می‌شود. در صورتیکه یکی
از طرفین متعاهدین حداقل ۶ ماه قبل از انقضای مدت
معاهده درخواست فسخ آن را بطور کتبی به دیگر طرف
متعاهد اطلاع ندهد بطور خودکار برای ۱۰ سال دیگر تمدید
می‌شود.

این معاهده در شهر تهران در تاریخ ۳۰ اردیبهشت ماه ۱۳۸۱
شمسی برابر با ۲۰ ماه می ۲۰۰۲ میلادی در ۲ نسخه هر
کدام به زبانهای فارسی، آذربایجانی و انگلیسی به امضاء رسید
و هر دو متن اعتبار یکسان دارد. در صورت اختلاف نظر متن
انگلیسی ترجیح دارد.

از طرف جمهوری اسلامی ایران از طرف جمهوری آذربایجان

سید محمد خاتمی

حیدر علی‌اف

رئیس جمهوری اسلامی ایران

رئیس جمهوری آذربایجان

برق منعقدہ در تاریخ ۱۳۷۳/۴/۱۱ برابر با ۱۹۹۴/۷/۲ مبنی بر احداث سدھا تاکید نمودند.

مادہ ۲۲

طرفین متعاہد ضمن ابراز خرسندی از توسعه مناسبات دو کشور بر لزوم اجرای توافقات حاصلہ بین دو کشور در بخشہای مختلف تاکید نمودند.

مادہ ۲۳

طرفین متعاہد با در نظر گرفتن کمبود انرژی در جمہوری خودمختار نخجوان در مورد احداث خط لولہ گاز خوی - جلفا بمنظور صدور گاز ایران بہ نخجوان موافقت نمودند.

مادہ ۲۴

بمنظور تقویت کریدور شمال - جنوب و ایجاد تسہیلات جہت تردد اتباع دو کشور، طرفین متعاہد در توسعه شبکہہای حمل و نقلی بویژہ حد فاصل پایتختہای دو کشور تلاش خواهند نمود. طرفین متعاہد علاقمندی خود را بمنظور احداث جادہ آستارا - باکو بر اساس موافقتنامہای کہ بین دو کشور امضاء خواہد شد و تلاش در جہت تحقق این پروژہ را اعلام کردند.

مادہ ۲۵

طرفین متعاہد بعنوان دول مستقل و متساوی الحقوق ہمکاریہای تنگاتنگ و فعالیتہای متقابل را در زمینہ دفاعی انجام خواهند داد. نحوہ این ہمکاریہا طی موافقتنامہ جداگانہای تنظیم خواہد شد.

مادہ ۲۶

انجام تغییرات در این معاہدہ بر اساس توافق متقابل طرفین متعاہد امکان پذیر است. تغییرات و ضمائم طی پروتکلہای

داشت. طرفین متعاقد توسعه ارتباط و همکاری بین بخشهای زبان و ادبیات دو کشور را تشویق و حمایت بعمل می آورند. با توجه به مشترکات دینی بین مردم دو کشور طرفین در زمینه امور دینی در چارچوب قانون همکاری خواهند کرد.

ماده ۱۸

طرفین متعاقد در زمینه مخابرات، ارتباطات، مطبوعات، انتشارات، رادیو و تلویزیون، خبرگزاریها و دیگر وسائل ارتباط جمعی همکاری خواهند نمود.

ماده ۱۹

طرفین متعاقد تلاش خواهند نمود زمینه های همکاری فیما بین مجالس، نهادها، سازمانهای اجتماعی، احزاب سیاسی، دوائر تجاری و اتحادیه های صنفی و همچنین سفرهای متقابل این ارگانها را فراهم آورند.

ماده ۲۰

طرفین متعاقد در زمینه حفظ محیط زیست همکاریهای همه جانبه خود را گسترش داده و در این راستا نسبت به اجرای تدابیر پذیرفته شده منطقه ای و جهانی مساعدت خواهند نمود. همچنین در زمینه ایجاد سیستم امنیت و حفاظت بین الامالی محیط زیست از جمله احیاء سیستم و حفظ اکولوژی دریای خزر همکاری و فعالیت متقابل خواهند نمود.

ماده ۲۱

طرفین متعاقد با توجه به اهمیت احداث سدهای خداآفرین و قیز قلعه سی در گسترش همکاریهای مشترک دو کشور بر اجرای مفاد یادداشت تفاهم همکاریهای دوجانبه دولت جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان در زمینه آب و

ماده ۱۵

طرفین متعهد با توجه به جایگاه حمل و نقل در توسعه همه جانبه همکاریهای دو کشور ضمن تأمین حمل و نقل بار و مسافر از طریق بنادر دریایی، هوایی، شبکه راه آهن، و جادهای خود بر اساس ایجاد مساعدترین رژیم، موافقتنامههای جداگانه در خصوص تنظیم امور حمل و نقل بار و مسافر بر اساس قواعد عبور و مروری از اراضی خویش امضاء خواهند نمود.

ماده ۱۶

طرفین متعهد با تشویق روابط، مستقیم میان دانشگاهها، مؤسسات آموزش عالی، مراکز تحقیقاتی و فناوری دو کشور همکاری در زمینه علمی و تحقیقاتی به ویژه اجرای طرحها و پروژههای تحقیقاتی مشترک در زمینه فناوری پیشرفته را مورد تأکید قرار داده و در جهت توسعه همکاریهای علمی و فنی دو کشور تلاش خواهند نمود. طرفین تسهیلات لازم را برای تبادل استادان، دانشجویان، محققان و متخصصان یکدیگر فراهم خواهند آورد.

ماده ۱۷

طرفین متعهد امکانات، لازم را بمنظور تبادلات فرهنگی دو کشور که دارای میراث فرهنگی مشترک میباشند فراهم آورده و به همین منظور نسبت به ایجاد مراکز فرهنگی و هنری مشترک که نقش مستقیم در توسعه روابط دو کشور دارد مساعدت لازم را مبذول خواهند داشت. طرفین نسبت به حفظ میراث فرهنگی و تاریخی مساعدت همه جانبه نموده و همچنین اهمیت ویژهی را به همکاری در زمینههای فرهنگی، معماری و هنری در سطح بین الملل معطوف خواهند

ماده ۱۳

نظر به اینکه مسائل مربوط به همکاریهای بازرگانی و اقتصادی بخش مهمی از مناسبات فیمابین را تشکیل میدهد طرفین متعهد توافق نمودند که زمینه مناسب را جهت رساندن حجم مبادلات تجاری به سطح مطلوب و سرمایه گذاریهای مشترک فراهم آورند.

ماده ۱۴

طرفین متعهد توسعه مناسبات اقتصادی، تجاری، علمی و فنی را در سطح مشروحه زیر تأمین خواهند کرد:

- ارگانهای اداری - دولتی
 - سیستم بانکی و مالیاتی
 - استانهای مرزی و دیگر مناطق
 - مؤسسات، اتحادیهها و تعاونیها
- طرفین متعهد امکان سرمایه گذاری متقابل در کشورهای یکدیگر را فراهم نموده و نسبت به ایجاد شرایط مساعد اقتصادی، مالی، حقوقی، فعالیتهای کارفرمایی، شرکت در مناقصههای پروژههای یکدیگر و سایر فعالیتهای اقتصادی کمک خواهند کرد. همچنین امکانات لازم بمنظور تولید محصولات کشاورزی، صنعتی، معدنی تولید ماشین آلات و تأسیس مؤسسات مشترک در این زمینهها را فراهم خواهند نمود. علاوه در مورد گسترش سطح همکاریهای دو جانبه در بخش منابع انرژی شامل اکتشاف، استخراج، پالایش، خرید، فروش، انتقال نفت و گاز و همچنین ساختمان صنایع مربوطه و پتروشیمی موافقت نمودند.

همکاریهای کشورهای ساحلی دریای خزر برای حفاظت از محیط زیست و منابع زنده این دریا می باشند. آنها مسئولیت کشورهای ساحلی دریای خزر در خصوص وضعیت محیط زیست دریای خزر را مورد تأیید قرار می دهند.

ماده ۱۰

طرفین متعهد با هدف ایجاد تسهیلات برای اتباع یکدیگر پابندی خود را به اجرای کامل موافقتنامه های قضایی منعقدہ فیمابین دو کشور به ویژه معاضدت قضایی، استرداد مجرمین و انتقال محکومان اعلام می دارند.

ماده ۱۱

طرفین متعهد بطور فعال در زمینه مبارزه با جنایات سازمان یافته بین المللی، قاچاق مواد مخدر، تروریسم، عملیات علیه امنیت هوایمایی کشوری، خروج غیر قانونی ثروتهای فرهنگی، صید غیر قانونی ماهیان استروژن و قاچاق خاویار و کالا همکاری خواهند نمود. طرفین متعهد جهت همکاری در این زمینه ها و یا دیگر زمینه های مورد توجه متقابل قراردادهای جداگانه ای را منعقد خواهند نمود.

ماده ۱۲

طرفین متعهد مناسبات بین دو کشور را بر اساس موازین شناخته شده بین المللی، اعتماد متقابل و همکاری سودبخش متقابل در زمینه های سیاسی، اقتصادی بازرگانی، کشاورزی، علمی و فناوری، حمل و نقل، فرهنگ و هنر، تبادل اطلاعات، گردشگری، ورزش و سایر زمینه ها بر اساس موافقتنامه های جداگانه گسترش خواهند داد.

گروهها، دستجات و افراد، امکان فعالیت علیه طرف متعاقد دیگر را نخواهند داد. آنها همچنین اجازه استفاده از اراضی خود به قصد تجاوز علیه طرف دیگر را نخواهند داد.

ماده ۶

طرفین متعاقد بر اساس منافع متقابل، در چارچوب سازمانها و نهادهای بین‌المللی اقدام به تبادل نظر و مشورت‌های متقابل خواهند کرد و کلیه نمایندگیهای سیاسی و دیپلماتیک، خود در کشورهای ثالث را تشویق به همکاری با یکدیگر خواهند نمود.

ماده ۷

طرفین متعاقد با ابراز رضایت از سطح همکاریهای دو کشور در سازمانهای بین‌المللی و منطقه‌ای بر تقویت این همکاریها بویژه در سازمان ملل متحد، سازمان کنفرانس اسلامی و سازمان همکاریهای اقتصادی (اگو) تأکید می‌نمایند.

ماده ۸

طرفین متعاقد همکاریایی که با هدف تعمیق ثبات، صلح و امنیت پایدار کشورهای منطقه انجام می‌گیرد را افزایش خواهند داد و بمنظور تحکیم و افزایش بهره‌وری سیستمهای امنیتی منطقه‌ای و بین‌المللی تلاشهای مستمر معمول خواهند داشت.

ماده ۹

طرفین متعاقد طرفداری خود را از تسریع گفتگوها در خصوص رژیم حقوقی دریای خزر بر اساس اتفاق آراء کلیه کشورهای ساحلی و نزدیک کردن دیدگاههای یکدیگر را اعلام می‌دارند. طرفین متعاقد اطمینان دارند که دریای خزر دریای صلح و دوستی و همکاری می‌باشد. آنها مخالفت خود را با نظامی کردن دریا اعلام می‌دارند و خواستار افزایش

ماده ۲

طرفین متعهد با اعلام مرزهای دو کشور بعنوان مرزهای دوستی و با تأکید بر لزوم احترام به حاکمیت، تمامیت ارضی و مصونیت مرزها، همکاریهای مستمری را بمنظور تقویت صلح، ثبات و امنیت در سطوح منطقه‌ای و جهانی بعمل خواهند آورد. طرفین متعهد بر اساس موافقتنامه‌های جداگانه در زمینه همکاریهای مرزی اقدام به فعالیت مشترک خواهند نمود.

ماده ۳

طرفین متعهد تمامی اختلافات احتمالی را از طریق مذاکرات و در جو حسن تفاهم حل و فصل خواهند نمود. همچنین بمنظور حفظ صلح، ثبات و مبانی امنیت رایزنیهای پی‌وقفه بعمل خواهند آورد و در راستای برطرف ساختن شرائط تهدید صلح، ثبات و عوامل مخل امنیت تلاش خواهند نمود.

ماده ۴

طرفین متعهد بر طبق مفاد منشور ملل متحد، غیر قابل قبول بودن اقدامات تجاوزکارانه، استفاده از زور و تهدید به استفاده از زور در روابط بین دولتها را مورد تأیید قرار داده و نتایج حاصل از نقض مرزهای شناخته شده بین‌المللی با استفاده از زور را به رسمیت نمی‌شناسند و از حل و فصل مناقشات بر اساس اصول حاکمیت، تمامیت ارضی و مصونیت مرزها طرفداری می‌کنند.

ماده ۵

طرفین متعهد از هر حرکت و اشکال فشار علیه تمامیت ارضی، حق حاکمیت و استقلال سیاسی طرف دیگر خودداری خواهند کرد. طرفین متعهد در اراضی خود به سازمانها،

معاهده اصول مناسبات دوستانه و همکاری بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان

جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان که
منبع طرفین متعاهد خوانده می شوند با تمایل به بسط و
گسترش روابط خود در زمینه های مختلف سیاسی، اقتصادی،
بازرگانی، فرهنگی، مردمی و با تأکید بر مشترکات تمدنی،
فرهنگی، تاریخی و دینی و بر اساس اصول احترام به استقلال،
حاکمیت، تمامیت ارضی و عدم مداخله در امور داخلی یکدیگر
و با اعتقاد به اینکه مناسبات دوستی و تفاهم متقابل دو کشور
بعنوان معیار توسعه همکاریهای گوناگون تلقی می گردد،
ضمن اعلام پایبندی به اهداف و اصول منشور ملل متحد و
معیارهای پذیرفته شده حقوق بین الملل و با تأکید بر اینکه
روابط دو کشور پیوند ناگسستنی با تحکیم صلح، امنیت و ثبات
در سطح منطقه ای و جهانی دارد و با عنایت به وجود مرزهای
مشترک و با اعتقاد به اینکه روابط حسن همجواری متقابل
جوابگوی علائق اصلی مردم دو کشور می باشد در موارد ذیل
به توافق رسیدند:

ماده ۱

طرفین متعاهد بعنوان دولتهای همسایه، دوست،
متساوی الحقوق و مستقل مناسبات خود را بر مبنای اصول
احترام به حاکمیت و تمامیت ارضی، عدم مداخله در امور
داخلی یکدیگر و سایر اصول و موازین پذیرفته شده حقوق
بین الملل توسعه خواهند داد.

معاهده
اصول مناسبات دوستانه و همکاری
بین
جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان

- ۹۳- یادداشت تفاهم همکاریهای فرهنگی بین وزارت فرهنگ جمهوری آذربایجان و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی جمهوری اسلامی ایران ۲۰۰۲/۵/۲۰ - تهران
- ۹۴- یادداشت تفاهم پنجمین اجلاس کمیسیون مشترک همکاریهای اقتصادی ، فرهنگی و علمی میان جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان ۲۰۰۲/۱۰/۲۸ - باکو
- ۹۵- تفاهمنامه همکاریهای فرهنگی میان وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی جمهوری اسلامی ایران و وزارت فرهنگ جمهوری آذربایجان برای سال ۲۰۰۳ - ۱۰/۱۲/۲۰۰۲ - باکو
- ۹۶- یادداشت تفاهم همکاریهای رادیو و تلویزیونی ۲۰۰۳/۱/۱۰ - باکو
- ۹۷- یادداشت توافق اعطای ۲ میلیون دلار کمک بلاعوض جمهوری اسلامی ایران به جمهوری آذربایجان جهت اجرای طرحهای زیربنائی ۲۰۰۳/۴/۲۹ - باکو
- ۹۸- یادداشت تفاهم همکاریهای بهداشتی و پزشکی بین وزارت بهداشت ، درمان و آموزش پزشکی جمهوری اسلامی ایران و وزارت بهداشت جمهوری آذربایجان ۷/۱۲/۲۰۰۳ - تهران
- ۹۹- یادداشت تفاهم در زمینه اعطای ۵ هزار دوز اسپرم گاومیش به جمهوری آذربایجان ۲۰۰۳/۷/۲۹ - باکو
- ۱۰۰- پروتکل ملاقات هیئتهای مرزیانی جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان ۲۰۰۴/۲/۴ - باکو
- ۱۰۱- قرارداد کمک بلاعوض توسعه ای جمهوری اسلامی ایران به جمهوری آذربایجان مارس ۲۰۰۴ - باکو
- ۱۰۲- یادداشت تفاهم همکاری میان وزارتخانه های دادگستری جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان ۲۰۰۴/۶/۱۶ - باکو

این یادداشت تفاهم با وصول آخرین اطلاعات کتبی به برنامه نظارت بر مواد مخدر AIO سازمان ملل متحد، از طرق دیپلماتیک مبنی بر طی شدن تشریفات درون دولتی ضروری برای معتبرشدن آن لازم الاجرا می شود.

۸۱- یادداشت تفاهم منعقد شده بین کمیته دولتی گمرکات جمهوری آذربایجان و گمرکات کل جمهوری اسلامی ایران. ژانویه سال ۲۰۰۱ - تهران.

۸۲- یادداشت تفاهم همکاری شورای امنیت وابسته به نهاد ریاست جمهوری آذربایجان و شورای عالی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران. باکو - ژوئیه سال ۲۰۰۱

۸۳- یادداشت تفاهم همکاری بین وزارت امنیت ملی جمهوری آذربایجان و وزارت کشور جمهوری اسلامی ایران در زمینه مسائل مرزی و مبارزه با قاچاق مواد مخدر و روانگردان و غیره ۲۰۰۲/۱/۲۲ - باکو

۸۴- قرارداد اصول دوستی و مناسبات دوستانه بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران ۲۰۰۲/۵/۲۰ - تهران

۸۵- موافقت نامه حمل و نقل هوایی بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران. ۲۰۰۲/۵/۲۰ - تهران.

۸۶- موافقت نامه حمل و نقل جاده ای بین المللی بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران ۲۰۰۲/۵/۲۰ - تهران

۸۷- موافقت نامه همکاریها و مساعدت متقابل در مسائل گمرکی بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران ۲۰۰۲/۵/۲۰ - تهران

۸۸- یادداشت تفاهم همکاریهای دامپزشکی بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران ۲۰۰۲/۵/۲۰ - تهران

۸۹- یادداشت تفاهم همکاریهای آموزشی، تحقیقی و تکنولوژی بین وزارت تحصیل جمهوری آذربایجان و وزارت علوم، تحقیقات و فناوری جمهوری اسلامی ایران ۲۰۰۲/۵/۲۰ - تهران.

۹۰- موافقت نامه همکاریهای ورزشی بین وزارت جوانان، ورزش و جهانگردی جمهوری آذربایجان و سازمان تربیت بدنی جمهوری اسلامی ایران ۲۰۰۲/۵/۲۰ - تهران

۹۱- یادداشت تفاهم همکاری بین مرکز دولتی استاندارد و اندازه گیری جمهوری آذربایجان و مرکز استاندارد ایران در زمینه همکاریهای استاندارد و اندازه گیری ۲۰۰۲/۵/۲۰ - تهران

۹۲- موافقت نامه همکاری در زمینه خدمات قرنطینه نباتی بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران ۲۰۰۲/۵/۲۰

۶۹- موافقت نامه همکاریهای اقتصادی ، فنی ، علمی و فرهنگی کمیسیون مشترک بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران . ۱۹۹۷/۱۱/۲۰ - باکو . در دومین جلسه کمیسیون مشترک همکاریهای اقتصادی ، فنی ، علمی و فرهنگی پامضاء رسیده است .
۷۰- یادداشت تفاهم گسترش همکاریها بین جمهوری خودمختار نخجوان و جمهوری اسلامی ایران

۷۱- یادداشت تفاهم همکاری بین مجلس شورای اسلامی ایران و مجلس ملی جمهوری آذربایجان ۱۹۹۷/۱۲/۲۸ . مشتمل بر یک مقدمه و ۸ بند بوده و به همکاریهای بین المجالس دو کشور ، ایجاد گروههای دوستی پارلمانی ، تبادل تجربه در زمینه وضع قوانین و مبادله هیات های پارلمانی مربوط می شود .

۷۲- قرارداد تسلیم مجرمین بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران ۲۱/۱۹۹۸/۲

۷۳- قرارداد استرداد مجرمین جهت مجازات بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران ۲۱/۱۹۹۸/۲

۷۴- قرارداد مضاعف حقوقی بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران ۲۱/۱۹۹۸/

۷۵- موافقت نامه همکاریهای اقتصادی ، علمی ، فرهنگی و ورزشی بین جمهوری خودمختار نخجوان و استان آذربایجان شرقی ، تبریز - اوت ۱۹۹۸
۷۶- پروتکل همکاری بین استانداری آذربایجان شرقی و جمهوری خودمختار نخجوان ۱۸/۱۹۹۸/۸ - تبریز ، این پروتکل دارای ۱۱ بند می باشد .

۷۷- پروتکل سومین جلسه کمیسیون مشترک همکاریهای اقتصادی ، فنی ، علمی و فرهنگی ۱۹۹۹/۱۰/۷ - تهران

۷۸- موافقت نامه همکاریهای کشاورزی بین وزارت کشاورزی جمهوری اسلامی ایران و وزارت کشاورزی جمهوری آذربایجان ۱۸/۱۰/۱۹۹۹

۷۹- یادداشت تفاهم همکاری بین گمرکات کل جمهوری اسلامی ایران و کمیته دولتی گمرکات جمهوری آذربایجان ۲۸/۱۰/۱۹۹۹ - باکو

۸۰- یادداشت تفاهم همکاری در زمینه مبارزه با مشروعیت بخشیدن به پولهای اکتسابی غیرقانونی و نظارت بر مواد مخدر منعقد شده بین جمهوری آذربایجان ، گرجستان ، جمهوری اسلامی ایران و سازمان AIO سازمان ملل متحد ۲۰۰۰/۷/۵ - شهر وین

- ۵۷- یادداشت تفاهم گمرکی ۱۹۹۵/۳/۹ - تهران
- ۵۸- تفاهم نامه گمرکی ۱۹۹۶/۷/۱۹ دارای مقدمه و ۱۲ بند می باشد .
- ۵۹- پروتکل همکاری بین وزارتخانه های کشور جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران ۱۹۹۶/۷/۳۰ - تهران
- ۶۰- تفاهمنامه مبارزه مشترک بر علیه قاچاق مواد مخدر و روانگردان بین وزارت کشور جمهوری آذربایجان و وزارت کشور جمهوری اسلامی ایران ۱۹۹۶/۷/۳۰ - تهران
- ۶۱- پروتکل دومین جلسه کمیسیون همکاریهای مشترک اقتصادی ، فنی ، علمی ، فرهنگی ۱۹۹۶/۱۰/۷ - تهران . مشتمل بر یک مقدمه و ۱۱ بند بوده و به همکاریهای دو کشور در زمینه های حمل و نقل جاده ای ، هوایی ، ریلی و دریایی ، برق رسانی ، نفت و گاز ، بازرگانی و بانکی ، کشاورزی و ماهیگیری و فرهنگ و ارتباطات مربوط میباشد .
- ۶۲- یادداشت تفاهم کمکهای انساندوستانه ۱۹۹۶/۱۰/۷ - تهران . در خصوص کمکهای بشردوستانه جمهوری اسلامی ایران به جمهوری آذربایجان می باشد .
- ۶۳- موافقت نامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه گذاریها بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران ۱۹۹۶/۱۰/۲۸ - تهران .
- ۶۴- قرارداد همکاری بین شرکت «آذربایلیق» جمهوری آذربایجان و شیلات جمهوری اسلامی ایران ۱۹۹۶/۱۱/۳ - باکو . در مورد مبادله ماهی خاویار مولد می باشد .
- ۶۵- یادداشت تفاهم همکاریهای فرهنگی ۱۹۹۶/۱۲/۱۲ - باکو . مشتمل بر یک مقدمه و ۱۶ بند و یک متمم بوده و همکاریهای فرهنگی دو کشور را در نظر می گیرد .
- ۶۶- یادداشت تفاهم استانداری اردبیل و وزارت بازرگانی جمهوری آذربایجان در زمینه ایجاد بازارهای مشترک مرزی ۱۹۹۷/۵/۷ - باکو . شامل یک مقدمه و ۳ بند در باره احداث سد خداآفرین ، ایجاد بازارهای مرزی در منطقه آزادلیق شهرستان گرمی و شهرستان پارس آباد می باشد .
- ۶۷- یادداشت تفاهم کشاورزی جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران ۱۳۷۹/۵/۲۹ - باکو . شامل یک مقدمه و ۵ بند در زمینه همکاریهای کشاورزی دو کشور ، صدور محصولات کشاورزی از استان گیلان و تولید چای می باشد .
- ۶۸- یادداشت تفاهم همکاریهای حمل و نقل جاده ای ۱۹۹۷/۸/۳ - باکو . شامل بر یک مقدمه و ۱۰ بند بوده و به همکاریهای دو کشور در زمینه حمل و نقل جاده ای مربوط می شود .

- ۴۵- پروتکل همکاریهای علمی ، فرهنگی و انسانی بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران . ۱۹۹۴/۷/۲ - تهران از سال ۱۹۹۶ فاقد اعتبار می باشد.
- ۴۶- یادداشت تفاهم همکاریهای هیدروانرژی و آبی بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران . ۱۹۹۴/۷/۲ - تهران
- ۴۷- موافقت نامه همکاریهای بهداشتی و علوم پزشکی بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران ۱۹۹۴/۷/۲ - تهران . مشتمل بر یک مقدمه و ۱۲ بند میباشد
- ۴۸- موافقت نامه همکاری بین شرکت رادیو - تلویزیون دولتی جمهوری آذربایجان و سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران . تهران - ۲ ژوئیه ۱۹۹۴
- ۴۹- یادداشت تفاهم تاسیس کمیسیون مشترک در امور مرزی بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران . تهران - ۲ ژوئیه سال ۱۹۹۴
- ۵۰- یادداشت تفاهم منعقد بین مسئولین هدایت پرواز جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان ۱۹۹۴/۱۰/۲۶ - تهران مشتمل بر یک مقدمه و ۱۰ بند می باشد.
- ۵۱- بیانیه مشترک برای مطبوعات ۱۹۹۴/۱۲/۹ - باکو . در این بیانیه بر گسترش همکاریهای دوجانبه ، حمایت مراجع اجرایی دو کشور از اجرای تمامی موافقت نامه ها و گسترش همکاریهای بین المجالس تاکید شده است .
- ۵۲- یادداشت تفاهم تهیه فهرست کالاهای قابل مبادله بین طرفین ۱۹۹۴/۱۲/۹ - باکو شامل یک مقدمه و ۴ بند است .
- ۵۳- موافقت نامه همکاریهای فرهنگی بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران ۱۹۹۴/۱۲/۹ - باکو
- ۵۴- یادداشت تفاهم همکاریهای صنعتی . ۱۹۹۴/۱۲/۱۰ - باکو مشتمل بر یک مقدمه و ۷ بند بوده و به همکاریهای صنعتی دو کشور ، ایجاد شرکت مشترک توسط شرکت تراکتورسازی تبریز و کمیته ویژه ماشین سازی آذربایجان ، صدور قطعات یدکی اتوبوس و مینی بوس به آذربایجان و احداث کارخانه سیمان سازی در نخجوان مربوط می شود .
- ۵۵- پروتکل موافقت با گسترش همکاریهای دوجانبه بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری خودمختار نخجوان جمهوری آذربایجان ۱۹۹۶/۷/۸ - تهران . شامل ۱۴ بند است
- ۵۶- پروتکل همکاری فیما بین جمهوری خودمختار نخجوان جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران ۱۹۹۶/۷/۸ - تهران . پروتکل دارای ۸ بند می باشد .

۲۲- موافقت نامه همکاریهای علمی آکادمی علوم جمهوری آذربایجان و رایزنی فرهنگی جمهوری اسلامی ایران . در تاریخ ۲۸ اکتبر ۱۹۹۲ در شهر باکو امضاء شده است . مشتمل بر یک مقدمه و ۱۵ بند است .

۲۳- یادداشت تفاهم همکاری بین وزارت اقتصاد جمهوری آذربایجان و وزارت صنایع جمهوری اسلامی ایران . باکو - ۱۹۹۲/۱۰/۲۸ . مشتمل بر یک مقدمه و ۱۰ بند می باشد .

۲۴- قرارداد همکاریهای بازرگانی بین وزارت بازرگانی جمهوری آذربایجان و وزارت بازرگانی جمهوری اسلامی ایران ۱۹۹۲/۱۰/۲۸ - باکو . مشتمل بر یک مقدمه و ۱۶ بند بوده و به همکاریهای بازرگانی دو کشور مربوط می شود .

۲۵- موافقت نامه بازرگانی متقابل بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران ۱۹۹۲/۱۰ - باکو .

۲۶- تفاهم نامه همکاریهای اقتصادی بین وزارت اقتصاد جمهوری آذربایجان و وزارت اقتصاد و دارایی جمهوری اسلامی ایران ۱۹۹۲/۱۰/۲۸ - باکو . مشتمل بر یک مقدمه و ۳ بند است .

۲۷- یادداشت تفاهم جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران در زمینه حمل و نقل . ۱۹۹۲/۱۰/۲۸ - باکو . مشتمل بر یک مقدمه و ۳ بند می باشد .

۲۸- موافقت نامه همکاریهای علمی ، اقتصادی و آموزشی بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران (مربوط به منطقه نخجوان) ۱۹۹۲/۱۰/۲۸ - باکو

۲۹- موافقتنامه پرداخت های بانکی بین بانک ملی جمهوری آذربایجان و بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران ۱۹۹۲/۱۰/۲۸ - باکو . مشتمل بر یک مقدمه و ۱۵ بند میباشد .

۴۰- یادداشت تفاهم بازرگانی ۱۹۹۲/۱۱/۷ - باکو . مشتمل بر یک مقدمه و ۱۰ بند بوده و به همکاریهای دو کشور در زمینه ایجاد تسهیلات برای بازرگانی و تجارت و مبادله کالا مربوط می شود .

۴۱- یادداشت تفاهم تأسیس کمیسیون مشترک مرزی ۱۹۹۴/۷/۲ - تهران . مشتمل بر یک مقدمه و ۷ بند است .

۴۲- یادداشت تفاهم صدور گاز طبیعی از ایران به نخجوان ۱۹۹۴/۷/۲ - تهران . مشتمل بر یک مقدمه و ۳ بند است .

۴۳- یادداشت تفاهم همکاریهای رادیو - تلویزیونی ۱۹۹۴/۷/۲ - تهران . مشتمل بر یک مقدمه و ۱۱ بند می باشد .

۴۴- بیانیه در خصوص توسعه مناسبات دوستانه بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران . ۱۹۹۴/۷/۲ - تهران . شامل یک مقدمه و ۱۳ بند می باشد .

مقدمه و ۱۰ بند بوده به همکاریهای دو کشور در زمینه های مبادله کارشناس و همکاری در سازمان های بین المللی مربوط می شود .

۲۱- پروتکل منعقد بین جمهوری خودمختار نخجوان جمهوری آذربایجان و استانداری آذربایجان غربی جمهوری اسلامی ایران ۱۳/۵/۱۹۹۲ - نخجوان . این پروتکل دارای ۱۰ بند می باشد .

۲۲- یادداشت تفاهم حمل و نقل بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران ۲۸/۷/۱۹۹۲ - باکو . مشتمل بر یک مقدمه و ۵ بند می باشد .

۲۳- موافقت نامه حمل و نقل بین المللی بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران . باکو - ۲۷/۷/۱۹۹۲ . مشتمل بر یک مقدمه و ۱۲ بند بوده و به ترانزیت جاده ای بین المللی ، مسافر و محمول و قواعد مالیات ، عوارض گمرکی و ثبت آن مربوط می باشد . از فوریه ۲۰۰۰ فاقد اعتبار شده است .

۲۴- بیانیه مشترک در زمینه دوستی و همکاریهای حسن همجواری ۳/۸/۱۹۹۲ تهران . مشتمل بر یک مقدمه و ۲۶ بند در باره همکاریهای دو کشور در تمامی زمینه ها می باشد

۲۵- یادداشت تفاهم مربوط به سفر جناب آقای دکتر علی اکبر ولایتی وزیر امور خارجه جمهوری اسلامی ایران بنابر دعوت حیدرعلیف کفیل رئیس جمهوری آذربایجان و رئیس شورای عالی . ۱۸/۸/۱۹۹۲ - باکو .

۲۶- تفاهم نامه در زمینه کمک های بشردوستانه . ۶/۹/۱۹۹۲ - باکو . مشتمل بر یک مقدمه و ۷ بند بوده و به کمک های بشردوستانه جمهوری اسلامی ایران به آوارگان جنگی جمهوری آذربایجان مربوط می شود .

۲۷- یادداشت تفاهم اصول دوستی و مناسبات همکاری بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران . ۲۸/۱۰/۱۹۹۲ - باکو . مشتمل بر یک مقدمه و ۲۲ بند است .

۲۸- پروتکل رایزنی های سیاسی بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران ۲۸/۱۰/۱۹۹۲ - باکو . مشتمل بر یک مقدمه و ۷ بند می باشد .

۲۹- یادداشت تفاهم در زمینه ایجاد تسهیلات در رفت و آمد اتباع جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران با گذرنامه خارجی ۲۸/۱۰/۱۹۹۲ - باکو

۳۰- موافقت نامه جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران در زمینه ترانزیت ۲۸/۱۰/۱۹۹۲ - باکو .

۳۱- تفاهمنامه همکاری در زمینه های فرهنگی ، علمی و آموزشی بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران . ۲۸/۱۰/۱۹۹۲ - باکو . مشتمل بر یک مقدمه و ۴ بند میباشد .

- ۱۱- قطعنامه مشترک جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران در خصوص دوستی ، همکاری و حسن همجواری . تهران ۷ می ۱۹۹۲
- ۱۲- پروتکل همکاری بین وزارت امور خارجه جمهوری آذربایجان و وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران تهران ۱۹ اوت ۱۹۹۲ مشتمل بر یک مقدمه و ۱۲۰ بند بوده و همکاریهای دو کشور در زمینه های سیاسی ، تشریک مساعی ، افتتاح سفارت جمهوری آذربایجان در تهران ، سرکنسولگری جمهوری اسلامی ایران در نخجوان و سرکنسولگری جمهوری آذربایجان در تبریز را در بر می گیرد .
- ۱۳- پروتکل همکاری در زمینه های مختلف بین جمهوری خودمختار نخجوان جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران ۱۹۹۲/۸/۲۴ - تهران مشتمل بر یک مقدمه و ۱۶ بند میباشد .
- ۱۴- پروتکل همکاری بین جمهوری خودمختار نخجوان جمهوری آذربایجان و بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی در زمینه ایجاد روابط اقتصادی بازرگانی و غیره ۱۹۹۲/۸/۲۴ - تهران . مشتمل بر یک مقدمه و ۲ بند می باشد .
- ۱۵- اعلامیه (دکلوراسیون) تاسیس کمیسیون مشترک ۱۹۹۲/۱۱/۲۰ - باکو . مشتمل بر یک مقدمه و ۶ بند بوده و به تاسیس کمیسیون همکاریهای مشترک دو کشور در زمینه های اقتصادی ، علمی و فرهنگی مربوط می شود .
- ۱۶- پروتکل نخستین جلسه کمیسیون مشترک همکاریهای اقتصادی ، فنی ، علمی و فرهنگی ۱۹۹۲/۱۱/۲۰ - باکو . مشتمل بر یک مقدمه و ۱۰ بند در باره همکاریهای دو کشور در زمینه های حمل و نقل ، ارتباطات ، کشاورزی ، ماهیگیری ، صنعت ، نفت و گاز ، امور بانکی ، بازرگانی ، اقتصاد و فرهنگی می باشد .
- ۱۷- یادداشت تفاهم لغو روادید ۱۹۹۲/۱۱/۲۰ - باکو . مشتمل بر یک مقدمه و ۶ بند در خصوص همکاریهای دو کشور در زمینه لغو صدور روادید برای دارندگان گذرنامه های سیاسی و خدمت می باشد .
- ۱۸- یادداشت تفاهم همکاریهای بهداشتی و دارونی ۱۹۹۲/۱۲/۲۹ - تهران . مشتمل بر یک مقدمه و ۱۴ بند در برگیرنده همکاریهای بهداشتی و دارونی دو کشور می باشد .
- ۱۹- پروتکل منعقد بین جمهوری خودمختار نخجوان جمهوری آذربایجان و استانداری آذربایجان شرقی جمهوری اسلامی ایران ۱۹۹۲/۳/۱۸ - تهران پروتکل دارای ۸ بند می باشد .
- ۲۰- یادداشت تفاهم منعقد بین وزارت کار و تامین اجتماعی جمهوری اسلامی ایران و وزارت کار و تامین اجتماعی جمهوری آذربایجان ۱۹۹۲/۴/۲۴ - تهران . مشتمل بر یک

فهرست اسناد منعقدہ بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران

- ۱- یادداشت تفاهم گسترش روابط بازرگانی و همکاریهای صنعتی و کشاورزی ۱۹۸۹/۱۰/۶ - باکو مشتمل بر یک مقدمه و ۴ بند بوده به همکاریهای دو کشور در زمینه های بازرگانی صنعتی و کشاورزی مربوط می شود .
توضیح : این یادداشت تفاهم در سال ۱۹۸۹ بین اتحاد جماهیر شوروی و جمهوری اسلامی ایران و قبل از استقلال آذربایجان به امضاء رسیده است .
- ۲- بیانیه اصول همکاریهای سیاسی ، علمی و فرهنگی ۱۹۹۱/۱۲/۳ - باکو .
مشتمل بر یک مقدمه و ۲۰ بند در خصوص همکاریهای دو کشور در زمینه های بازرگانی ، علمی ، فرهنگی ، فنی و صنعتی می باشد .
- ۳- یادداشت تفاهم همکاریهای بازرگانی ۱۹۹۱/۶/۱ - باکو .
مشتمل بر یک مقدمه و ۴ بند است . در خصوص همکاریهای دو کشور در زمینه های کشاورزی ، جهانگردی ، فرهنگی ، مراکز تفریحی ، صنعت و بازرگانی می باشد .
- ۴- یادداشت تفاهم همکاریهای برقی ۱۹۹۱/۶/۱۱ - باکو
مشتمل بر یک مقدمه و ۲۳ بند در زمینه همکاریهای انرژی ، گاز و غیره دو کشور میباشد .
- ۵- یادداشت تفاهم دو کشور در زمینه مطبوعات و همکاریهای رسانه ای منعقدہ در تاریخ ۱۹۹۲/۲/۱۲ در تهران مشتمل بر یک مقدمه و ۱۲ بند همکاریهای رسانه ای و تبادل تجربیات دو کشور را دربر می گیرد .
- ۶- یادداشت تفاهم همکاریهای فرهنگی ۱۹۹۲/۳/۲ - تهران .
مشتمل بر یک مقدمه و ۱۰ بند است .
- ۷- بیانیه تهران
- ۸- یادداشت تفاهم همکاریهای حمل و نقل جاده ای . ۱۹۹۲/۴/۱۸ - تهران . مشتمل بر یک مقدمه و ۵ بند می باشد .
- ۹- یادداشت تفاهم دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران در زمینه معافیت متقابل اتباع دو کشور از کسب روایید براساس گذرنامه های سیاسی و خدمت ۲۰ آوریل ۱۹۹۲
- ۱۰- یادداشت تفاهم همکاریهای کنسولی بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران ۲۰ آوریل سال ۱۹۹۲ مشتمل بر یک مقدمه و ۱۳ بند میباشد .

فهرست
اسناد منعقدہ
بین
جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان

ضمائم

خاکسپاری ، شیخ الاسلام حاج الله شکور پاشازاده حضور داشت و در حضور سران اتحاد جماهیر شوروی قرآن می خواند و مراسم دفن با کلیه تشریفات و ضوابط دینی انجام گردید . وقتی که از مسکو جدا شده و در نخجوان اقامت گزیدم دلم خیلی تنگ می شد زیرا که همسرم در غربت بود و در گورستانی دفن شده بود که قبر هیچ مسلمان دیگری وجود نداشت . لذا هنگامی که در سال ۱۹۹۲ برای رهبری کشور به آذربایجان دعوت شدم فوراً جنازه همسرم را باز هم توسط الله شکور پاشازاده به آذربایجان آورده و در خاک وطن بخاک سپردم . من خیلی خوشحالم که علاوه بر آثار معماری بزرگی که در آذربایجان و از جمله نخجوان احداث کرده ام مسجدی بزرگ با معماری زیبای مشرق زمین را به کمک مستقیم جمهوری اسلامی ایران و بصورت مشترک در نخجوان بنا کرده ام . مسجد کنونی قدمتش بیش از یک صد سال می باشد ولی این ساختمان جدید صدها سال باقی خواهد ماند . نسلهای آینده برای ما درخواست رحمت خواهند کرد و این بزرگترین پاداش برای من است . این مسجد سمبل زیبایی ، دوستی ، برادری و همکاری بین ایران و آذربایجان می باشد .

انتظار دیدار جناب آقای خاتمی از جمهوری آذربایجان

حیدر علی اف در دیدار مورخ ۲ اوت ۱۹۹۹ آقای یحیی محمد زاده استاندار آذربایجان شرقی در خصوص دیدار جناب آقای خاتمی از جمهوری آذربایجان چنین می گوید :

« همه دعوتهای شما را می پذیرم . یاشار علی اف به تبریز سفر خواهد نمود و در آنجا جلسه کمیسیون همکاریهای مشترک اقتصادی - تجاری آذربایجان و ایران را تشکیل دهید . از نخست وزیر آذربایجان نیز دعوت کرده اید و وی سفر خواهد کرد . انشا الله حتمی فرصتی خواهد بود و من هم سفر خواهم کرد . بعد از آن هم جناب آقای خاتمی قول داده اند که به آذربایجان بیایند . ابتدا من از وی دعوت کردم . ایشان در نشست سران کنفرانس اسلامی دعوت مرا پذیرفت . من نیز منتظر ایشان شدم ولی سپس سفیر شما بمن اطلاع داد که جناب آقای خاتمی فرموده اند که بگذار حیدر علی اف به ایران سفر نمایند و سپس من . اشکالی ندارد و من این را قبول دارم . من خواهم آمد . بعد از آن هم منتظر سفر جناب آقای خاتمی به آذربایجان خواهم بود . »

حیدر علی اف در سخنرانی مورخ ۹ فوریه ۲۰۰۰ خود در کاخ گلستان که بمناسبت بیست و دومین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ایران ایراد نمود در این زمینه چنین می گوید :

« ما با آقای خاتمی قرار گذاشته ایم که متعاقب سفر من به ایران ایشان نیز رسماً به آذربایجان سفر نمایند . این امر بویژه از این لحاظ لازم می باشد که جناب آقای خاتمی رئیس جمهوری اسلامی ایران تاکنون در آذربایجان نبوده اند . ولی من در ایران زیاد بوده ام . این موارد برای توسعه روابط ما خیلی ضرورت دارند . »

حمایت می کند چرا که تمامیت ارضی خود آذربایجان تقض شده است . اکنون برخی افراد بجای حل مشکلات خودمان در صدد حل بسیاری از مسائل جهان برآمده اند . کجا چه اتفاقی افتاده ، کدام دولت بوده ، چگونه بوده و غیره . همه اینها در قدیم مانده اند . ولی واقعیت عبارت از این است که آذربایجان زمانی در ترکیب روسیه و بعد در ترکیب اتحاد جماهیر شوروی بوده است . سرانجام ۱۰ سال پیش کشورمان به استقلال رسیده است . اکنون دولت مستقل آذربایجان را داریم . در ایران نیز آذربایجان شرقی و غربی وجود دارد . آن استانها ایالتهای ایران هستند . هیچ کس شکی در این ندارد و نمی تواند داشته باشد . مولفان مقالات مذکور در جراید به روابط ایران و آذربایجان اسباب می رسانند . ما بایستی در جهت حفظ و تقویت همکاریهای خود تلاش نمائیم . جمهوری اسلامی ایران تمامیت ارضی آذربایجان را برسمیت شناخته و می شناسد . آذربایجان نیز تمامیت ارضی ایران را برسمیت می شناسد . هیچ کس نمی تواند نسبت به هیچ منطقه ای در ایران ادعا داشته باشد » .

پایبندی حیدر علی اف به مسائل اسلامی

مطالب ذیل از قسمتهایی از سخنرانی حیدر علی اف در مراسم افتتاح مسجدی در نخجوان در تاریخ ۱۱ اکتبر ۱۹۹۹ استخراج گردیده است .

.... گشایش این مسجد نمایانگر پایبندی انسانها و مسلمانان جمهوری خودمختار نخجوان به دین مقدس اسلام و زنده نگهداشتن سنت های اسلامی ظرف ۷۵ سال اخیر می باشد . باید بگویم که من مبتکر احداث این مسجد در نخجوان بوده ام . من معمار و بنیانگذار این مسجد می باشم . در آن سالها و به ویژه در سال ۱۹۹۲ که بنا بر تقدیر الهی در جمهوری خودمختار نخجوان سکونت و این جمهوری را رهبری می کردم بصورت مستمر مسجد نخجوان را زیارت کرده با دینداران ملاقات می نمودم . چرا که در دوران طفولیت پدر و مادرم مرا به آن مسجد می بردند . هم پدر و هم مادر من اهل نماز بودند . آنها مرتب به مسجد رفته و هنگام طفولیت مرا نیز بهمراه خودشان به مسجد می بردند . در آن دوره طفولیت علاوه بر تحصیل و تربیت اکتسابی در مدرسه ، پاکی و صداقت ماخوزه از مسجد نیز در شکل گیری شعورم نقش داشته است . مراسم عاشورا در حیاط آن مسجد را به یاد دارم . من شاهد عینی همه آنها بوده ام . من هرگز ایمان خود را از دست نداده ام و به دین اسلام که دین ملت من است همیشه افتخار کرده ام .

من تنها مسلمانی بودم که در دفتر سیاسی اتحاد جماهیر شوروی عضویت داشتم ولی من روحیه ملی ، آداب و رسوم و احساسات و سنتهای اسلامی را همواره در دل خود زنده نگه می داشتم . در سال ۱۹۸۵ زمانی که در مسکو و یکی از رهبران آن کشور بودم همسرم ظریفه فوت نمود . جنازه آن مرحومه در معتبرترین گورستان مسکو و روسیه بخاک سپرده شد . هنگام

اظهارات حیدر علی اف در خصوص مهمترین توافقات بعمل آمده در سفرش به جمهوری اسلامی ایران

حیدر علی اف می گوید : در میان طرح های بزرگ مورد مذاکره ما احداث راه آهن آستارا - آستارا ، قزوین - آستارا و جاده آستارا - باکو جایگاه ویژه ای دارد . می توان گفت که ما در حل این موضوع موفقیت خوبی بدست آوردیم . جمهوری اسلامی ایران کار احداث راه آهن قزوین - آستارا را شروع می کند . ایران و آذربایجان با هم احداث راه آهن آستارا - آستارا را تضمین خواهند کرد . از محل وام اختصاصی ایران جاده باکو - آستارا آغاز می شود . آذربایجان خط راه آهن آستارا - باکو را تکمیل تر خواهد کرد . در نتیجه این کارها ۲-۳ سال دیگر دهلیز بزرگ حمل و نقل راه اندازی می شود .

بخش اعظم این دهلیز هم از اراضی آذربایجان و ایران می گذرد . در صورتی که این طرح جامه عمل بپوشد خط راه آهن شمالی ترین نقطه اروپا با عبور از قفقاز ، آذربایجان و ایران به جنوب (بندرعباس) و از آنجا هم به هند وصل می شود . گمان می کنم چند سال بعد که این طرح به پایان می رسد مردم دو کشور و ملل سایر کشورها نیز به عظمت آن پی خواهند برد .

نظر حیدر علی اف در باره چاپ نقشه های مجعول باصطلاح آذربایجان واحد در جراید و نشریات آذربایجان

در ملاقات مورخ ۲۱ آوریل ۲۰۰۲ جناب آقای قضایی سفیر جمهوری اسلامی ایران در باکو با حیدر علی اف از جمله موضوع چاپ نقشه های مجعول باصطلاح آذربایجان واحد با پرچم جمهوری آذربایجان در جراید و نشریات این کشور نیز مطرح و حیدر علی اف در این رابطه مراتب ذیل را عنوان نمود :

« شما از مطالب مندرج در برخی از جراید ما ابراز نارضایتی کرده اید . من سوچه این امر هستم . ولی در ملاقات با شما بیان کردم و اکنون نیز مایلم اعلام نمایم که مطالب مندرج در جراید ربطی به سیاست دولت آذربایجان ندارند . این نظر برخی دانشمندان ، روزنامه نگاران و افراد است . آنها نیز گاه گاهی عقاید خود را بیان می کنند . من نظر خود را درباره برخی مطالب منتشره در روزنامه ها اعلام کرده و گفتم که آنها با درج نقشه مزبور و با قراردادن پرچم دولت مستقل آذربایجان روی شهر تبریز مرتکب اشتباه شده اند این امر ناشی از کم عقلی است . ایران دولت یکپارچه است . آذربایجان نیز بعنوان اصل عمده از تمامیت ارضی هر دولت

لزوم تحرک بخشیدن به روابط و اجرای قراردادهای منعقدہ بین دو کشور

در این کتاب اشاره شده است که قریب به یک صد قرارداد و تفاهم نامه در زمینه های مختلف سیاسی ، اقتصادی و فرهنگی بین دو کشور به امضاء رسیده است که بسیاری از آنها روی کاغذ باقی مانده و بایستی به اجرای آنها مبادرت نمود .

موافقتنامه های امضاء شده بین دو کشور در سفر رسمی حیدر علی اف به ایران

در جریان دیدار رسمی حیدر علی اف از جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۱۸-۲۰ مه ۲۰۰۲ روسای جمهور دو کشور موافقت نامه اصول مناسبات دوستی و همکاری بین جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران را امضاء نمودند . همچنین موافقت نامه ها و تفاهم نامه های دیگری به شرح ذیل بین دو کشور به امضاء رسید :

« موافقت نامه همکاری و مساعدت متقابل در مسائل گمرکی بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران » « موافقت نامه حمل و نقل جاده ای بین الهالی بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران » « موافقت نامه همکاری های قرنطینه نباتی بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران » « یادداشت تفاهم همکاری های دامپزشکی بین دولت جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران » « یادداشت تفاهم همکاری های علمی و تحقیقاتی بین وزارت تحصیلات جمهوری آذربایجان و وزارت علوم ، تحقیقات و فن آوری جمهوری اسلامی ایران » « یادداشت تفاهم همکاری های فرهنگی بین وزارت فرهنگ جمهوری آذربایجان و وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی جمهوری اسلامی ایران » « موافقت نامه حمل و نقل هوایی بین جمهوری آذربایجان و دولت جمهوری اسلامی ایران » « یادداشت تفاهم همکاری بین آژانس دولتی استاندارد ، اندازه گیری و صدور مجوز جمهوری آذربایجان و موسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی جمهوری اسلامی ایران » « موافقت نامه همکاری های ورزشی بین وزارت جوانان ، ورزش و جهانگردی جمهوری آذربایجان و سازمان تربیت بدنی جمهوری اسلامی ایران » .

اسناد مزبور از طرف جمهوری آذربایجان به امضای ولایت قلی اف وزیر امور خارجه ، فرهاد علی اف وزیر توسعه اقتصادی ، ارشاد علی اف وزیر کشاورزی ، ابوالفضل قره یف وزیر ورزش ، جوانان و جهانگردی ، پولاد بلیل اوغلو وزیر فرهنگ و از طرف ایران به امضای علی صوفی وزیر تعاون ، طهماسب مظاهری وزیر اقتصاد و دارایی ، احمد مسجد جامعی وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی و سایر مقامات رسمی رسید .

نامند . ما اعتراضی نداریم . نظامی شاعری است که به کل جهان تعلق دارد . هر کشوری بگوید مال ماست به شرطی که واقعاً قدرش را بداند اعتراضی نیست .

.... شهریار نیز شاعر معاصر ما است و برای ما خیلی عزیز می باشد . شاید در اینجا او را بیشتر از شما دوست دارند . شهریار هم شاعر ایران است و هم شاعر آذربایجان . او شاعر تنی ماست . من دستور برگزاری مراسم بزرگداشت برای او در آذربایجان را صادر کردم .

نظر حیدر علی اف درباره فردوسی و خیام

در ملاقات مورخ ۷ اوت ۱۹۹۹ آقای عبدالعلی زاده وزیر وقت مسکن و شهرسازی جمهوری اسلامی ایران با حیدر علی اف درباره پیوندهای فرهنگی و ادبی دو کشور و شعرای ایران منجمله فردوسی نیز گفتگوهایی بعمل آمده است که ذیلاً گفتگوهای مربوط به فردوسی آورده میشود:

عبدالعلی زاده - همانطوریکه مستحضر هستید فرهنگ آذربایجان و ایران هرگز از هم جدا نبوده و مردم اشعار نظامی ، فضولی ، فردوسی ، شهریار و دیگر شاعران را همیشه با علاقه مطالعه کرده اند . امروز اینجا درباره فردوسی پرسیدم و دیدم که در جمهوری آذربایجان خیلی معروف است . بمن گفتند که اشعار فردوسی به زبان آذربایجانی ترجمه و منتشر شده است .

حیدر علی اف - ملت ما شناخت خوبی از فردوسی دارد . من در سن ۱۵ الی ۱۶ سالگی شاهنامه فردوسی را بزبان آذربایجانی مطالعه کرده ام . در آن سالها حدود سالهای ۳۸-۱۹۳۷ مصادف با هزارمین سالگرد تولد فردوسی بود . میتوان گفت که بخش اعظم شاهنامه فردوسی را بزبان آذربایجانی ترجمه کردند . قهرمانان فردوسی در شاهنامه همچون پهلوان ، شاه و خان ما را متحیر می ساخت . حسین جاوید نویسنده و نمایشنامه نویس معروف ما اثر " سیاوش " را بر مبنای شاهنامه تألیف کرده است و موضوع این اثر از شاهنامه نشأت گرفته است .

..... وی صاحب آثار بسیاری است ولی دو اثر وی با عناوین " سیاوش " و " عمر خیام " جایگاه مهمی در ادبیات آذربایجان احرارز نموده اند . وقتی که در مشهد بودم با غرور زیادی به زیارت دو مکان مقدس رفتم . زیارت مرقد مطهر حضرت امام رضا (ع) آرزوی دیرینه من بود . آنرا زیارت کردم غیر از این به زیارت آرامگاه فردوسی نیز رفتم عمر خیام نیز در آذربایجان معروف است و محبوبیت زیادی دارد و در ایران باید متوجه این قضیه باشند . حسین جاوید نمایشنامه بزرگی درباره عمر خیام نوشته بود که آن را نیز مانند اثر سیاوش ممنوع کردند . وی را به سیبری تبعید کردند و در آنجا فوت نمود . من دستور دادم جنازه وی را از زندان سیبری به وطن بیاورند و در زادگاهش نخجوان به خاک بسپارند .

محمدزاده : در مشهد امام رضا (ع) خوب است ولی تبریز از مشهد بهتر است .
علی اف : بلی امام رضا (ع) در مشهد برای همه ما اوج بلندیها است .

نظارت ایران بر انتخابات جمهوری آذربایجان

در ۹-۱۲ اکتبر ۱۹۹۸ هیات نمایندگی مجلس شورای اسلامی ایران متشکل از ۴ نماینده به ریاست آقای احد قضایی برای نظارت بر انتخابات ریاست جمهوری (۱۱ اکتبر ۱۹۹۸) به آذربایجان سفر نمود و ضمن دیدار با رئیس جمهور و رئیس مجلس در مناطق انتخاباتی باکو و سایر نقاط حضور یافت . گفتنی است که در انتخابات ریاست جمهوری ۱۵ اکتبر ۲۰۰۳ نیز که به پیروزی الهام علی اف منجر گردید هیات سه نفری ای به سرپرستی آقای حسن الماسی نماینده مجلس شورای اسلامی و متشکل از مدیر کل انتخابات وزارت کشور و معاون اداره اول مشترک المنافع وزارت امور خارجه برای نظارت بر انتخابات این کشور به باکو سفر نمود .

حضور مقامات ایرانی در مراسم سوگند ریاست جمهوری آذربایجان

به دنبال پیروزی حیدرعلی اف در انتخابات ریاست جمهوری مورخ ۱۱ اکتبر ۱۹۹۸ جناب آقای مرتضی حاجی وزیر تعاون و رئیس ایرانی کمیسیون مشترک ایران و آذربایجان در راس هیاتی در مراسم سوگند ریاست جمهوری که در ۱۹ اکتبر ۱۹۹۸ برگزار گردید شرکت نمود . در ملاقات ایشان با حیدرعلی اف جناب آقای حاجی پیام تبریک جناب آقای خاتمی ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران به مناسبت انتخاب مجدد حیدرعلی اف به ریاست جمهوری و نیز روز استقلال جمهوری آذربایجان را به وی تقدیم نمود . شایان ذکر است که در مراسم سوگند ریاست جمهوری الهام علی اف نیز که در تاریخ ۸۲/۸/۹ برگزار شد هیات ۷ نفره ای به سرپرستی جناب آقای ابطی معاون حقوقی و پارلمانی ریاست جمهوری اسلامی ایران شرکت نمود .

نظر حیدر علی اف درباره نظامی و شهریاری

علی اف در دیدار با آقای محمدزاده استاندار سابق آذربایجان شرقی (۲ اوت ۱۹۹۹ - باکو)

چنین می گوید :

..... نظامی شاعر آذربایجانی است ولی به فارسی شعر سروده است . وی را شاعر ایرانی نیز می

اشاره به پیام امام خمینی (ره) برای گورباچف

در بخش « ایران در سیاست خارجی حیدرعلی اف » در رابطه با مناسبات ایران با جمهوری آذربایجان در دوره اتحاد جماهیر شوروی چنین آمده است :

در سال ۱۹۶۸ سرکنسولگری ایران در آذربایجان فعالیت خود را آغاز نمود . این سرکنسولگری بعد از استقلال کشورمان به « سفارت ارتقاء یافت . ایران در زمان شوروی نیز در راستای حفظ روابط خود با کشورهای اسلامی و مخصوصاً با جمهوری آذربایجان کوشش و سعی می نمود . امام خمینی در اوایل سال ۱۹۸۹ پیامی برای گورباچف ارسال نمود که در آن نگاه جدید به دین در شوروی مثبت ارزیابی و فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و نظام کمونیسم و آزادی جمهوری های مسلمان نشین ذکر شده بود . »

ابراز خشنودی از انتصاب جناب آقای احد قضایی بعنوان سفیر جمهوری اسلامی ایران در باکو

حیدر علی اف در تاریخ ۵ دسامبر ۲۰۰۰ هنگام پذیرفتن استوارنامه جناب آقای احد قضایی سفیر جدید جمهوری اسلامی ایران در جمهوری آذربایجان اظهار داشت : انتصاب شما به عنوان سفیر جمهوری اسلامی ایران در آذربایجان از جمله اقدامات مدبرانه جناب آقای خاتمی است . زیرا شما شناخت خوبی از اینجا دارید و اولین نماینده و سرکنسول ایران در باکو بوده اید .

تعریف حیدرعلی اف از شهرهای اصفهان ، مشهد و کیش

در جریان سفر آقای یحیی محمدزاده استاندار آذربایجان شرقی به باکو و ملاقات با حیدرعلی اف (در تاریخ ۲۹ ژوئن - ۲ اوت ۱۹۹۹) از جمله گفتگوهایی در تعریف از شهرهای ایران به شرح ذیل صورت می گیرد :

علی اف : در جریان سفر اخیر از اصفهان دیدن کردم . شهر خیلی زیبایی است . شهر کیش را نیز دیدم . هنگام اقامت در نخجوان نیز به مشهد رفته بودم . هنگام افتتاح خط آهن مشهد - سرخس نیز دوباره به مشهد رفتم ، جای بسیار خوبی است .

محمد زاده : ولی هیچ یک از آنها جایگزین تبریز نمی شوند .

علی اف : البته نمی تواند باشد . ولی مشهدها می گویند مشهد بهتر از تبریز است .

انجام داد در پاسخ به این سؤال که آیا در این سفر مسئله ماهر جواد اف نیز مورد مذاکره قرار خواهد گرفت ؟ اظهار داشت :

ببینید ماهر جواد اف کسی نیست که من در باره او مذاکره کنم . پریروز من بدین علت به موضوع وی اشاره کردم که کنعان گورل تبعه اتریش که در سال ۱۹۹۵ به همراه ماهر جواد اف اقدام به تلاش برای کودتا کرده و طی آن بازداشت شده بود من وی را عفو کردم . از مدتی پیش می گفتند که وی مریض است سپس دولت اتریش و سفیر آلمان که به نیابت از آن کشور در آذربایجان عمل می کنند چند بار به ما مراجعه نمودند . ولی مهمتر از همه این است که کنعان گورل چند نامه به من نوشته است . او نوشته است که من متوجه اشتباه خود شده ام و اشتباه کرده ام مرا ببخشید . یعنی وی در باره عفو شدن خود چند درخواست نوشته است . من هم با توجه به درخواست های وی و نیز ملاحظات روابط با دولت اتریش وی را عفو نمودم .

من بعد از عفو کنعان گورل در ملاقات با سفیر آلمان گفتم که می بینید دولت متری و دموکراتیکی چون اتریش یک جانی را پناه داده ولی ما کسی را که سوء قصد به دولت آذربایجان داشته و درصدد کودتا و ترور رئیس جمهور آذربایجان بود عفو می کنیم . حالا ببینید انسان دوستی کجا بیشتر است .

اظهارات حیدرعلی اف در باره تأسیس سرکنسولگری

جمهوری آذربایجان در تبریز

در دیدار مهدی عباسی پایداری دبیر اول سفارت جمهوری اسلامی ایران در باکو از نخجوان و ملاقات وی با حیدرعلی اف رئیس مجلس عالی جمهوری خودمختار نخجوان (در ۲۲ ژانویه ۱۹۹۲) نامبرده هدف اصلی از سفر خود را پیشنهاد تأسیس سرکنسولگری جمهوری اسلامی ایران در نخجوان عنوان می نماید و در پاسخ حیدرعلی اف ضمن پذیرفتن این پیشنهاد ضرورت تأسیس سرکنسولگری جمهوری خودمختار نخجوان در شهر تبریز را نیز بیان می نماید .

همچنین در مصاحبه ای که حیدر علی اف در تاریخ ۹ ژوئن ۲۰۰۰ قبل از عزیمت به تهران در فرودگاه باکو انجام داد در پاسخ به این سؤال که آیا در این سفر موضوع افتتاح سرکنسولگری جمهوری آذربایجان در تبریز نیز مورد مذاکره قرار خواهد گرفت ؟ گفت :

« در جریان هستید که ما این موضوع را از مدتها قبل مطرح کرده ایم . ولی نمی توانم مشخصاً بگویم که نتیجه اش چه خواهد شد . »

مخالفت حیدر علی اف با احداث سد خدا آفرین

در ملاقات مورخ ۲۸ مارس ۲۰۰۱ جناب آقای حبیب اله بیطرف وزیر نیروی جمهوری اسلامی ایران با حیدر علی اف موضوع احداث سد بر روی رودخانه های مرزی مطرح و از جمله آقای بیطرف اظهار داشت : بین رهبران سیاسی ایران و ارمنستان مذاکرات لازم برای احداث سد خداآفرین انجام شده است و طرف ارمنی تضمین امنیت را متعهد شده است و ما می خواهیم کار را شروع کنیم . در پاسخ به سخنان فوق حیدر علی اف اظهار داشت :

« خداآفرین تحت اشغال ارمنستان است . شما کار را با کدام طرف انجام خواهید داد . این قطعاً ممکن نیست . من مایلم این موضوع را به شما اعلام کنم که تا عدم دستیابی به قرارداد صلح با ارمنستان و رفع اشغال از اراضی ما ، احداث سد خداآفرین نمی تواند موضوع بحث ما باشد . من اصلاً اجازه این کار را نمی دهم . در حقیقت شما در سرزمین آذربایجان ما با ارمنستان همکاری خواهید کرد و این غیر ممکن است .

اظهار نظر در مورد ساختمان سفارت جمهوری اسلامی ایران در باکو

حیدر علی اف هنگام پذیرفتن استوارنامه جناب آقای قضایی سفیر جمهوری اسلامی ایران در باکو در تاریخ ۶ دسامبر ۲۰۰۰ در خصوص ساختمان سفارت جمهوری اسلامی ایران در باکو اظهار داشت : ساختمان تاریخی زیبایی را که کودکستان بود به سرکنسولگری شما اختصاص دادیم . در این محل افراد ثروتمند بسیاری زندگی کرده اند . تا سال ۱۹۵۳ این ساختمان اقامتگاه رئیس کمیساریای مردمی آذربایجان - کابینه وزیران بوده است . بعد از رفتن وی آنجا را به مهدکودک تبدیل کردیم . بعد هم آن را تحویل شما دادیم . متأسفانه تابه حال نتوانسته اید ساختمان جدیدی بنا کنید . در حالی که در این زمینه من دستورات لازم را داده و چندین فرمان را امضاء کرده ام . شما پیگیری کنید و هر کمکی لازم باشد من انجام خواهم داد .

اظهارات حیدر علی اف در باره ماهر جواد اف و کنعان گورل

حیدر علی اف در مصاحبه ای که با خبرنگاران در ۹ ژوئن ۲۰۰۰ در فرودگاه باکو و هنگام عزیمت به تهران برای شرکت در ششمین اجلاس سران سازمان همکاری های اقتصادی (اکو)

این سقف آخر نیست و بتدریج افزونتر نیز خواهد شد. آنها معمولاً با قطار به تبریز و از آنجا به تهران و مشهد می روند. حیدرعلی اف در پاسخ می گوید: « من این آمار را نداشتم. بسیار خوشحال شدم که سالانه این تعداد تبعه آذربایجانی به ایران سفر می کنند. این رقم نمایان گر علاقه مردم به سفر به ایران و زیارت اماکن مقدسه می باشد. بسیاری هم به تجارت می پردازند که این هم خیلی خوب است و همه این مطالب مایه خوشحالی است ».

در بخشی دیگری از این کتاب آمده است که بیشترین مراودات انسانی بین دو کشور صورت می گیرد و تنها از مرز نخجوان روزانه ۴۰۰ هزار نفر تردد می نمایند.

نظر حیدرعلی اف نسبت به میانجیگری ایران در قضیه قره باغ کوهستانی

در جریان سفر رسمی حیدر علی اف به ترکیه در ۱۷-۱۲ مارس ۲۰۰۱ خبرنگاری از وی در مورد اینکه ایران خواستار میانجیگری در قضیه قره باغ شده است سؤال می کند و او چنین پاسخ می دهد: « ایران یک بار میانجیگری کرده است. در سال ۱۹۹۲ هیات های نمایندگی آذربایجان و ارمنستان به تهران رفته بودند تا گویا ایران آنجا میانجیگری کند. وقتی که آنها در تهران بودند نیروهای مسلح ارمنستان شوشا را اشغال کردند. شما از این مسائل اطلاع دارید یا نه؟ شاید هم نمی دانید. بروید و این مطالب را مطالعه کنید ».

شایان ذکر است که حیدرعلی اف در راستای حل مناقشه قره باغ بیشتر به اقدامات گروه مینسک (سازمان امنیت و همکاری اروپا) متوسل شده بود.

گفتنی است که آقای وفاقلی زاده تحلیلگر مسائل سیاسی در مصاحبه ای با روزنامه آزادلیق در تاریخ ۳ ژانویه ۲۰۰۱ روس ها را مسئول شکست تلاش های میانجیگرانه ایران و اشغال شوشا دانسته و چنین می گوید: « در سال ۱۹۹۲ زمانی که یعقوب محمد اف به ایران سفر کرده بود در آنجا قراردادی به امضاء رسید که بر اساس آن ارمنستان تمامیت ارضی آذربایجان را به رسمیت شناخته بود. اما روسها با اشغال شوشا و لاجین این قرارداد را بی اثر ساختند. رفسنجانی و یعقوب محمد اف در وضعیت بدی قرار گرفتند. روس ها به ایران فهمانیدند که مناقشه های این منطقه تحت نظارت آنها است و مداخله کشور دیگری نتیجه خوبی نخواهد داشت. با میانجیگری ایران در آن زمان قرارداد خیلی خوبی به امضاء رسیده بود لکن روس ها با اشغال شوشا ایران را تحت فشار گذاشته و از بازی خارج کردند ».

است در جهت ایجاد روابط متقابل میان ECO و سازمان همکاری های اقتصادی دریای سیاه تلاش نماید و من ملاقات دبیران کل این دو سازمان در باکو و رفع تدریجی موانع تجاری بین کشورهای عضو را پیشنهاد می کنم .

راه اندازی خط لوله باکو - نوروسیسک و باکو- سوسپا در سال ۱۹۹۷ و ۱۹۹۹ تحولی در منطقه ایجاد کرده و اتمام پروژه باکو - تفلیس - جیحان نیز منطقه را متحول تر خواهد کرد .

در سپتامبر ۱۹۹۸ کنفرانس بین المللی احیای جاده ابریشم بزرگ با حضور ۳۲ دولت و ۱۳ سازمان بین المللی در باکو برگزار گردید . در این اجلاس موافقت نامه چند جانبه در راستای توسعه رهگذر اروپا - قفقاز - آسیا توسط ۱۲ دولت امضاء شد که ۶ تن از آنها از اعضای ECO می باشند . اسناد حقوقی مصوب در کنفرانس مزبور لازم الاجرا شده و دبیرخانه TRASEKA در باکو در حال تاسیس است .

اهمیت قائل شدن حیدرعلی اف به روابط با جمهوری اسلامی ایران

حیدر علی اف رئیس جمهور متوفی آذربایجان اهمیت ویژه ای برای روابط با جمهوری اسلامی ایران قائل بود و این امر را وی در ملاقات ها ، سخنرانی ها و مصاحبه های خود ابراز نموده است . وی تقریباً در تمامی مراسم های سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی در باکو شخصاً شرکت نموده است . در حالی که بندرت در روزهای ملی سایر کشورها شرکت نموده و معمولاً در این مناسبت ها نخست وزیر ، رئیس مجلس و یا یکی از وزرا شرکت نموده اند .

حیدرعلی اف هشتمین نمایشگاه تخصصی ایران که در ۲۹ آوریل ۲۰۰۰ در باکو برگزار شد را شخصاً افتتاح نمود و طی سخنان خود از جمله اظهار داشت : « در این گونه نمایشگاه ها معمولاً وزراء و سایر مقامات شرکت می کنند ولی من با توجه به اهمیتی که به روابط با ایران قائلم شخصاً برای افتتاح آن آمده ام تا نقطه نظرات خود را بیان کنم ».

دیدار سالانه یک میلیون آذربایجانی از ایران

در دیدار مورخ ۷ اوت ۱۹۹۹ آقای عبدالعلی زاده وزیر مسکن و شهرسازی جمهوری اسلامی ایران با حیدرعلی اف ، شخص وزیر در بخشی از سخنان خود اظهار داشت :

الحمدلله سال گذشته یک میلیون نفر از اهالی آذربایجان و نخجوان از ایران دیدار کرده اند و

لوله اصلی صادرات . حدود ۱۹ قرارداد نفتی امضاء کرده ایم و سالانه ۵۰ الی ۶۰ میلیون تن از این حوزه ها نفت استخراج خواهیم کرد که بیشتر هم خواهد شد . و در آن صورت ممکن است برای نفت اضافی بدنبال مسیرهای دیگری از جمله ایران باشیم . این امر مستلزم فراهم شدن شرایط خواهد بود . استخراج گاز از حوزه های دیگر را که قبلاً در سال ۱۹۹۶ با BP و StaToil قراردادش را امضاء کرده ایم ابتدا برآورد کرده بودند که ۴۰۰ میلیارد متر مکعب باشد ولی بعداً گفتند یک هزار میلیارد متر مکعب است . در مورد حوزه گازی آبشرون نیز قراردادی را امضاء کردیم و گفته می شود ذخایر آن بالغ بر سه هزار میلیارد متر مکعب است که بیشتر از شاه دنیز است . لذا مسئله صدور گاز مشکل ما است .

ترانس خزر و امکان استفاده از مسیر ایران

حیدر علی اف می گوید : جهت صدور گاز ترکمنستان به ترکیه از طریق خزر قراردادی در ترکیه امضاء شده است این گاز از مسیر خزر - آذربایجان - گرجستان خواهد گذشت ما معتقدیم که بخشی از گاز آذربایجان نیز باید از خط لوله ترانس خزر منتقل شود . در آینده انتظار خیلی چیزها می رود و امکان استفاده از مسیر ایران نیز خواهد بود .

سهیم نمودن ایران در پروژه های انرژی جمهوری آذربایجان

حیدر علی اف می گوید : بعد از انعقاد قرارداد اول (قرارداد قرن ۱۹۹۴) احساس کردم که ایران دلخور است که چرا او را مشارکت نداده ایم . لذا در قرارداد دوم در مورد گاز شاه دنیز به پیشنهاد شخص من شرکت OIEC ایران را سهیم کردیم و ۱۰ درصد از پروژه را به او دادیم . این شرکت در قرارداد دیگری هم ۱۰ درصد سهم دارد . این ابتکار عمل شخص من بود که به شرکت ایرانی در شاه دنیز ۱۰ درصد سهم داده شود .

نظر حیدر علی اف در خصوص تقویت همکاریهای منطقه ای

حیدر علی اف می گوید : تقویت نقش ECO برای توسعه هر یک از کشورها و ایجاد روابط تنگاتنگ و متقابل مفید با سایر سازمان های بین المللی و منطقه ای ضروریست . آذربایجان آماده

مذاکره درباره این موضوع به آذربایجان سفر کرده بود و من به آنها اعلام کردم که آذربایجان صد در صد با این طرح موافقت دارد. آنها حتی احداث خط آهن از آستارا تا رشت را نیز متقبل شده اند.

ملاقات ۶ ماه یکبار وزاری خارجه دو کشور

این موضوع در ملاقات جناب آقای دکتر خرازی وزیر محترم امور خارجه با حیدر علی اف در تاریخ ۱۱ آوریل ۲۰۰۱ در باکو مطرح شد و حیدر علی اف از آن استقبال نمود.

همکاریهای نفتی و امکان استفاده از مسیر ایران برای عبور خطوط لوله نفت و گاز

در زمینه همکاری های نفتی میان دو کشور در کتاب چنین آمده است: برای توسعه همکاری در زمینه استخراج و انتقال نفت می توان گامهایی مشخص برداشت. استفاده از تجربیات ایران در زمینه استخراج نفت و پیوستن به راههای جدید انتقال نفت و غیره مسائلی از این قبیل می باشند.

الهام علی اف در مصاحبه با نشریه « نزاویسیمایاگازتا » گفته بود که اگر به عنوان مثال به ما پیشنهاد شود که چهارمین خط لوله انتقال نفت از ایران بگذرد ما آن را اساس قرار خواهیم داد. تعداد بیشتر خطوط جایگزین انتقال نفت در جهت منافع جمهوری آذربایجان می باشد. همچنین حیدر علی اف در پاسخ به سؤال خبرنگاران روزنامه نیویورک تایمز در مورد مسیر انتقال نفت آذربایجان به غرب و امکان استفاده از مسیر ایران چنین اظهار داشته است:

در سپتامبر ۱۹۹۴ قرارداد معرف به قرارداد قرن را با کمپانی های غربی امضاء کردیم. در متن قرارداد آورده شده بود که نفت استخراجی از مسیر باکو - جیحان صادر خواهد شد. چون امکان احداث فوری این مسیر طولانی میسر نبود. خط لوله باکو - نوروسیسک منتهی به بندر روسیه در دریای سیاه را احداث کردیم و در نوامبر ۱۹۹۷ نخستین نفتکش حامل نفت آذربایجان از بندر نوروسیسک به حرکت در آمد. ولی می دانستیم که باز به مسیر جایگزین نیاز خواهیم داشت لذا خط لوله باکو - سوبسا در بندر گرجستان در دریای سیاه را تکمیل کردیم و در آوریل ۱۹۹۹ نفتکش خود را از سوبسا حرکت دادیم.

خط باکو - نوروسیسک به خاطر بحران چچن تعطیل شده است و فعلاً خط باکو - سوبسا اهمیت یافته است. لذا خط لوله باکو - جیحان را در دستور کار قرار دادیم به عنوان خط

ملاحظه ای از درآمدهای بودجه کشور را تشکیل می دهد .

یک پنجم صادرات ایران به آذربایجان را نیروی برق منتقله به نخجوان تشکیل می دهد . ۶۰ درصد درآمدهای صادراتی آذربایجان را فرآورده های نفتی تشکیل می دهند که ۷۵ درصد آن نیز به ایران صادر می گردد . ۵۵ درصد آن فرآورده ها را خود ایران می خرد و ۲۰ درصد را به ترکیه منتقل می کند . این رقم قابل ملاحظه ای می باشد .

آقای عباس علی حسن اف سفیر جمهوری آذربایجان در ایران نیز در مورد پتانسیل روابط اقتصادی دو کشور چنین می گوید :

« حجم مبادلات تجاری دو کشور تا میزان ۸۷ میلیون دلار در سال ۱۹۹۸ کاهش یافت لکن پتانسیل لازم برای رساندن این رقم به یک میلیارد دلار وجود دارد .

یکی از اقلام صادراتی ایران به جمهوری آذربایجان سنگ های زینتی و ساختمانی می باشد . در این رابطه حیدرعلی اف در دیدار مورخ ۷ اوت ۱۹۹۹ خود با آقای عبدالعلی زاده وزیر مسکن و شهرسازی جمهوری اسلامی ایران چنین می گوید :

« در اکثر ساختمان های ما از سنگ مرمر ایران استفاده شده است . سنگ های همین هتلی هم که در آن اقامت دارید سنگ مرمر ایران است » .

شایان ذکر است که روابط اقتصادی و بازرگانی دو کشور عمده تاً توسط کمیسیون مشترک همکاریهای اقتصادی دو کشور که از سال ۱۹۹۲ آغاز به کار نموده است تنظیم و هدایت می گردد . تاکنون پنج جلسه کمیسیون مشترک (در دو کشور) و همچنین ۱۰ نمایشگاه تخصصی کالاهای ایرانی در باکو برگزار گردیده است . پروژه هایی همچون احداث جاده آستارا - باکو ، جاده بیله سوار - بیله سوار و گازرسانی و انتقال برق به نخجوان از جمله طرح های عمرانی در دست مطالعه و اقدام می باشند .

موافقت حیدرعلی اف با احداث کریدور حمل و نقل شمال - جنوب

حیدرعلی اف در ملاقات با آقای حسن روحانی دبیر شورای عالی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در ۲۰ ژوئیه ۲۰۰۱ می گوید :

ما با مسیر حمل و نقل شمال - جنوب موافقیم . این مسیر ارزان ترین و با صرفه ترین مسیر اتصال اروپا و روسیه به خلیج فارس و هند می باشد . لذا شما بایستی در تحقق این امر سرعت ببخشید . من می دانم که به هر حال روسیه به این کار تمایل دارد . هیات نمایندگی روسیه برای

نیز پیش بینی شده است ؟ گفته است : « در ایران برخی از مسئولین دولتی را آذربایجانی ها تشکیل می دهند . با آنها ملاقات خواهم نمود » .

تاکید بر اهمیت روابط اقتصادی

در بخشی از کتاب در خصوص اهمیت روابط اقتصادی دو جانبه چنین آمده است:

با در نظر گرفتن روند حوادث ژئوپولیتیک دنیای امروز و اهمیت مسائل اقتصادی برای جمهوری آذربایجان در شرایط فعلی زمینه اقتصادی در روابط دوجانبه به راستای اصلی روابط تبدیل شده است .

همچنین در زمینه اهمیت روابط اقتصادی حیدرعلی اف در سخنرانی خود در مراسم افتتاح هشتمین نمایشگاه تخصصی جمهوری اسلامی ایران در باکو (۲۹ آوریل ۲۰۰۰) چنین می گوید :

همسایگی ایران و آذربایجان امکانات گسترده ای را برای توسعه این بخش فراهم می آورد . بعد از استقلال آذربایجان جمهوری اسلامی ایران به یکی از نخستین شرکای تجاری آذربایجان تبدیل گشت . میزان مبادلات تجاری دو کشور در دوره ۶ ساله نخست ۳۰۰ الی ۵۰۰ میلیون دلار بوده است . اکثر کالاهای صادراتی آذربایجان به ایران ارسال می شود . ایران نیز به لحاظ میزان کالاهای وارداتی آذربایجان مقام نخست را دارد .

بعد از آنکه آذربایجان به استقلال رسید تجار و محصولات ایرانی زودتر از رقیبان خود وارد حیات اقتصادی کشورمان شدند . تجار ایرانی به دلیل مشترکات فرهنگی و زبانی ، نزدیک بودن فاصله حمل کالا ، پائین بودن هزینه های حمل و نقل ، ارزانی نسبی وسایل تولیدی و ارزش تمام شده پائین تر مقام منحصر به فرد خود را در این بازار احراز کرده اند . روابط اقتصادی ما با ایران عمدتاً در ۳ محور توسعه بیشتری یافته است . این محورها شامل : ۱- حمل و نقل بین الامالی ۲- تجارت و ۳- نفت می باشند .

سطح روابط در زمینه های صنعت ، نفت ، چوب ، بافندگی ، صنایع سبک ، و حمل و نقل توسعه یافته است . در بخش بازرگانی تجارت کالاهای مصرفی نقش اساسی را ایفا نموده است . این کالاهای عمدتاً شامل مواد غذایی می شوند که از ایران خریداری و یا از اراضی ایران حمل و نقل می شوند . در سالهای اول صادرات آذربایجان به ایران یک پنجم واردات از این کشور را تشکیل می داد لکن اکنون اوضاع بتدریج به نفع ما رو به تغییر نهاده است . کالاهای صادره به ایران بخش قابل

و بازار و مطالعه نشریات چاپ باکو به امری عادی تبدیل شده است . هم اکنون هیچ محدودیتی برای اینها وجود ندارد و تمامی اینها ناشی از سیاستهای سید محمد خاتمی رئیس جمهور محترم ایران می باشد . به فرمان سید محمد خاتمی اکنون در برخی از روستاها و شهرهای آذربایجان ایران بازسازی صورت می گیرد و ساختمان های کهنه و خرابه ها به سرعت تخریب و به جای آنها ساختمان های جدید احداث می شود .

پس از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در آذربایجان ایران دهها نشریه به زبان های آذری و فارسی منتشر شده است . مقالات و مطالبی در تجلیل از حیدرعلی اف رئیس جمهور آذربایجان نیز در مطبوعات ایران منعکس می شود .

اشاره به آذربایجانی بودن رهبر جمهوری اسلامی ایران

حیدرعلی اف هنگام برعهده داشتن ریاست مجلس عالی جمهوری خودمختار نخجوان در تشریح سفر خود به جمهوری اسلامی ایران (۲۲-۲ مه ۱۹۹۲) در رابطه با دیدار با مقام معظم رهبری و آذری بودن ایشان چنین می گوید :

« باید ذکر کنم که دیدار با آیت اله خامنه ای رهبر دینی و سیاسی جمهوری اسلامی ایران و بیش از یک ساعت گفتگوی همه جانبه باایشان برای ما اهمیتی استثنایی داشت . همان طوری که می دانید ایشان در زمان رهبری حضرت آیت ا..... خمینی (ره) به مدت ۸ سال رئیس جمهوری اسلامی ایران بوده و پس از وفات آیت ا..... خمینی به عنوان رهبر دینی و سیاسی انتخاب شدند. ایشان از اهالی روستای خامنه واقع در نزدیکی شهر تبریز می باشد . او به زبان مادری خودمان با ما صحبت کرد . گفتگوی پرمعنی و همه جانبه ای داشتیم . برداشت شخصی من این است که آقای خامنه ای دانشمندی بسیار بزرگ و شخصیت دینی و سیاسی بزرگی است . وی در جمهوری اسلامی ایران از محبوبیت و احترام زیادی برخوردار است . به همین سبب نیز توجه و دقت نظر ایشان نسبت به جمهوری خودمختار نخجوان برای ما اهمیت بسیاری دارد . »

اشاره به آذربایجانی بودن تعدادی

از مسئولین دولت جمهوری اسلامی ایران

در این کتاب اشاره شده است که حیدرعلی اف در آستانه سفرش به ایران (۱۸-۲۰ مه ۲۰۰۲) در پاسخ به این سوال خبرنگاران که آیا در برنامه سفر شما ملاقات با آذربایجانی های مقیم ایران

۱۸۲۸ ایران و روسیه البته آذربایجان را تجزیه کرده است اگرچه در آن زمان دولت واحدی در آذربایجان نبوده است ، ولی دولت های مختلفی (خان نشین ها) وجود داشته اند . در دوره های قدیمی تر در آذربایجان دولت هایی بوده اند که بر همه سرزمین آذربایجان احاطه و تسلط داشته اند . آذربایجان به مستعمره تبدیل شد که البته دوره استعمار فوایدی هم برای ملت ما داشته است .

رسیدگی و توجه دولت جمهوری اسلامی ایران نسبت به ولایات آذری نشین و رعایت حقوق شهروندان آذری

در این کتاب اقدامات عمرانی دولت جمهوری اسلامی ایران در استانهای آذری نشین و آزادی آذربایجان ایران در چاپ نشریات ، تهیه فیلم و غیره به زبان خود به ویژه در دوران ریاست جمهوری جناب آقای خاتمی مورد اشاره قرار گرفته و چنین آمده است :

« بدون شک در راستای توسعه روابط میان ایران و آذربایجان ، مناطق آذربایجانی نشین ایران نقش مهمی را می تواند ایفاء نماید و ایفا نیز می نمایند » . سید محمد خاتمی در مورد مسئله آذربایجان و آذربایجانی دقیق و حساس می باشد . امام خمینی (ره) بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران با اشاره به این موضوع گفته است : آذربایجان (در اینجا منظور آذربایجان ایران می باشد) تاج سر ایران است . حقوق قانونی شهروندان جمهوری اسلامی ایران حفظ می شود . سید محمد خاتمی پس از انتخاب شدن به عنوان رئیس جمهور اولین سفر داخلی خود را از استان اردبیل آغاز نمود . سخنان وی در این شهر مبنی بر اینکه « هم تهران و هم اردبیل برای من عزیز است ، هر کدام از آنها بخشی از قلب من هستند » . دارای اهمیت بسیار می باشد .

به طور تقریبی از اردبیل به سایر نقاط آذربایجان به طول ۴۰۰ کیلومتر خطوط گاز کشیده شده است . امروز در روستاهای دورافتاده خطوط برق ، گاز و تلفن احداث شده است . ایجاد بزرگراه اردبیل - زنجان و تبریز - تهران به طول بیش از صدها کیلومتر و با کیفیتی در سطح استانداردهای بین المللی ادامه دارد . حجم پخش برنامه های آذری زبان در رادیو و تلویزیون افزایش یافته و دفاتر تحریریه بازسازی شده اند . درحال حاضر نوارهای صوتی خوانندگان آذربایجانی معاصر در پارک مشهور گلستان تبریز به فروش می رسد . ارائه نوارهای ویدئویی حاوی فیلم های آذربایجانی در مغازه ها

در طول تاریخ در زمان های بسیاری دو ملت در غالب امپراطوری ها و حکومت های واحدی بوده اند و سال های طولانی در تاریخی مشترک سهیم بوده اند . این حقایق ایجاب می کند که کشورهای ما در منطقه و در سطح جهانی یک خط مشی سیاسی مشترک که منافع متقابل دو کشور را تامین کند اتخاذ نمایند . حیدرعلی اف می گوید « ضرب المثلی هست که می گوید همسایه خوب از خویشاوند بد بهتر است » .

حیدرعلی اف در دیدار مورخ ۲۰ ژوئیه ۲۰۰۱ خود با آقای حسن روحانی دبیر شورای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در باکو چنین می گوید :

« طی قرون متمادی در کنار یکدیگر بوده ایم و دارای عادات ، رسوم ، دین و ارزش های مشترکی هستیم . مردم ما از لحاظ ژنتیکی نیز شبیه یکدیگر هستند . این شباهت را در همین جا که نشسته اید می بینید ولی هیچ گاه شما یک ارمنی و یا گرجی را نمی توانید پیدا کنید که شبیه شما باشد . خداوند متعال این سرنوشت را برای ما مقدر فرموده و همیشه ما را به وحدت و یکی شدن دعوت می کند . بنا به دلایلی معین به عنوان مثال در اوایل قرن ۱۹ ما از ایران جدا شدیم ، ایران نیز از آذربایجان جدا شد . اما در این دوره فراق ما از یکدیگر جدا نبوده و در یک جا بوده ایم . تلاش مردم دو کشور برای دیدار با یکدیگر پس از گشوده شدن مرزها را فقط در میان افراد تنی می توان یافت . حیدر علی اف در دیدار از ایران (۲۰-۱۸ مه ۲۰۰۲) خطاب به خبرنگاران روزنامه « مهد آزادی » تبریز که به زبان های فارسی و آذری چاپ می شود گفت : « روابط تاریخی دو کشور آن قدر عمیق و ریشه داراست که نیازی به اثبات آن وجود ندارد » .

اظهارات حیدر علی اف در خصوص وضعیت آذربایجان هنگام آغاز جنگ های ایران و روس

حیدر علی اف در دیدار با مسئولین رسانه های گروهی کشورهای خارجی که در ۱۵ ژوئن ۲۰۰۱ انجام شد درباره مناسبات کشورش با روسیه چنین می گوید : « روابط با روسیه برای ما اهمیت فراوانی دارد . ما ۲۰۰ سال جزء قلمرو روسیه زندگی کرده ایم . باید هم نکات مثبت و هم نکات منفی را در ارزیابی مقاطع تاریخی مدنظر قرار داد . به طور مثال جنگ های ۱۸۱۳ و

ولی شما می خواهید اینجا مسائل فیلیپین و یا اندونزی را حل کنید . برخی افراد با بیان دیدگاه های عوام فریبانه می گویند که در ایران حقوق آذربایجانی ها پایمال شده است . تعداد آذربایجانی های ایران چند برابر ما است و در ایران آذربایجانی ها در پارلمان و دولت نماینده دارند . خودشان می دانند که حقوق شان لگدمال شده است و یا نشده و هر طوری که صلاح می دانند آن طور هم باید اقدام نمایند . ما نباید در امور کشور دیگری مداخله نمائیم . هیچ کس هم نباید در امور کشور ما دخالت کند . ما نباید در امور داخلی ایران مداخله کنیم . ما باید روابط دوستی و همکاری با ایران برقرار نمائیم .

بعضی افراد که از تفکر کافی برخوردار نیستند به خاطر اهداف شخصی عوام فریبانه خود در این زمینه به آذربایجان ضربه می زنند . تو هم با طرح چنین سوالی وانمود می کنی از آنها هستی . بیایید شما و من و همه دور هم جمع شویم و از حقوق آذربایجانی ها در آذربایجان مستقل دفاع نمائیم و کشورمان را از چنین شرایط سختی رهایی بخشیم . نه اینکه در سخت ترین شرایط کشور ، شما هم می گوئید که نمی دانم در تبریز چه شد و در اردبیل چه اتفاقی افتاده . این کار خود آنهاست

خبرنگار: وزیر امور خارجه چنین بیاناتی داشته است .

حیدرعلی اف : اگر وزیر خارجه این را گفته است درست نگفته است .

اشتراکات فرهنگی و تاریخی و جدایی دو ملت از یکدیگر

در بخشی دیگری از کتاب در باره پیوند های تاریخی و فرهنگی دو کشور و جدایی دو ملت از یکدیگر چنین آمده است :

..... «تاریخ روابط ایران و آذربایجان بزرگ است . این تاریخ به چند قرن می رسد . ملت های ما در طول اعصار در کنار هم و در یک جا ، زندگی کرده صاحب یک ریشه بوده ، عادات و رسوم یکسانی را مالک و همیشه تکیه گاهی برای یکدیگر بوده اند .»

از لحاظ فرهنگی ، قومی و دینی ایران نزدیک ترین کشور به ما محسوب می شود . بر اساس آمار رسمی ارائه شده می توان گفت که تقریباً نیمی از اهالی ایران از لحاظ قومی آذربایجانی بوده و سه چهارم آذربایجانی های جهان نیز در ایران زندگی می کنند . بیشترین مرز مشترک آذربایجان با ایران است .

علی اف : ایران همسایه بزرگ ماست . ما مرزهای طولانی با ایران داریم . حدود ۳۰ میلیون آذربایجانی در ایران زندگی می کنند .

سوال : آیا منظور شما از ۳۰ میلیون ، ایرانی هایی است که از نظر منشاء آذربایجانی هستند ؟

علی اف : البته که آذربایجانی ها را می گویم . از نظر منشاء یعنی چه . اینها آذربایجانی های حقیقی هستند . آذربایجان در گذشته یکی بوده است . در اوایل قرن ۱۹ در نتیجه جنگ ، میان روسیه و ایران ، آذربایجان به دو بخش تقسیم شده است . بخش بزرگ آن در ترکیب ایران مانده ، اکنون نیز در آنجاست . بخش کوچک آن نیز در ترکیب روسیه قرار گرفت . همان آذربایجانی که در ترکیب روسیه باقی مانده همین آذربایجانی است که ما اکنون در آن زندگی می کنیم . تمامی اهالی آن سوی ارس و مرزهای ما آذربایجانی هستند . اما بی تردید آنها شهروند ایران هستند و ما تمامیت ارضی کشورها از جمله ایران را به رسمیت می شناسیم .

انتقاد حیدر علی اف از سخنان ولایت قلی اف در رابطه با

به اصطلاح تضييع حقوق آذربایجانی ها در ایران

حیدر علی اف قبل از عزیمت به تهران جهت شرکت در ششمین اجلاس سران سازمان همکاریهای اقتصادی (اگو) که در تاریخ ۹-۱۰ ژوئن ۲۰۰۰ برگزار گردید ، طی یک مصاحبه مطبوعاتی در فرودگاه بینه باکو به سوالات خبرنگاران پاسخ گفت . سوال مطرح شده در خصوص حقوق آذربایجانی های ایران و پاسخ ارائه شده به قرار ذیل می باشد :

خبرنگار : آیا مسئله مربوط به حق و حقوق آذربایجانی های مقیم ایران در مناسبات آذربایجان و ایران مطرح شده است ؟ ولایت قلی اف در جریان سفر خود به آمریکا در این خصوص بیاناتی داشته است .

حیدر علی اف : ببینید ، من اطلاع ندارم ولایت قلی اف چه گفته است . در آذربایجان ضرب المثلی هست که می گوید : نمی تواند برای خود خمیر درست کند آن وقت می خواهد برای دیگری رشته ببرد . معنی این را فهمیدید یا نه ؟ حقوق خود ما ، حقوق بیش از یک میلیون آذربایجانی پایمال شده است . آذربایجان به دلیل نقض تمامیت ارضی خود در حال حاضر کشوری است که در اسف انگیزترین شرایط در جهان به سر می برد . ما باید مشکلات خود را حل نماییم .

نقطه نظرات حیدرعلی اف نسبت به پیوندهای تاریخی و فرهنگی ایران و آذربایجان و آذربایجانی های ایران

حیدرعلی اف رئیس جمهوری متوفی آذربایجان که حدود یک دهه بر این کشور حکومت نمود در مناسبت ها ، مصاحبه ها و ملاقاتهای مختلف خود سخنانی در باره سوابق و پیوند های فرهنگی و تاریخی ایران و آذربایجان ، آذربایجان واحد ، جنگ های ایران و روس و آذربایجانیهای ایران ایراد نموده است که به لحاظ اهمیت موضوع ذیلا به مهمترین نقطه نظرات وی در این رابطه که از کتاب (حیدرعلی اف و شرق - جمهوری اسلامی ایران) استخراج گردیده است اشاره می گردد .

در مورد آذربایجانی های ایران در کتاب فوق الذکر چنین آمده است : « یکی از مسائل مطرح شده از سوی کسانی که درصدد ایجاد تفرقه میان دو کشور می باشند مسئله آذربایجانی های ایران می باشد . حیدرعلی اف رئیس جمهوری آذربایجان ضمن تشریح موضع جمهوری آذربایجان نسبت به این مسئله طی « سخنرانی در کنفرانس « آذربایجان و قفقاز در آستانه قرن ۲۱ » که در تاریخ ۱۳ ژانویه ۱۹۹۷ در پاریس برگزار گردید چنین اظهار داشته است : « ما با ایران دارای روابط دوستانه هستیم و برای توسعه و تحکیم آن تدابیر لازم را اتخاذ می کنیم و اما در مورد آذربایجانی هایی که در ایران زندگی می کنند باید بگویم که تعداد آنها بسیار است . من رقم دقیقی را نمی دانم . می گویند که به طور تقریبی ۲۰ الی ۳۰ میلیون نفر می باشند . آنها شهروندان ایران هستند . امروز ژاک شیراک رئیس جمهور فرانسه گفت که در فرانسه ۵ میلیون مسلمان زندگی می کنند و آنها بخشی از ملت فرانسه هستند . آذربایجانی هایی نیز که در ایران زندگی می کنند مسلمان بوده و بخشی از ملت ایران هستند . از این نقطه نظر هیچ گونه مشکلی را نمی بینیم . من قبل ازاین هم گفته ام که ما طرفدار تمامیت ارضی تمامی کشورها و از آن جمله تمامیت ارضی آذربایجان ، ارمنستان ، روسیه ، فرانسه و ایران هستیم » .

در مارس ۱۹۹۷ حیدرعلی اف در هتل Kion پاریس مصاحبه ای با خبرنگاران رسانه های گروهی مهم فرانسه انجام داد . در بخشی از این مصاحبه مسئله آذربایجانی های ایران نیز مطرح گردید که پرسش و پاسخ آن به قرار ذیل می باشد :

سوال : آیا از جانب ایران با صدور انقلاب مواجه بوده اید . نسبت به آینده توسعه روابط با ایران چه می نگرید ؟

سوال : جناب آقای رئیس جمهور ، در جریان سفر رئیس جمهوری ایران به مسکو چنین نظری مطرح شده که احداث هر گونه خط لوله از بستر دریای خزر امکان ناپذیر است . به عقیده کارشناسان ، این به منظور جلوگیری از الحاق قزاقستان به خط لوله باکو - جیهان صورت می گیرد . آیا چنین تصمیمی می تواند روی صرفه اقتصادی خط لوله باکو - جیهان اثر گذار باشد ؟

حیدرعلی اف : ببینید من این مطلب را قبلاً نیز گفته ام . در ترکیه نیز بیان داشتیم که هیچ عاملی نمی تواند صرفه اقتصادی خط لوله باکو - جیهان را تحت تاثیر خود قرار دهد . چرا ؟ بدین علت است که ما در سال ۱۹۹۴ هنگام انعقاد قرارداد قرن از وجود حوزه های نفت و گاز در سایر قسمت های بخش آذربایجانی دریای خزر مطلع بودیم ولی نمی دانستیم که به چنین ذخایری دست می یابیم . با این حال ، احداث خط لوله باکو - جیهان را برای حمل و نقل نفت استخراجی از حوزه های « چراغ » ، « آذری » و « گونشلی » در آن قرارداد آورده بودیم . متوجه هستید ؟ از این رو موضوع این سه حوزه در قرارداد درج شده است و برای خط لوله باکو - جیهان کافی است . از آن حوزه ۶۰-۵۰ میلیون تن نفت استخراج می شود و این هم صرفه اقتصادی خط لوله باکو - جیهان را کاملاً تضمین می کند .

به طور مثال خود شرکت شورون جهت الحاق به امور ساختمانی خط لوله به ما مراجعه کرد و از آنجا سهم ۱۰ درصدی را برای خود گرفت . چرا؟ بدین دلیل که شورون انتظار استخراج فراوان از حوزه آبشرون را دارد . استخراج نفت و گاز . ما نیز این انتظار را داریم . ما می دانستیم که واقعاً در حوزه آبشرون ذخایر غنی نفت وجود دارد . از غنی بودن ذخایر گاز در حوزه شاه دنیز هم مطلع بودیم . کارشناسان ما وجود ۴۰۰ میلیارد متر مکعب گاز در آنجا را پیش بینی کرده بودند . اینجا ۴۰۰ میلیارد مکعب گاز هست . ملاک فعالیتهای ما با شرکت بی پی و غیره همان ۴۰۰ میلیارد مکعب گاز بود . رقم ۴۰۰ میلیارد متر مکعب رقم خیلی بزرگی برای ما بود . ولی اکنون نتایج حاصله از چاههای حفاری شده حاکی از وجود ذخایر گازی به میزان بیش از یک هزار میلیارد متر مکعب در آن حوزه است . آن هم سقف آخر نیست . متوجه هستید ؟

از این لحاظ ، بابت باکو - جیهان جای هیچ نگرانی نیست . ولی شما هم می دانید که در واقع اخیراً می خواهند تاخیری در آن ایجاد کنند . من نیز چند بیانه در این رابطه صادر کردم . خبرنگارانی مثل شما آنجا از من پرسیدند که دلیل بیانه های شما چه بود ؟ گفتم که اگر بیانه صادر نکرده بودم این مسائل را امروز حل نمی کردیم . آنجا هم همه مسائل را روبراه کردیم . هم موضوع باکو - جیهان حل شد و هم موضوع فروش گاز آذربایجان به ترکیه . موضوع فروش را نیز کاغذبازان در ترکیه البته در رده های پائین چند ماه به تاخیر انداخته بودند . ولی من قبل از عزیمت

ایشان نیز به من قول دادند که ابتدا شما بیایید و سپس من سفر می کنم . سرانجام تاریخ سفر را برای روز ۱۷ سپتامبر تعیین کردیم . یعنی سفر کنونی من به ایران از ۲-۲ سال پیش برنامه ریزی شده است و این هیچ ربطی به مسائل اضطراری ندارد .

سوال : در رابطه با حوادث معلوم سفر نمی کنید ؟

حیدرعلی اف : نه ، نه ، نه . این سفر از قبل برنامه ریزی شده بود .

این سفر من ماهیت گسترده تری خواهد داشت . زیرا در آن سفر چند تفاهم نامه را امضاء خواهیم کرد . همان طوری که با ترکیه هست ، با ایران نیز کمیسیون مشترک همکاریهای اقتصادی را داریم . آنها همواره فعال هستند . ما گزارش آنها را از عملکرد قبلی و برنامه های آتی مورد بررسی قرار می دهیم . خلاصه کلام ، هدف ما توسعه روابط ایران و آذربایجان در عرصه های اقتصادی و غیره می باشد . آنچه که مربوط می شود به حادثه مزبور ، این یک اتفاق غیر منتظره بوده است .

سوال : جناب آقای رئیس جمهور اخیراً هواپیماهای ستارگان ترک بر فراز آسمان باکو پروازهایی انجام داده اند . آیا این پیام شما به ایران بود ؟ به این کار مهم اجازه دادید و ملت آذربایجان نیز آن را از میدان آزدلیق مشاهده نمود .

حیدرعلی اف : ببینید ، ایران فکر می کند که این پیامی به عنوان آن بوده است . ولی از حسین قیوریک اغلو رئیس محترم ستاد کل ارتش دو ماه پیش دعوت بعمل آمده بود . پرواز ستارگان ترک نیز جزو برنامه سفر وی در نظر گرفته شده بود . ولی سفرش با این دوره مصادف شد . اکنون در دنیا و در آنجا هم می گویند که این پیام برای ایران بود حالا هر کسی هر طوری که درک می کند بگذار فکر کند .

حیدرعلی اف در مراجعت از ترکیه (سپتامبر ۲۰۰۱) نیز در پاسخ به سئوالی مبنی بر اینکه نظرتان در باره وقوع حوادثی درمرز آذربایجان و ایران چیست ؟ گفت :

« به راستی اطلاعات چندانی در این رابطه ندارم . وانگهی اتفاق بزرگی نیفتاده است.»

اظهارات حیدرعلی اف در باره ذخایر نفت و گاز

دریای خزر و اقتصادی بودن خط لوله باکو - جیحان

حیدرعلی اف در مراجعت از ترکیه (۱۷ مارس ۲۰۰۱) در یک مصاحبه مطبوعاتی شرکت نمود . در این مصاحبه موضوع اقتصادی بودن خط لوله باکو - تفلیس - جیحان نیز مطرح گردید . که سئوال مطروحه و پاسخ ارائه شده به شرح ذیل می باشد :

استفاده نمی کردید . این کار نیاز به گفتگو داشت . من از همین اواخر موضوع را طوری مطرح کرده ام که ضمن مذاکره در باره وضعیت حقوقی دریای خزر آن دریا باید کاملاً غیر نظامی باشد . نیازی نیست که در دریای خزر هر کشور ساحلی ناوگان نظامی داشته باشد . فکر نمی کنم که این کشورها با یکدیگر بجنگند و از رزمناوها استفاده کنند . ما قطعاً روی این موضع پافشاری می کنیم که دریای خزر باید دریای صلح ، برادری و همکاری باشد . در این دریا نباید نیروی نظامی وجود داشته باشد . از اینرو توسل به نیروی نظامی فقط بخاطر وجود کشتی اکتشافی در آنجا را بنظر نمی توان صلاح دانست .

علی آهنی جناب آقای خاتمی نیز مثل شما مخالف سرسخت نظامی شدن دریای خزر هستند تاکیدشان بر آن است که همه کشورهای ساحلی باید با یکدیگر همکاری کنند و شرایطی را فراهم نمایند که گفتگوها به موافقت و تفاهم منجر گردد .

اظهارات حیدر علی اف درباره واقعه خزر و پرواز جنگنده های ترکیه بر فراز باکو

حیدر علی اف در مصاحبه با گورکان زنگین خبرنگار شبکه تلویزیونی سی . ان . ان . ترکیه که در سپتامبر ۲۰۰۱ انجام شد در رابطه با واقعه خزر و پرواز جنگنده های ترکیه بر فراز باکو چنین می گوید :

سوال : جناب آقای رئیس جمهور ، ایران در دریای خزر به آذربایجان عرض اندام نمود . در این زمینه مشکل پیش آمد . ولی سپس همه مسائل رو به راه شد . در آستانه سفر شما به ایران هستیم ، روز ۱۷ سپتامبر به ایران سفر می کنید . در این رابطه چه پیغامی برای ایران دارید ، چه می توانید بگوئید ؟

حیدر علی اف : ببینید آنچه که مربوط می شود به سفر رسمی من به ایران ، جناب آقای خاتمی رئیس جمهوری جدید ایران از ۴ سال قبل مرا به ایران دعوت کرده بود . من نیز از ایشان دعوت بعمل آورده بودم . زیرا ایران کشور همسایه است . ما ۷۵۰ کیلومتر مرز زمینی داریم . فقط این نیست . در ایران تعداد زیادی آذربایجانی سکونت دارند . در گذشته ارزش های مشترکی را داشته ایم . از این رو ایران کشور نزدیکی برای ما است .

من قبلاً آنجا بوده ام . رئیس جمهور سابق ایران نیز اینجا بوده اند . ولی قبل از انتخاب رئیس جمهور جدید ، من دعوت مزبور را دریافت کرده بودم ولی بدلائل مشخصی انجام آن سفر غیر ممکن شد .

تمایل به نزدیکی معینی در مواضع دیده می شود . چنین تصمیمی اتخاذ شده است که از این پس نیز کارشناسان به طور مداوم این دیدارها را برگزار کنند .

طرف ایرانی با اصل تقسیم دریای خزر بر اساس خط میانی برخورد دقیق نموده و آمادگی خود را برای انجام مذاکره ابراز داشته است .

در بخش دیگری از کتاب آمده است : « علیرغم عدم تطبیق مواضع طرفین در حل مسئله نظام حقوقی دریای خزر ، در راه همکاری منطقه ای سی توان به تفاهمی دست یافت که بر منافع ملی ضربه وارد نکند و توازن در همکاری با سایر کشورها را بر هم نزند . »

اظهارات حیدرعلی اف در مورد اقدام نظامی ایران در دریای خزر و لزوم غیر نظامی شدن این دریا

در ملاقات جناب آقای آهنی معاون اروپا و آمریکای وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی ایران با حیدر علی اف که در ۲۸ اوت ۲۰۰۱ در باکو انجام شد در خصوص اقدام نظامی ایران در دریای خزر مطالب ذیل عنوان گردید :

حیدرعلی اف شما آنجا تحرکاتی را شروع کردید . کشتی ، هواپیما و غیره ولی ما در موضع خود ایستاده ایم که باید این مسئله از طریق مذاکره حل شود . مسئله تعیین وضعیت دریای خزر باید دوباره در دستور کار قرار بگیرد . بعد از آن شما به روسیه و ترکمنستان رفتید و مشاهده کردم که از کنار آذربایجان می گذرید . از این رو گفتم که این عادلانه نیست **درحالی که** به روسیه و ترکمنستان می روند نکند ما را به حساب نمی آورند . از اینرو گفتم که دعوت کنید که بیایند اینجا و مذاکره کنیم .

علی آهنی ما نیز از وقوع حوادثی در خزر خیلی متاثر هستیم . اصلاً به هیچ وجه این انتظار را نداشتیم که علیرغم یادداشت های سه روز پیش ما کشتی های آذربایجانی مجدداً وارد منطقه مورد اختلاف شوند . این اقدام اشتباه و بی توجهی موجب گردید تا ضمن استفاده از نیروهای مسلح آنها را وادار به عقب نشینی از مناطق مزبور نمائیم . در حالی که علاقه ای به انجام این اقدام نداشتیم . ما نیز مانند شما بر این نکته تاکید می کنیم که اختلافات باید از راه گفتگو حل و فصل شود . از اینرو دعوت شما را فوراً پذیرفتیم . به آن ارج نهادیم و به همراه هیات کارشناسی فنی به اینجا آمده ایم .

حیدر علی اف توسل به زور کار درستی نیست . شما بایستی از نیروهای نظامی خود

در قسمت فوقانی قزاقستان و ترکمنستان در شرق و آذربایجان هم در اینجا و ایران در قسمت پایین یعنی در جنوبی ترین قسمت دریای خزر واقع گشته اند. آن مرزها را نیز زمان شوروی به عنوان مرز اتحاد شوروی و ایران به رسمیت شناخته بودند و از آن حراست می کردند. اکنون اتحاد شوروی وجود ندارد. ولی اتحاد شوروی در سالهای ۱۹۷۰ برای بهره برداری از منابع نفت و گاز دریای خزر آن را به بخش هایی تقسیم کرده بود. ما در بخش خود فعالیت داریم و به بخش دیگری جلوتر نرفته ایم. ولی الان ایران می گوید که اگر این طور باشد سهم کمتری نصیب ایران می شود و خزر باید به پنج قسمت تقسیم گردد و برای هر کشور ۲۰ درصد سهم برسد. ولی این امر از لحاظ جغرافیایی محال است. زیرا هر کشوری که مرزی با دریای خزر دارد از آنجا مفهوم دیگری تحت عنوان خط میانه هم وجود دارد. تا خط میانه سهم آن کشور محسوب می شود. مساحت موجود از آن طرف تا خط میانه نیز متعلق به کشور دیگری می شود. ما در این خصوص با روسیه و قزاقستان به توافق رسیده ایم. ولی ایران می گوید که نخیر بیایید جمع شویم و خزر را به چند قسمت با ملاحظه ۲۰ درصد برای هر کشور تقسیم کنیم و بعد از آن فعالیت داشته باشیم. آنها نیز نمی توانند بگویند که این کار را به چه نحوی انجام دهیم. ما در آن قسمت ۳ حوزه نفتی را داریم. در سال ۱۹۹۸ قراردادی با شرکت بی بی و چند شرکت دیگر بسته ایم تا در آن حوزه شروع بکار نمایند. آنها ۳ سال است که در این بخش فعالیت دارند. یعنی آنها هنوز مشغول شناسایی منطقه و انجام امور ژئوفیزیکی بودند. ولی ایران معتقد است مادامی که وضعیت حقوقی دریای خزر تعیین نشده است، ایران ۲۰ درصد دریا را از آن خود می داند. وقتی که ایران ۲۰ درصد را به خود اختصاص دهد، در بخش ترکمنستانی و آذربایجانی دریا قرار می گیرد.

سوال: شما در جریان سفر به تهران این مسایل را در میان می گذارید؟

حیدر علی اف: در این باره مذاکره خواهیم کرد. این را مذاکره کرده ایم و مذاکره خواهیم کرد. از این رو اگر این طور هم باشد. باز هم آن حوزه ها به ایران تعلق نمی گیرد. ولی اکنون این طور کرده اند. به هر حال مذاکره خواهیم کرد.

سوال: به نظر شما فرمول سازگار وجود دارد؟

حیدر علی اف: فرمول سازگار این است که باید ما پنج کشور مشکل تقسیم دریای خزر را حل کنیم. بدون حل این مشکل کسی نمی تواند کاری انجام بدهد. اگر کسی به زور متوسل شود این دور از موازین حقوق بین المللی می باشد.

حیدر علی اف پس از دیدار از ایران که در ۱۸-۲۰ مه ۲۰۰۲ انجام شد در فرودگاه باکو در سئوالی در باره رژیم حقوقی دریای خزر گفت: « بنا به گزارشی که کارشناسان به من داده اند

دریای سیاه صادر می کنیم. ما در این مسائل پیشگام هستیم. این اصل را که برای بهره برداری از منابع معدنی از بستر دریای خزر هر یک از کشورهای ساحلی دریای خزر باید بخش ملی خود را داشته باشد، قبل از همه ما مطرح کرده ایم. ما فقط در داخل محدوده خود فعالیت داریم. به حوزه دیگری وارد نمی شویم. اصول مرزی نیز از قدیم الایام تعیین شده اند، ولی دیگران این را نمی پذیرفتند. خود قزاقستان نیز نمی پذیرفت. ایران و روسیه نیز قبول نداشتند ولی کارهایی که ما از سال ۱۹۹۴ شروع کرده ایم کار را به جایی رسانده که روسیه و قزاقستان این اصل را پذیرفتند. بین قزاقستان و روسیه تفاهم نامه ای نیز امضاء شده است.

در تاریخ ۹ ژانویه پوتین رئیس جمهوری روسیه به آذربایجان آمده بود. در آن سفر تفاهم نامه ای در باره تدوین اصول برای بهره برداری از منابع معدنی دریای خزر امضاء کردیم. همانطوریکه اشاره کردم ما ۲۰ قرارداد مربوط به حوزه خود را امضاء کرده ایم. روسیه این اصل را شناخت و پذیرفت و تفاهم نامه ای را با ما امضاء کرد. قزاقستان نیز امضاء کرد. گمان می کنم که ترکمنستان نیز به این راه خواهد آمد. ولی ایران موافق این کار نیست. زیرا ایران معتقد است که هر یک از ۵ کشور ساحلی دریای خزر باید سهم ۲۰ درصدی داشته باشند. ولی این امر از لحاظ جغرافیائی محال است.

منظور از بخش ملی چیست؟ تعریف بخش ملی آن است که در امتداد دریای خزر از جنوب و شمال مرزهای هر کشور خط کشیده می شود. غیر از این خط میانه دریای خزر هم هست. محدوده ای که در داخل این ۳ خط می ماند بخش ما است. ولی ایران در بخش جنوبی دریای خزر محدوده کوچکی را در اختیار دارد. چگونه می شود برای همه از دریای خزر ۲۰ درصد سهم گرفت؟ این غیر ممکن است.

سوال: ایران بعد از ملاقات های اخیر با این اصول موافقت خواهد کرد؟

علی اف: آن را نمی دانم. من اطلاعات چندانی از مذاکرات مسکو ندارم. چرا که من در اینجا هستم. **حیدر علی اف** در مصاحبه با گورکان زنگین خبرنگار شبکه تلویزیونی سی. ان. ان ترکیه در ماه سپتامبر ۲۰۰۱ در رابطه با مسئله رژیم حقوقی دریای خزر چنین می گوید:

« تا قبل از سال ۱۹۹۴ که ما نخستین قرارداد نفتی را امضاء نمودیم. هیچ یک از کشورهای ساحلی اطلاعاتی از میزان منابع آن دریا نداشت. آن موقع کسی نمی گفت که خزر باید وضعیت حقوقی داشته باشد یا نه؟ یعنی هر کشوری تا چه حد می تواند در خزر فعالیت نماید. پس استناد ما بر چیست؟ زمان شوروی خزر به دو کشور تعلق داشته است. یکی اتحاد شوروی بود و دیگری ایران. مرزهای مشترک اتحاد شوروی و ایران در مناطق خیلی جنوبی تر بوده است. زیرا روسیه

تعریف از فواید استعمار روس برای آذربایجان

حیدر علی اف در دیدار با مسئولین رسانه های گروهی کشورهای خارجی که در ۱۵ ژوئن ۲۰۰۱ انجام شد در بخشی از سخنان خود در رابطه با مناسبات کشورش با روسیه پس از ذکر سوابق تاریخی و سلطه ۲۰۰ ساله روسیه بر آذربایجان چنین می گوید :

« آذربایجان به مستعمره تبدیل شد . البته دوره استعمار فوایدی هم برای ما داشته است ، ملت آذربایجان که قرنهای متمادی به دین اسلام اعتقاد داشت به فرهنگ و ارزشهای جهانی و ارزشهای اروپائی پیوست . همه اینها به واسطه روسیه و به ویژه در نیمه دوم قرن ۱۹ و قرن ۲۰ به وقوع پیوست . »

اظهارات حیدر علی اف در مورد اختلافات دو

کشور در خصوص رژیم حقوقی دریای خزر

حیدر علی اف در جریان شرکت در هشتمین نشست سران سازمان کنفرانس اسلامی که در ۱۰ دسامبر ۱۹۹۷ در تهران برگزار شد در مصاحبه با خبرنگاران ایرانی روزنامه های احرار ، عصرآزادگان و دنیای اقتصاد در مورد دریای خزر چنین گفت :

« هر کشوری دارای منافع و سیاست متعلق به خود است . اما من بر این باورم که در آینده برای بهره برداری از ذخایر طبیعی دریای خزر غیر از تقسیم آن به بخش های ملی جایگزین دیگری وجود ندارد . تمامی کشورهای ساحلی دریای خزر باید این اصل را بپذیرند زیرا این اصل بهترین شرایط را برای استفاده ثمربخش از ذخایر خزر فراهم می کند . » در جریان سفر حیدر علی اف به ترکیه در مارس ۲۰۰۱ وی با خبرنگار شبکه سی . ان . ان ترک مصاحبه نمود . در این مصاحبه در باره رژیم حقوقی خزر مطالب ذیل مطرح گردید :

سوال : هم زمان با سفر شما به آنکارا ، رئیس جمهور ایران هم در مسکو به سر می برد . در یکی از ملاقات های وی در مسکو موضوع وضعیت حقوقی دریای خزر مورد مذاکره قرار گرفت . مسئله بستر دریای خزر خیلی مهم است . روسیه ، ترکمنستان ، آذربایجان ، ایران و قزاقستان این مسئله را چگونه حل خواهند کرد ؟ در مجموع عاقبت این کار چه خواهد بود ؟

حیدر علی اف : ما این کار را شروع کرده ایم . ما از سال ۱۹۹۷ بعد از انعقاد نخستین قرارداد مشغول استخراج نفت هستیم . نفت را از طریق خط لوله باکو- سوپسا به بندر گرجستان در سواحل

نظر حیدر علی اف مبنی بر متشنج بودن روابط ایران و روسیه

حیدر علی اف در مصاحبه با خبرنگار شبکه تلویزیونی سی . ان . ان ترک طی سفر رسمی به ترکیه (مارس ۲۰۰۱) در رابطه با سفر جناب آقای خاتمی به مسکو چنین می گوید : « همانطوریکه می دانید رئیس جمهوری ایران راهی مسکو شده است . این اولین اتفاقی است که در تاریخ رخ می دهد . یعنی از ۲۲ سال پیش که خمینی به حاکمیت رسید این نخستین بار است که رئیس جمهور ایران به مسکو سفر می کند . قبل از آن هم شاه فقط یک بار به مسکو سفر کرده بود . یعنی روابط ایران و روسیه همواره متشنج بوده است » .

اعتراف به قوی تر بودن لابی و تبلیغات ارمنستان

در بخشی از کتاب در خصوص موضوع فوق چنین آمده است :

« ۲۰ درصد خاک ما را ارمنستان اشغال و یک میلیون نفر را آواره کرده است ولی نمایندگان ما در مجامع بین المللی نتوانسته اند واقعیت و عمق این فاجعه را تشریح کنند . تبلیغات ارمنستان قوی است و امکاناتشان بیشتر است زیرا آنها در همه جا لابی دارند . لابی ارمنه در آمریکا و فرانسه بیشتر از مقامات ارمنستان موضوع قره باغ را با مقامات این کشورها پیگیری و مذاکره می نمایند .

توقع رفتار خاص و صمیمی تر با آذربایجان

در برخورد با کشورهای قفقاز جنوبی

حیدر علی اف در ملاقات با آقای حسن روحانی دبیر شورای عالی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در تاریخ ۲۰ ژوئیه ۲۰۰۱ می گوید : در ارمنستان و گرجستان چقدر بوده اید . حسن روحانی : همین قدر حیدر علی اف : این صحیح نیست . نباید مدت اقامت شما در کشورمان با آن کشورها یکسان باشد . ما همسایه نزدیک و مسلمانیم .

جمهوری اسلامی ایران با جمهوری آذربایجان هیچ گاه نباید با روابط با ارمنستان مقایسه و یا برابر در نظر گرفته شود .

حیدرعلی اف گرمی روابط ایران با ارمنستان را یکی از دلایل سردی روابط ایران و جمهوری آذربایجان عنوان نموده و می گوید : « دو کشور دارای دیدگاههای مخصوص به خود هستند . به عنوان مثال ایران از عقد قرارداد ما با شرکت های نفتی غربی و از آن جمله با شرکت های آمریکائی که مناسبات ایران با این کشور بسیار مشکل و بغرنج است ناراضی است . لیکن ما نیز از آن ناراضی هستیم که ایران به طور فعال به ارمنستان کمک می کند و این کشور را از لحاظ کالا و محصولات استراتژیک تجهیز می کند . ارمنستان نیز با استفاده از این کمک موضع تندتری در مذاکرات صلح با ما اتخاذ می کند» .

لزوم استفاده از نفوذ ایران بر ارمنستان در حل مناقشه قره باغ

در جایی دیگر حیدر علی اف بر لزوم استفاده از موقعیت تاثیرگذار ایران بر ارمنستان در حل مناقشه قره باغ کوهستانی تاکید نموده است . وی در سخنرانی خود در مراسم سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ایران در ۱۱ فوریه ۲۰۰۰ چنین می گوید :

« در زمینه حل مناقشه قره باغ کوهستانی امیدوارم که دولت ایران جهت دستیابی به صلح فعالیتهای موثرتری را بعمل آورد . در این زمینه دولت ایران از امکانات بزرگی برخوردار است . همانطوری که مستحضرید ایران دارای روابط تنگاتنگ تجاری ، اقتصادی و سایر روابط با ارمنستان است و از امکان تاثیرگذاری بروی آنها برخوردار می باشد » .

نگرانی حیدر علی اف از روابط نزدیک ایران با روسیه و ارمنستان

حیدر علی اف در مصاحبه با خبرنگار شبکه تلویزیونی سی . ان . ان ترک در سفر رسمی به ترکیه (مارس ۲۰۰۱) در رابطه با موضوع فوق چنین می گوید :

سئوال : جناب آقای رئیس جمهور برداشت من این است که سیاست های ایران مبتنی بر حمایت از ارمنستان و ایجاد روابط نزدیک با روسیه موجبات نگرانی شما را فراهم می آورد آیا همان طور است ؟

حیدرعلی اف : بدیهی است که جای نگرانی می باشد .

عوامل منفی موجود در روابط دو کشور

در این کتاب از دو عامل به عنوان عوامل منفی و مانع توسعه روابط دو کشور یاد شده است
این عوامل عبارتند از :

۱- روابط ایران با ارمنستان

۲- اختلافات دو کشور در مورد دریای خزر

ذیلاً به مطالبی که در باره هر یک از دو عامل فوق در این کتاب آمده است اشاره می گردد.

روابط ایران و ارمنستان

حیدر علی اف در دیدار با یحیی محمد زاده استاندار آذربایجان شرقی که در تاریخ ۲ اوت ۱۹۹۹ در باکو انجام شد در مورد روابط ایران و ارمنستان صراحتاً گفت : « ما یک مورد نارضایتی و گله عمومی داریم . سالیان سال است که به وجود روابط تنگاتنگ اقتصادی میان ایران و ارمنستان اشاره می کنیم ولی طرف ایرانی این آرزوی ما را برآورده نمی سازد و می گویند ما روابط اقتصادی ایجاد می کنیم و غیره . لئون تر پتروسیان رئیس جمهور سابق ارمنستان گفته بود اگر کالاهائی که از ایران می آید دو روز قطع شود ایروان خفه خواهد شد . این روابط برای ایران سود آور است و باید تجارت کند ولی رک و پوست کنده می گویم که برقراری روابط اقتصادی تا این حد با کشوری که ۲۰ درصد سرزمینهای ما را اشغال کرده ما را رنجیده خاطر می سازد . من به آیت الله خامنه ای و آقای هاشمی رفسنجانی نیز این امر را گفته ام ولی اوضاع تغییر نمی کند . من می دانم که شما اوضاع را تغییر نمی دهید ولی فقط بیان می کنم که بین ما همه چیز باید درست باشد . نمی دانم از یلی که از آذربایجان شرقی به ارمنستان زده اید روزی چند کامیون عبور می کند .»

در بخش دیگری از کتاب در این رابطه چنین آمده است : در دوره اخیر برداشتن گامهایی از سوی کارگزاران ایران در جهت تقویت هر چه بیشتر روابط اقتصادی با ارمنستان در حال رشد می باشد . کشور ما (جمهوری آذربایجان) به طور قاطع با این مسئله مخالف است و آذربایجان خواهان توسعه همکاری با همه کشورهای منطقه پس از نتیجه دادن مذاکرات صلح با ارمنستان می باشد . رئیس جمهور آذربایجان به هنگام دیدار با مقامات رسمی بارها اعلام کرده است که روابط

- تحت حمایت قرار دادن ۱۰۰ هزار جنگ زده و آواره و تامین نیازهای آنها طی سالهای طولانی

مخالفت حیدر علی اف با برپائی تظاهرات در مقابل سفارت ایران در باکو

در بحث عدم مداخله در امور داخلی دیگران در قسمتی از این کتاب حیدر علی اف چنین می گوید :

..... « آن روز در تلویزیون دیدم که گروهی از جوانان در مقابل سفارت ایران جمع شده اند و چیزی می گویند . سپس من به وزارت کشورمان زنگ زدم ، پرسیدم چرا اجازه انجام چنین کاری را داده اید؟ ما چه کاری به امور داخلی ایران داریم ؟ مگر ما بیکار هستیم . من به شدت از وزیر کشور ایراد گرفتم که تو نباید اجازه چنین کارهایی را بدهی آن تجمع نیز به ابتکار بعضی ها انجام شده بود . »

لزوم قائل شدن تفاوت میان سیاست دولت آذربایجان و نظرات مطبوعات و مخالفین

در خصوص این مسئله که جمهوری آذربایجان هیچ گاه در امور داخلی ایران دخالت نکرده و نخواهد کرد حیدر علی اف می گوید : « اگر در اینجا کسی از میان مخالفان چیزی در نشریه ای می نویسد به آن توجه نکنید . من یکی دو بار به سفیر گفته ام که یکی مسئله سیاست دولت است و یکی دیگر نیز نظرات مطبوعات مختلف و مخالفین . اکنون در کشور ما مطبوعات آزاد هستند . آنها توضیح دهنده سیاست دولت نیستند . سیاست دولت این است که جمهوری اسلامی ایران دوست و برادر آذربایجان است . دوستی و برادری ما با این کشور دایمی است و این را باید توسعه دهیم . »

در جایی دیگر حیدر علی اف می گوید : افکار نیروهای مختلف ، اشخاص گوناگون ، گروههای سیاسی و غیره هرگز نظردولت آذربایجان نمی باشد . همین را می توان در مورد برخی نیروها که در ایران نیز فعالیت می کنند گفت . همانطور که معلوم است هم در ایران و هم در آذربایجان نیروهای دشمن وجود دارند که در راستای نقض و ایجاد مانع در توسعه همکاری دو کشور تلاش کرده و در این رابطه سعی بسیار از خود نشان داده اند . »

مخالفت باکو با قرارداد های امضاء شده میان نخجوان و ایران

حیدر علی اف در ملاقات با آقای حسن روحانی دبیر شورای عالی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران در ۲۰ ژوئیه ۲۰۰۱ در خصوص کمک های ایران به نخجوان می گوید:

در آن دوره ما کمک های زیادی از ایران دریافت کردیم . دولت شما مرا به تهران دعوت کرد و چند قرارداد بین ایران و نخجوان امضاء شد . البته دولت باکو مخالف این روابط بود می گفتند نخجوان دولت مستقلی نیست و نمی تواند این چنین عمل کند . ولی ما موظف به تامین زندگانی انسانها بودیم .

حمایت ایران از یکپارچگی و تمامیت ارضی جمهوری آذربایجان و عدم حمایت از جمهوری خود خوانده تالش - مغان

در بخشی از کتاب آمده است : ایران بدفعات حمایت سیاسی خود را از آذربایجان نشان داده است . بعنوان مثال علی اکرام همت اف قصد داشت جمهوری خودخوانده تالش - مغان را ایجاد کند . هنگامیکه به همراه افراد خود قصد سفر به ایران را داشت به ایران گفته شد که او حق عبور از مرز را ندارد ، ایران نیز پذیرفت و اجازه چنین کاری را نداد .

حمایت های سیاسی ، اقتصادی و بشردوستانه جمهوری اسلامی ایران از جمهوری آذربایجان

- ایران در شرایط سخت از موضع به حق آذربایجان حمایت نموده است و گام های عملی برای کمک به ما برداشته است نظیر :
- حمایت سیاسی در نهادهای بین المللی و متجاوز شناختن ارمنستان و درخواست خروج ارتش ارمنستان از قره باغ
 - پیشنهاد میانجیگری در مناقشه قره باغ
 - اعطای وام
 - تامین انرژی و ارزاق مردم نخجوان هنگامی که در محاصره قرار داشت .
 - کمک برای نجات اهالی مرزنشین که در معرض حمله ارامنه قرار گرفته بودند

تاکید بر رسمیت شناختن تمامیت ارضی و عدم مداخله در امور داخلی یکدیگر

نکته قابل توجهی که بکرات در این کتاب به چشم می خورد تاکید حیدرعلی اف بر لزوم شناسائی تمامیت ارضی آذربایجان و عدم مداخله در امور داخلی یکدیگر است که در دیدارها و مناسبتهای مختلف از سوی ایشان ابراز شده است .

رئیس جمهور آذربایجان بارها در سخنرانیهای خود اظهار داشته است که « اصول اصلی روابط ما عبارت از آن است که ایران تمامیت ارضی آذربایجان را می شناسد . عدم نقض مرزها را می شناسد و در امور داخلی آذربایجان دخالت نمی کند . آذربایجان نیز تمامیت ارضی ، عدم نقض حریم مرزی و همچنین حق حاکمیت ایران را به عنوان یک دوست بزرگ به رسمیت می شناسد . در امور داخلی ایران دخالت نمی کند و نخواهد کرد . این اصل برای کشور ما اصلی بسیار واجب است . این هم برای ایران واجب است و هم برای آذربایجان . براین عقیده ام که ما بعد از این نیز طبق همچنین اصولی روابط مان را توسعه خواهیم داد » ..

وی در مصاحبه ای که در تاریخ ۲۷ مارس ۱۹۹۷ در پاریس انجام شد در پاسخ به سؤال یکی از خبرنگاران مبنی بر تاثیر انقلاب اسلامی ایران بر آذربایجان چنین می گوید :

« این هیچ تاثیری بر آذربایجان ندارد . جمهوری آذربایجان مستقل که من نماینده آن هستم ساختار حکومتی و اصول مخصوص به خود را دارد . ما در امور داخلی آنها دخالت نمی کنیم ، آنها نیز نباید در امور داخلی ما دخالت کنند » . وی در جایی دیگر می گوید : مثلاً ما نمی گوئیم که در ایران چرا زنان چادر بسر می کنند و دخالتی نمی کنیم .

تقریباً در تمامی سخنرانیهای حیدر علی اف که به مناسبت سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی ایران ایراد شده است عدم مداخله در امور داخلی یکدیگر و احترام به تمامیت ارضی یکدیگر مورد اشاره قرار گرفته است . در یکی از این مناسبتها وی می گوید : « معتقدیم که هر کشوری باید به ساختار حکومت کشور دیگر و سیاست داخلی آن احترام بگذارد . ما برای سیاست داخلی ایران احترام قائلیم . ایران هم برای لائیک بودن ما احترام قائل می شود » .

عوامل موثر در شکل گیری استراتژی جمهوری آذربایجان نسبت به روابطش با جمهوری اسلامی ایران

در این کتاب از عواملی همچون همسایگی و اشتراکات و نزدیکی تاریخی، دینی، قومی و فرهنگی دو کشور، فروپاشی شوروی و تغییر روابط میان روسیه و ایران، اتخاذ مواضع واقع بینانه از سوی رهبران سیاسی جمهوری اسلامی ایران در راستای بهبود روابط با جمهوری آذربایجان در سالهای اخیر و تلاش برای اعمال سیاستهای سازنده در مورد همسایگان، تشابه شرایط اقتصادی و جغرافیائی سواحل دو کشور در دریای خزر، فعالیت کم و بیش کریدور حمل و نقل شمال - جنوب در سالهای اخیر و همجواری ایران با خلیج فارس و وجود ذخایر بزرگ هیدروکربور در دریای خزر بعنوان عوامل موثر در شکل گیری استراتژی جمهوری آذربایجان نسبت به جمهوری اسلامی ایران و ایجاد روابط بر مبنای دوستی و حسن همجواری با ایران یاد شده است.

در تشریح این استراتژی آمده است: «ایجاد روابط همسایگی نزدیک و متساوی الحقوق با ایران و برقراری همکاریهای سودمند در تمامی زمینه ها در چهارچوب توانانها از ضروریات روز می باشد. همسایگی ابدی ما با ایران و اینکه مالک منافع ابدی هستیم خود سنگ بنای توسعه روابط در سطح بالا می باشد. به همراه حفظ و توسعه روابط دوستانه و اقتصادی با سایر کشورها بایستی منافع ایران در نظر گرفته شود.

به رسمیت شناخته شدن جمهوری آذربایجان از سوی جمهوری اسلامی ایران

در قسمتی از کتاب در مورد شناسایی جمهوری آذربایجان از سوی جمهوری اسلامی ایران چنین آمده است:

«..... اما در مورد به رسمیت شناختن استقلال ما از سوی ایران اندکی پس از برخی از کشورها باید گفت که این موضع محتاطانه بخاطر تحریک نکردن روسیه بوده است.»

شایان ذکر است که در دور اول استقلال جمهوری آذربایجان ۱۹۲۰-۱۹۱۸ ایران اولین کشوری بود که آن را به رسمیت شناخت. لکن بدنبال فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و پس از آنکه پارلمان جمهوری آذربایجان در ۱۸ اکتبر ۱۹۹۱ استقلال این کشور را تصویب کرد، جمهوری اسلامی ایران در ۱۲ مارس ۱۹۹۲ و با یک تاخیر حدود ۶ ماهه آن را به رسمیت شناخت.

حیدر علی اف : هیچگاه کمکهای ایران به

نخجوان را فراموش نخواهم کرد

در بخشی از کتاب آمده است : علی اف برای خارج کردن نخجوان از محاصره و تامین نیازهای غذایی و انرژی این جمهوری اقدامات سودمندی انجام داد و هزاران نفر را از سرما و مرگ نجات داد . وی می گوید : ما در آنجا برق و گاز نداشتیم آب نیز بسیار کم بود . زندگی برای انسانها بسیار سخت و مشکل شده بود . در آن هنگام هاشمی رفسنجانی رئیس جمهور محترم ایران من را به تهران دعوت کردند و در آنجا پروتکلی را امضاء کردیم و پس از آن صدور میزان معینی انرژی برق و کمکهای غذایی به نخجوان آغاز شد .

هنگامی که راهها بسته شد نیز دولت ایران اجازه تردد اتومبیلها میان باکو - جیهان از طریق اراضی خود را داد و ما کماکان از همین راه استفاده می کنیم . مثالهای این چنین بسیار است و من بیش از اینها نمی توانم بگویم . من هیچگاه کمکهای ایران به نخجوان را فراموش نخواهم کرد . گاهی به من می گویند که موانعی موجود است . فلان و بهمان است . دیده می شود که اینها ناشی از بوروکراسی برخی مامورین است .

من می دانم که سیاست دولت ایران در این مورد غیر قابل بازگشت و تغییر ناپذیر است . ما نیز از این استفاده می کنیم و پس از این نیز استفاده خواهیم کرد .

حیدر علی اف : رفیق دوست را بعنوان وزیر

بازرگانی به باکو خواهم برد

در بخشی دیگری از کتاب ، حیدر علی اف در زمینه کمکهای ایران به نخجوان می گوید : « آقای رفیق دوست نه تنها در احداث مسجد در نخجوان بلکه برای احداث فروشگاه خوبی در آنجا نیز اقدام نمود . من هم محلی را در اختیار وی گذاشتم . از اینرو است که می گفتم وی را جهت انتصاب به وزارت بازرگانی به باکو خواهم برد » .

اثبات رساند که این خط مشی سیاست خارجی جدید صحیح و سودمند می باشد. تغییرات سنجیده عمیق در روابط با ترکیه نیز برای کشور ما و هم برای توسعه اتحاد دنیای ترک و تحکیم این دنیا بسیار سودمند و با اهمیت بود. حیدرعلی اف در باره روابط جمهوری آذربایجان با ایران و ترکیه چنین می گوید: «در دوره های اول، کسانی که نمی خواستند با کشورهای ایران و ترکیه روابط نزدیکی برقرار شود بهر نحوی برای جلوگیری از آن تلاش می کردند و با دادن رنگ دینی به تمایل آذربایجان به ایران و ترکیه کشورمان را متهم می کردند که چیزی نمائده است دین مشترک را همانند عامل «ملیت واحد» بپذیرد.

من این را رد می کنم و شخصاً احساسات ملی و دینی را در هم ادغام نمی کنم. زبانهای ترکی استانبولی و آذربایجانی از یک خانواده می باشند خود این از قبل وجود قرابت را حتمی می سازد. در ایران نیز دهها میلیون آذربایجانی زندگی می کنند مگر این عوامل نزدیک شدن به این دو کشور بزرگ را به ضرورت تبدیل نمی کند.

نقش روابط شخصی با جناب آقای هاشمی رفسنجانی در توسعه روابط دو کشور

زمانی روابط خوب میان حیدرعلی اف و آقای هاشمی رفسنجانی رئیس جمهوری اسلامی ایران کمک بسیاری به توسعه و تحکیم روابط دو کشور نمود. علی اف در مصاحبه با خبرنگار نشریه Sobesednik چاپ مسکو با اشاره به این دوستی گفته است: «در لحظات سخت نخبوان روابط دیرینه شخصی با رهبران ایران و ترکیه ثمربخش گردید و این کشورها به نخبوان کمک نمودند».

علی اف در مصاحبه با الکساندر پراخائف نویسنده اُکراینی نیز بار دیگر گفت: «میان ما و رهبران ایران و ترکیه روابط شخصی ایجاد گردید، رئیس جمهور ایران هواپیمای خود را به نخبوان فرستاد. من با آن به تهران رفتم و در مورد کمکها به توافق رسیدیم. خط انتقال برق ایجاد و خرید انرژی از ایران آغاز شد. همچنین ترتیب ارسال سوخت و مواد غذایی و غیره داده شد. در زمان اتحاد جماهیر شوروی خط لوله گاز به آذربایجان و لنکران کشیده شد. در مراسم افتتاح آن محمد رضا شاه، علی اف و پادگورنی حضور داشتند.

در مورد گاز خریداری شده از ایران آذربایجان همواره بدهکار بوده است.

۱۶ بار

با رهبران فرانسه

۹۰ بار

با رهبران ترکیه

دهها بار

با دبیرکل UN

همچنین مسئله قره باغ همواره در اجلاسهای ناتو - غیر متعهد ها - کنفرانس اسلامی و سازمان امنیت و همکاری اروپا مطرح شده است .

در سال ۱۹۹۶ در اجلاس سران شورای همکاری و امنیت اروپا در لیسبون فرمولی برای حل مناقشه قره باغ پیدا شد و از آن تاریخ تاکنون مذاکرات ادامه دارد . کشورهای امریکا ، روسیه و فرانسه بعنوان اعضای اصلی گروه عینسک در سال ۱۹۹۷ پیشنهاداتی را ارائه نمودند که جمهوری آذربایجان آنرا پذیرفت لکن ارمنستان آن را رد کرد . این پیشنهادات شامل مراحل ذیل می شد :

۱- در مرحله اول آزاد شدن ۶ بخش اشغالی آذربایجان در اطراف قره باغ کوهستانی و بازسازی راهها و وسایط ارتباطی تخریب شده

۲- تعیین نظام حقوقی قره باغ کوهستانی در ترکیب کشور جمهوری آذربایجان

۳- به طور همزمان بخشهای لاجین و شوشا آزاد شوند

حیدر علی اف تاکید نموده است که پس از رفع اشغال ازاراضی آذربایجان به ارامنه قره باغ کوهستانی یک رژیم حقوقی در سطح بالا در ترکیب حکومت آذربایجان داده خواهد شد .

سیاست حیدر علی اف نسبت به ایران و ترکیه

در بخشی از کتاب حیدر علی اف و شرق جمهوری اسلامی ایران پیرامون روابط این کشور با ایران و ترکیه چنین آمده است :

در خط مشی سیاست خارجی علی اف نسبت به برقراری و توسعه روابط با کشورهای هم مرز و اسلامی توجه ویژه ای مبذول می شود .

مشکلات مصنوعی بسیاری در روابط با این کشورها بوجود آمده بود . رویارویی سیاسی - ایدئولوژیک با همسایه نزدیک ما ایران و در نظر نگرفتن شرایط واقعی با ترکیه و اجرای سیاست احساساتی اتحاد قومی کامل تحت عنوان اتحاد ترک ، موجب ایجاد خلل در روابط با هر دو کشور دوست می شد . از اینرو علی اف در اسرع وقت تغییراتی در روابط با دو کشور مذکور ایجاد کرد و به منظور حسن همجواری با آنها بر اساس موازین و مقررات حقوق بین الملل و اصول همکاری تریبخش متقابل یک خط مشی جدید اتخاذ گردید .

از میان برداشتن بحران و سوءتفاهمات با ایران و توسعه همکاریها در مدت زمانی کوتاه به

عضویت جمهوری آذربایجان در مجامع بین المللی و منطقه ای

جمهوری آذربایجان در مجامع بین المللی و منطقه ای ذیل عضویت دارد :

جامعه کشورهای مشترک المنافع

سازمان همکاریهای اقتصادی حوزه دریای سیاه

سازمان همکاریهای اقتصادی (ECO)

سازمان گوام (گرجستان - آذربایجان - اکرین - مولداوی - ازبکستان)

شورای امنیت و همکاری اروپا

شورای اروپا

برنامه مشارکت برای صلح ناتو

سازمان کنفرانس اسلامی

کنفرانس سران کشورهای ترک زبان

شرکت دایم در نشست سالانه گردهمایی داووس

اتحادیه بین المجالس

آذربایجان با کشورهای امریکا - انگلستان - آلمان - فرانسه - ایتالیا - بلژیک - هلند - نروژ - و روسیه و کشورهای اروپای شرقی روابط تنگاتنگی برقرار نموده است . این کشور همچنین با اتحادیه اروپا ، ناتو، صندوق بین المللی پول ، بانک توسعه و بازسازی اروپا و بانک توسعه اسلامی همکاری خوبی دارد .

دیپلماسی حیدر علی اف برای حل مناقشه قره باغ از طریق مذاکره

طی سالهای ۱۹۹۳-۲۰۰۰ بیش از ۱۳۰ دیدار با رهبران شورای امنیت و همکاری اروپا و کشورهای عضو آن انجام شده است .

طی سالهای ۱۹۹۳ تا ۲۰۰۲ حیدر علی اف بیش از ۵۰۰ دیدار با ۶۸ تن از روسای جمهور و سران دول انجام داده که در آن مناقشه قره باغ مورد مذاکره قرار گرفته است.

با رئیس جمهور و وزیر خارجه آمریکا ۱۸ بار

با رهبران روسیه ۲۵ بار

پیشگفتار

کتاب «حیدرعلی اف و شرق - جمهوری اسلامی ایران» در سال ۲۰۰۲ میلادی به ابتکار وزارت امور خارجه جمهوری آذربایجان و آقایان وحدت سلطان زاده و گالی الله وردیف مشاورین این وزارتخانه و با مساعدت سفارت جمهوری اسلامی ایران در باکو به زبان آذری چاپ و منتشر گردید. جهت استفاده علاقمندان ایرانی، کتاب در پائیز سال ۱۳۸۲ به همت آقای فرهاد بیات رایزن مطالعاتی سفارت جمهوری اسلامی ایران در باکو به زبان فارسی ترجمه، ویرایش و تنظیم گردیده و اطلاعات آن به روز شده است. کتاب مذکور که روابط جمهوری آذربایجان و جمهوری اسلامی ایران در دوره ده ساله زمامداری مرحوم حیدرعلی اف رئیس جمهور سابق آذربایجان را مورد بررسی قرار داده است حاوی گایه دیدگاهها، موضع گیریها و نقطه نظرات نامبرده نسبت به مسائل مختلف روابط دوجانبه با جمهوری اسلامی ایران و مسائل منطقه ای طی ده سال گذشته بوده و مطالعه آن با توجه به جایگاه ویژه جمهوری آذربایجان در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران برای دست اندرکاران دیپلماسی و علاقمندان به مسائل جمهوری آذربایجان و منطقه استراتژیک قفقاز مفید و حائز اهمیت می باشد.

با توجه به کثرت صفحات کتاب (۵۴۸ صفحه) و پراکندگی و گم بودن نکات مهم آن، رایزن مطالعاتی سفارت اقدام به استخراج نکات اساسی کتاب و دیدگاهها و نقطه نظرات مهم حیدرعلی اف نسبت به روابط جمهوری آذربایجان با جمهوری اسلامی ایران و مسائل منطقه ای نموده است. مجموعه حاضر در حقیقت خلاصه نکات مهم کتاب فوق الذکر است که با هدف دسترسی آسان تر خواننده به اطلاعات مورد نظر صورت گرفته است. به امید آنکه مورد استفاده پژوهشگران و علاقمندان به مسائل قفقاز و جمهوری آذربایجان و کارشناسان و متولیان دستگاه دیپلماسی قرار گیرد.

احد قضایی

سفیر جمهوری اسلامی ایران در جمهوری آذربایجان

- نظر حیدر علی اف در باره نظامی و شهریار ۴۴
- نظر حیدر علی اف درباره فردوسی و خیام ۴۵
- لزوم تحرک بخشیدن به روابط و اجرای قراردادهای منعقد شده بین دو کشور ۴۶
- موافقتنامه های امضاء شده بین دو کشور در سفر رسمی حیدر علی اف به ایران ۴۶
- اظهارات حیدر علی اف در خصوص مهمترین توافقات بعمل آمده در سفرش به جمهوری اسلامی ایران ۴۷
- نظر حیدر علی اف در باره چاپ نقشه های معمول باصطلاح آذربایجان واحد در جراید و نشریات آذربایجان ۴۷
- پایبندی حیدر علی اف به مسائل اسلامی ۴۸
- انتظار دیدار جناب آقای خاتمی از جمهوری آذربایجان ۴۹
- ضمائم :
- ۱- فهرست اسناد منعقد شده بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان ۵۱
- ۲- معاهده اصول مناسبات دوستانه و همکاری بین جمهوری اسلامی ایران و جمهوری آذربایجان ۶۱
- ۳- تصاویری از دیدار حیدر علی اف با مقامات جمهوری اسلامی ایران ۸۸

- ۲۳..... اظهارات حیدرعلی اف در مورد اقدام نظامی ایران در دریای خزر و لزوم غیر نظامی شدن این دریا
- ۲۴..... اظهارات حیدر علی اف در باره واقعه خزر و پرواز جنگنده های ترکیه بر فراز باکو
- ۲۵..... اظهارات حیدرعلی اف در باره ذخایر نفت و گاز دریای خزر و اقتصادی بودن خط لوله باکو - جیحان
- ۲۷..... نظر حیدرعلی اف درباره نام دریای مازندران
- ۲۸..... سابقه استخراج نفت از دریای خزر توسط آذربایجان
- ۲۹..... نقطه نظرات حیدرعلی اف نسبت به پیوندهای تاریخی و فرهنگی ایران و آذربایجان و آذربایجانی های ایران
- ۳۰..... انتقاد حیدر علی اف از سخنان ولایت قلی اف در رابطه با به اصطلاح تضییع حقوق آذربایجانی ها در ایران
- ۳۱..... اشتراکات فرهنگی و تاریخی و جدایی دو ملت از یکدیگر
- ۳۲..... اظهارات حیدر علی اف در خصوص وضعیت آذربایجان هنگام آغاز جنگ های ایران و روس
- ۳۳..... رسیدگی و توجه دولت جمهوری اسلامی ایران نسبت به ولایات آذری نشین و رعایت حقوق شهروندان آذری
- ۳۴..... اشاره به آذربایجانی بودن رهبر جمهوری اسلامی ایران
- ۳۴..... اشاره به آذربایجانی بودن تعدادی از مسئولین دولت جمهوری اسلامی ایران
- ۳۵..... تاکید بر اهمیت روابط اقتصادی
- ۳۶..... موافقت حیدرعلی اف با احداث کریدور حمل و نقل شمال - جنوب
- ۳۷..... ملاقات ۶ ماه یکبار وزاری خارجه دو کشور
- ۳۷..... همکاریهای نفتی و امکان استفاده از مسیر ایران برای عبور خطوط لوله نفت و گاز
- ۳۸..... ترانس خزر و امکان استفاده از مسیر ایران
- ۳۸..... سهم نمودن ایران در پروژه های انرژی جمهوری آذربایجان
- ۳۸..... نظر حیدر علی اف در خصوص تقویت همکاریهای منطقه ای
- ۳۹..... اهمیت قائل شدن حیدرعلی اف به روابط با جمهوری اسلامی ایران
- ۳۹..... دیدار سالانه یک میلیون آذربایجانی از ایران
- ۴۰..... نظر حیدرعلی اف نسبت به میانجیگری ایران در قضیه قره باغ کوهستانی
- ۴۱..... مخالفت حیدر علی اف با احداث سد خدا آفرین
- ۴۱..... اظهار نظر در مورد ساختمان سفارت جمهوری اسلامی ایران در باکو
- ۴۱..... اظهارات حیدر علی اف در باره ماهر جواد اف و کنعان گورل
- ۴۲..... اظهارات حیدرعلی اف در باره تأسیس سرکنسولگری جمهوری آذربایجان در تبریز
- ۴۳..... اشاره به پیام امام خمینی (ره) برای گورباچف
- ۴۳..... ابراز خشنودی از انتصاب جناب آقای احد قضاوی بعنوان سفیر جمهوری اسلامی ایران در باکو
- ۴۳..... تعریف حیدرعلی اف از شهرهای اصفهان، مشهد و کیش
- ۴۴..... نظارت ایران بر انتخابات جمهوری آذربایجان
- ۴۴..... حضور مقامات ایرانی در مراسم سوگند ریاست جمهوری آذربایجان

۷	پیشگفتار.....
۸	عضویت جمهوری آذربایجان در مجامع بین المللی و منطقه ای.....
۸	دیپلماسی حیدر علی اف برای حل مناقشه قره باغ از طریق مذاکره.....
۹	سیاست حیدر علی اف نسبت به ایران و ترکیه.....
۱۰	نقش روابط شخصی با جناب آقای هاشمی رفسنجانی در توسعه روابط دو کشور.....
۱۱	حیدر علی اف : هیچگاه کمکهای ایران به نخجوان را فراموش نخواهم کرد.....
۱۱	حیدر علی اف : رفیق دوست را بعنوان وزیر بازرگانی به باکو خواهم برد.....
۱۲	عوامل موثر در شکل گیری استراتژی جمهوری آذربایجان نسبت به روابطش با جمهوری اسلامی ایران.....
۱۲	به رسمیت شناخته شدن جمهوری آذربایجان از سوی جمهوری اسلامی ایران.....
۱۳	تاکید بر برسمیت شناختن تمامیت ارضی و عدم مداخله در امور داخلی یکدیگر.....
۱۴	مخالفت باکو با قرارداد های امضاء شده میان نخجوان و ایران.....
۱۴	حمایت ایران از یکپارچگی و تمامیت ارضی جمهوری آذربایجان و عدم حمایت از جمهوری خود خوانده تالش - مغان.....
۱۴	حمایت های سیاسی ، اقتصادی و بشردوستانه جمهوری اسلامی ایران از جمهوری آذربایجان.....
۱۵	مخالفت حیدر علی اف با برپائی تظاهرات در مقابل سفارت ایران در باکو.....
۱۵	لزوم قائل شدن تفاوت میان سیاست دولت آذربایجان و نظرات مطوعات و مخالفین.....
۱۶	نظر حیدر علی اف درباره اسامی ایرانی با پسوند « یان ».....
۱۶	دلایل تیرگی روابط در سالهای اولیه پس از استقلال.....
۱۷	عوامل منفی موجود در روابط دو کشور.....
۱۷	روابط ایران و ارمنستان.....
۱۸	لزوم استفاده از نفوذ ایران بر ارمنستان در حل مناقشه قره باغ.....
۱۸	نگرانی حیدر علی اف از روابط نزدیک ایران با روسیه و ارمنستان.....
۱۹	نظر حیدر علی اف مبنی بر متشنج بودن روابط ایران و روسیه.....
۱۹	اعتراف به قوی تر بودن لایه و تبلیغات ارمنستان.....
۱۹	توقع رفتار خاص و صمیمی تر با آذربایجان در برخورد با کشورهای قفقاز جنوبی.....
۲۰	تعریف از فواید استعمار روس برای آذربایجان.....
۲۰	اظهارات حیدر علی اف در مورد اختلافات دو کشور در خصوص رژیم حقوقی دریای خزر.....

دیدگاههای حیدرعلی اف نسبت به جمهوری اسلامی ایران

تهیه و تدوین : فرهاد بیات رازن یکم مطالعاتی

انتشارات: سفارت جمهوری اسلامی ایران در باکو

تاریخ انتشار : مرداد ماه ۱۳۸۳

چاپخانه : چاشی اوغلو - باکو

دیدگاه‌های
حیدر علی اف
نسبت به
جمهوری اسلامی ایران

بمناسبت دیدار رسمی جناب آقای سید محمد خاتمی ریاست محترم جمهوری اسلامی ایران
از جمهوری آذربایجان

ساعت جمهوری اسلامی ایران در باکو - مرداد ماه ۱۳۸۳

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ